

DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLŲ INTEGRAVIMAS Į TERITORIJŲ PLANAVIMO PROCESUS

ŽINGSNIAI DARNAUS LIETUVOS MIESTŲ VYSTYMOSI LINK

REKOMENDACIJOS PAGAL **KURK LIETUVAI** PROJEKTO
„DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLŲ INTEGRAVIMAS Į TERITORIJŲ PLANAVIMĄ“
REZULTATUS

2018

Kurk
Lietuvai

Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimo procesus: Žingsniai darnaus Lietuvos miestų vystymosi link. Rekomendacijos.

Kurk Lietuvai projektas

„Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimą“

kurklt.lt/projektai/darnus-teritoriju-planavimas

Projektas vykdytas LR aplinkos ministerijoje 2018 m. kovo-rugsėjo mėn.

2018 m. rugsėjis

Kontaktai:

ievapunyte@gmail.com

kristina.simonaityte@gmail.com

Viršelio nuotr. iš realisbeautifulstock.lt

© Ieva Punytė ir Kristina Simonaitytė, Kurk Lietuvai, 2018

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

TURINYS

SANTRUMPOS	iv
ĮVADAS	1
Miestų vystymosi tendencijos	1
Kodėl naudinga integruoti DVT?	3
DVT ir teritorijų planavimas: nacionalinė atsakomybė	3
Kaip DVT integravimas gali prisidėti prie darnesnio miestų ir gyvenviečių vystymo?	4
DVT ir iššūkiai bei galimybės miestuose	5
DVT 11 Darnūs miestai ir bendruomenės uždaviniai: sąsajos	8
PRINCIPAI, VERTYBĖS IR VIZIJA	10
METODAI IR STRUKTŪRA	11
A. TEMINIAI PRIORITETAI	13
1. BŪSTAS IR BŪTINOSIOS PASLAUGOS	14
2. SOCIALINĖ GEROVĖ IR VIETOS EKONOMIKA	17
3. VIEŠOSIOS ERDVĖS	20
4. JUDUMAS IR SUSISIEKIMO INFRASTRUKTŪRA	22
5. KLIMATAS, ENERGIJA IR APLINKA	25
B. PLANAVIMO IR VALDYMO PROBLEMINE SRITYS	30
a. PLANAVIMO PROCESAI	31
1. Planavimo kultūra ir kompetencijos	31
2. Urbanistinė ir teritorinė politika	33
3. Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės	35
4. Dalyvavimas, visuomenės įtraukimas	39
b. VALDYMO SISTEMA	42
1. Teisinė ir institucinė sistema, reguliavimas	42
2. Regioninė plėtra ir savivaldybių finansai	44
3. Stebėsenos sistemos, vystymo ir planavimo kokybės vertinimas	45
4. Tarpsektorinis bendradarbiavimas	47
C. DVT INTEGRAVIMAS Į PLANAVIMO PROCESUS NACIONALINIAME IR VIETINIAME LYGMENYJE	49
Išorinė aplinka DVT integravimui	49
Vidinė aplinka DVT integravimui	50
IŠVADOS IR TRUMPA APŽVALGA	53
SĄVOKŲ ŽODYNAS	55
ŠALTINIAI IR KITOS NUORODOS	56
PRIEDAS 1: DVT ĮGYVENDINIMO LENTELĖ	58

LENTELĖ 1 ŠIAME DOKUMENTE TEIKIAMOS REKOMENDACIJOS LENTELĖJE PAMINĖTOMS DARNAUS MIESTŲ VYSTYMOSI PROBLEMİNĖMS (PRIORITETINĖMS) SRITIMS. KIEKVIENAI SRIČIAI YRA PATEIKTI KRITERIJAI, Į KURIUOS REIKĖTŲ ATSIŽVELGTI (KURIUOS REIKĖTŲ ATLIEPTI) DARNIAI PLANUOJANT TERITORIJAS. KRITERIJAI YRA IŠ DALIES PAREMTI JT DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAIS.	
*DOKUMENTE APRAŠOMOS 13-A PROBLEMINIŲ SRIČIŲ, TRIMS IŠ JŲ NĖRA PATEIKTI KRITERIJAI.....	V
LENTELĖ 2 DVT 11 DARNŪS MIESTAI IR BENDRUOMENĖS UŽDAVINIAI, PAGAL JT GENERALINĖS ASAMBLĖJOS REZOLIUCIJĄ (DVD 2030)	8
LENTELĖ 3 REMIANTIS EKSPERTŲ APKLAUSA, IŠSKIRTOS TRIJŲ TIPŲ (NUO VIRŠAUS: TEMINIAI PRIORITETAİ, PLANAVIMO PROCESAI, VALDYMO SISTEMA) PROBLEMİNĖS SRITYS MIESTŲ IR GYVENVIEČIŲ DARNIAME VYSTYME(SI). PAGAL PROBLEMAS, PRISKIRTAS ŠIOMS SRITIMS, ĮVERTINTOS SRIČIŲ SĄSAJOS SU SKIRTINGAIS DVT IR DVT 11 UŽDAVINIAIS. ŽR. LENTELĖ 6, KURI YRA PAPILDYTA PAGAL ŠIOSE REKOMENDACIJOSE APRAŠYTAS SRIČIŲ SĄSAJAS SU DVT.....	9
LENTELĖ 4 STEBIMŲ RODIKLIŲ LENTELĖ, RODIKLIŲ ATRANKOS KLAUSIMAS IR KRITERIJAI (TAIP PAT ŽR. PRIEDAS 1)	46
LENTELĖ 5 REKOMENDACIJOS DVT INTEGRAVIMO PROCESO INICIJAVIMUI, REMIANTIS GERŲJŲ UŽSIENIO ŠALIŲ PRAKTIKŲ ANALIZĖ. .52	
LENTELĖ 6 REKOMENDACIJOSE APŽVELGTŲ PROBLEMINIŲ SRIČIŲ SĄRYŠIAI SU SKIRTINGAIS DVT IR KONKREČIAIS DVT 11 UŽDAVINIAIS (TAMSESNĖ PILKA). TAŠKAI ŽYMI SĄRYŠIUS IDENTIFIKUOTUS EKSPERTŲ APKLAUSOS METU (ŽR. LENTELĖ 3). * - TAIP PAT AKTUALŪS 11.3 IR 11.A UŽDAVINIAI; DVT11 UŽDAVINIAI ŽR. LENTELĖ 2.....	54

SANTRUMPOS

AM – LR aplinkos ministerija

DVD 2030 – Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.

DVT – Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslai

JT – Jungtinės Tautos / Jungtinių Tautų Organizacija

KPIs – pagrindiniai veiklos rodikliai (angl. *key performance indicators*)

LR – Lietuvos Respublika

LRBP – LR teritorijos bendrasis planas

NMD – Jungtinių Tautų Naujoji miestų darbotvarkė

NPP – Nacionalinė pažangos programa

ŠESD – šiltnamio efektą sukeliančios dujos

TPĮ – LR teritorijų planavimo įstatymas

VE – viešoji erdvė

Lentelė 1 Šiame dokumente teikiamos rekomendacijos lentelėje paminėtoms darnaus miestų vystymosi probleminėms (prioritetinėms) sritims. Kiekvienai sričiai yra pateikti kriterijai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti (kuriuos reikėtų atliepti) darniai planuojant teritorijas. Kriterijai yra iš dalies paremti JT Darnaus vystymosi tikslais. *Dokumente aprašomos 13-a probleminių sričių, trims iš jų nėra pateikti kriterijai.

PROBLEMINĖS SRITYS*	KRITERIJAI
1. BŪSTAS IR BŪTINOSIOS PASLAUGOS	1. Kriterijus: mišrus teritorijos panaudojimas
	2. Kriterijus: būsto prieinamumas
	3. Kriterijus: būsto pasiekiamumas
2. SOCIALINĖ GEROVĖ IR VIETOS EKONOMIKA	4. Kriterijus: socialinės sąlygos
	5. Kriterijus: ekonominis vietos potencialas (vietos ūkiai ir darbo jėga)
3. VIEŠOSIOS ERDVĖS	6. Kriterijus: viešosios erdvės
4. JUDUMAS IR SUSISIEKIMO INFRASTRUKTŪRA	7. Kriterijus: tvaraus keliavimo būdai
5. KLIMATAS, ENERGIJA IR APLINKA	8. Kriterijus: žiedinė ekonomika
	9. Kriterijus: prieinamos energijos sistemos su mažu neigiamu poveikiu aplinkai ir žmonių sveikatai
	10. Kriterijus: atsparumo gamtinėms grėsmėms didinimas, klimato kaitos poveikio mažinimas
	11. Kriterijus: bioįvairovės apsauga ir ekosisteminės paslaugos
	12. Kriterijus: gyvenamosios aplinkos tarša
6. PLANAVIMO KULTŪRA IR KOMPETENCIJOS	13. Kriterijus: darnaus vystymosi kompetencijų stiprinimas
	14. Kriterijus: darnaus vystymosi temos aktualinimas
7. URBANISTINĖ IR TERITORINĖ POLITIKA	15. Kriterijus: nustatyta miesto vystymo(si) urbanistinė vizija ir strategija
8. MIESTŲ PLANAVIMAS, DIZAINAS IR INTEGRAVIMO PRIEMONĖS	16. Kriterijus: integruota vystymo struktūra
	17. Kriterijus: esamos situacijos įvertinimas
	18. Kriterijus: projekto tikslai ir ketinimai
	19. Kriterijus: projekto tikslų tarpusavio ryšys
9. DALYVAVIMAS, VISUOMENĖS ĮTRAUKIMAS	20. Kriterijus: dalyvavimas
	21. Kriterijus: informavimas
10. TARPSEKTORINIS BENDRADARBIAVIMAS	22. Kriterijus: bendradarbiavimo procesas

ĮVADAS

Šiame dokumente pateikiamos rekomendacijos ir metodologija – programos Kurk Lietuvai 2018 m. vykdyto [projekto](#) „Jungtinių Tautų (toliau – JT) Darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT) integravimas į teritorijų planavimą“ dalis. Projekto metu buvo išanalizuota darnaus vystymosi ir DVT įgyvendinimo Lietuvoje [esama situacija](#) bei apžvelgtos [gerosios užsienio šalių praktikos](#) integruojant DVT į strateginį ir/ar teritorijų planavimą, taip pat vykdyta [viešoji konsultacija](#) su darnaus vystymosi ir miestų planavimo ekspertais. Šis dokumentas remiasi pastarųjų analizių rezultatais ir projekto metu sukauptais analitiniais duomenimis. Rekomendacijose orientuojamasi į darnų miestų, kaimų ir kitokio tipo gyvenviečių – „žmonių apgyvendint[ų] viet[ų], kuriose tikslingai yra susidariusi santykinai didelė žmonių koncentracija, ir kuriose yra sudarytos reikiamos buities, darbo ir poilsio sąlygos“¹ – vystymąsi. Taigi, rekomendacijos yra orientuotos į urbanizuotas ir urbanizuojamas teritorijas, nustatant jų darnaus vystymosi standartą (lygį) pagal projekto metu parinktus kriterijus. Tai reiškia, jog ne tik didiesiems Lietuvos miestams, tačiau taip pat kaimiškose vietovėse esančioms gyvenvietėms naudinga susipažinti su teikiamomis rekomendacijomis.

Projekto vadovės atkreipia dėmesį, jog visi čia pateikiami siūlymai yra rekomendacinio pobūdžio ir kiekvienas individualus projektas (nuo miesto erdvės iki rajono ar bendrojo plano) turėtų atsižvelgti ir įvertinti rekomendacijų taikymą pagal savo ir kaimynystės kontekstą, ir, remiantis šiame dokumente pateikta informacija kaip atspirties tašku, siekti darnaus vystymosi vietos lygiu. Rekomendacijas siūloma taikyti miesto dalies, nedidelės teritorijos lygiu, taip darant didžiausią poveikį gyventojų elgsenos teigiamiems pokyčiams, atsakingam vartojimui ir gyvenimo būdui skatinti bei suvokimui apie darnų vystymąsi didinti. Kita vertus, planuojamoje teritorijoje numatyti sprendimai (pavyzdžiui, susisiekimas,

Pav. 1 Darnus vystymasis ir trys jo dimensijos ir jų sąryšiai

atliekų perdirbimas) turi būti integruojami į bendrą miesto sistemą arba šie sprendimai turi sudaryti galimybes visos sistemos gerinimui.

Miestų vystymosi tendencijos

„Miestas, viena vertus, yra pakankamai mažas, kad galėtų besąlygiškai jausti architektūrinį, socialinį, ekonominį, politinį ir gamtinį disbalansą, žalojantį mūsų modernų pasaulį; kita vertus, pakankamai didelis, kad pats galėtų protingai spręsti pagal integracijos, visapusiškumo ir darnaus vystymosi kriterijus“²

JT duomenimis, nuo 2007 m. didesnė pasaulio gyventojų dalis gyvena urbanizuotose vietovėse. Numatoma, jog iki 2050 m. šis skaičius išaugs iki 80 proc. Miestuose sukurama virš 70 proc. pasaulio BVP, tačiau taip pat sunaudojama daugiau nei 60 proc. visos pagaminamos energijos, išmetama 70 proc. šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) ir sukurama 70 proc. visų atliekų³. Augant supratimui tiek apie urbanizacijos teikiamas galimybes, tiek apie miestuose kylančius iššūkius, tarptautinė bendruomenė taip pat vis

¹ Miestų, kaimų ir gyvenviečių apibrėžimas pagal R. Čiegis ir R. Pareigis „Darnių miestų ekonomika“ (2010)

² Aalborgo chartija pagal R. Čiegis ir R. Pareigis „Darnių miestų ekonomika“

³ [UN Habitat \(2018\)](#)

labiau gręžiasi į šiuos procesus ir jų suderinimą su pasauline darnaus vystymosi darbotvarke.

Darnus vystymasis (angl. sustainable development) – tai vystymasis, plėtra užtikrinanti geresnę gyvenimo kokybę tiek dabartinei, tiek ir ateities kartoms⁴. Darnus vystymasis susideda iš trijų esminių dimensijų – ekonominės aplinkos, socialinės aplinkos ir aplinkos kokybės – ir siekia balanso tarp jų vystymo(si) (Pav. 1). Kitaip tariant, ekonominė plėtra bus darni ir tvari, tik jei ji kartu teigiamai veiks socialinę aplinką ir mus supančios aplinkos kokybę.

2015 m. JT priėmė 17 DVT (Pav. 2), kurie yra paremti penkiais principais: žmonės, planeta, gerovė (klestėjimas), taika ir partnerystė (angl. 5 P's: people, planet, prosperity, peace and partnership). DVT – ne tik plati vizija darnesnei pasaulio ir visų gyventojų ateičiai, bet tai ir konkreti uždaviniais ir rodikliais paremta sistema.

Dėl pastarosios priežasties, DVT integravimas į nacionalinę ir vietinę politiką ir planavimą yra itin vertinga priemonė, kaip efektyviai paskatinti darnesnę vystymąsi, aiškiai apibrėžiant ką tai reiškia tiek konkrečiose srityse, tiek sistemiškai, ir kaip pamatuoti jau padarytą pažangą.

Taip pat 2016 m. Kite, Ekvadore vykusios Jungtinių Tautų Būsto ir darnaus miestų vystymosi konferencijos (Habitat III) metu buvo priimta Naujoji miestų darbotvarkė (toliau – NMD, angl. New Urban Agenda) – bendra pasaulinė vizija miestams ir jų ateičiai, paremtai darnaus ir tvaraus urbanistinio vystymosi principais. Tai kertinis įrankis įgyvendinant tiek DVT, tiek Paryžiaus susitarimą dėl klimato kaitos vietos lygmeniu. NMD yra vienas iš tarptautinės bendruomenės žingsnių patvirtinančių, jog darnus vystymasis – pasauliniame, regioniniame, nacionaliniame, vietos lygmenyse – negali būti įsivaizduojamas be darnaus **miestų** vystymosi.

Darnaus miestų vystymosi tikslas – skatinti pergaltoti, kaip planuojame miestus, kaip juos tvarkome ir valdome ir kaip juose gyvename. Sekant NMD, miestai nebėra ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių problemų šaltiniai (kaip dažnai yra šiandien), o atvirkščiai – juose sukurama reikšminga BVP dalis, jie yra kultūrinio ir socialinio gyvenimo centrai, tuo pačiu mažinantys savo poveikį aplinkai ir besirūpinantys jos apsauga.

Pav. 2 JT Darnaus vystymosi tikslai

⁴ [Our Common Future \(1987\)](#)

Kodėl naudinga integruoti DVT?

Pirmiausia, DVT įgyvendinimas – tai labai konkrečių, šiuo atveju, miestų ir gyvenviečių⁵ vystyme(si) matomų problemų sprendimas: socio-ekonominės atskirties mažinimas, nevaldomos ir nedarnios plėtros ribojimas, taršos ir kito neigiamo urbanizuotų teritorijų poveikio aplinkai mažinimas.

Tačiau DVT turi ir platesnę naudą: visi Tikslai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, vieno konkretaus DVT atskirai pasiekti neįmanoma neatsižvelgiant į kitus Tikslus. Tikrai darnus vystymasis gali būti užtikrintas tik tuomet, kai skirtingi prioritetai yra derinami tarpusavyje, jų siekiama sinergiškai, atsižvelgiant į sąveikas ir sąryšius tarpusavyje per uždavinius ir rodiklius – taigi DVT skatina kompleksinį/holistinį valdymą.

Planavimo dokumentai, vizijos ir strategijos integruojantys DVT yra tarptautiškesni, juos lengviau susieti su Europos Sąjungos ir globaliu kontekstu. DVT taip pat užtikrina, jog visi – viešasis sektorius (nacionalinis ir vietos), privatus sektorius, NVO ir kiti – vartoja tą pačią kalbą, tai skatina tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir taikomų veiksmų ir priemonių integralumą.

Galiausiai, tarptautinėje darbotvarkėje DVT yra glaudžiai siejami su finansais – projektams dirbantiems prie DVT įgyvendinimo, tikėtina, bus skiriamas (didesnis) finansavimas, pagal DVT bus nustatomos ES finansavimo nuo 2021 m. kryptys.

DVT ir teritorijų planavimas: nacionalinė atsakomybė

Tiek DVT, tiek Paryžiaus susitarimas dėl klimato kaitos, tiek NMD buvo priimti nacionalinio lygmens institucijų. Tam, kad globalūs susitarimai, išreikšti bendrinėmis formuluotėmis ir nustatantys plačias vystymosi kryptis, būtų įgyvendinti valstybės mastu, turi būti žengtas papildomas žingsnis pačių susitarimuose dalyvavusių šalių narių. Nustatyti ambicingą politiką (strateginiame, vidutinės

trukmės biudžeto formavimo ir veiklos planų lygmenyje) atsižvelgiant į esamą kontekstą – tai pačių nacionalinių vyriausybių atsakomybė. Kitaip tariant, šiuos globalius susitarimus reikia lokalizuoti.

Kaip [pataria](#) Pasaulinė vietinių ir regioninių savivaldų darbo grupė (angl. Global Taskforce of Local and Regional Governments), tai turėtų susidėti iš penkių kertinių pakopų:

- ▶ Sąmoningumo didinimas
- ▶ Idėjos palaikymas, propagavimas, lobizmas
- ▶ Įgyvendinimas
- ▶ Monitoringas
- ▶ Ilgalaikės perspektyvos planavimas

Labai svarbu į procesus efektyviai įtraukti ne tik politiką formuojančias institucijas, bet ir politiką įgyvendinančio lygmens – regionus, miestus, vietinę savivaldą ir bendruomenes – taip tiesiogiai skatinant bendradarbiavimą, sisteminių požiūrį ir sprendimų integruotumą ir praktiškumą. DVT taikymas vietos politikoje ir planavime turėtų būti esamus procesus palengvinanti priemonė, sutaupanti laiko ir suteikianti daugiau struktūros ir aiškumo. Tam turi būti paruošta ne tik strategija, bet ir proceso žemėlapis aktualus municipaliniu lygiu su siekiamybėmis, paremtomis konkrečiais rodikliais, jų aktualumo nustatymu skirtingais lygiais, stebėseną ir rekomendacijomis proceso tobulinimui.

Teritorijų planavimas yra viena iš sričių, kur visapusiškesnis ir struktūruotas darnaus vystymosi principų taikymas gali atnešti didelės naudos individui, visuomenei ir valstybei. Šiandien Lietuvoje teritorijų planavime pirmiausia taikomi funkcinio planavimo principai, daugiausia dėmesio skiriant techninei, fizinei infrastruktūrai. Tuo pačiu nėra pakankamai užtikrinama socialinių, ekonominių, aplinkos apsaugos ir kt. veiksnių darna erdvėje. Šiuo metu rengiamas naujasis LR teritorijos bendrasis planas (toliau – LRBP) – svarbiausias Lietuvos erdvinio planavimo strateginis dokumentas – planuojama bus įrankis DVT įgyvendinimui teritoriniu aspektu Lietuvoje.

⁵ Gyvenvietės šiame dokumente – tai visos mažesnės urbanizuotos teritorijos, oficialiai nelaikomos miestais. Didžiausias dėmesys šiame dokumente skiriamas konkrečiai miestų darniam vystymui(si). Terminas *gyvenvietė* paimtas iš oficialaus DVD 2030 vertimo.

Pav. 3 Stokholmo atsparumo centro siūloma DVT padalinimo pagal tris darnaus vystymosi dimensijas (Ekonomika, Visuomenė (socialinė gerovė) ir Biosfera (aplinkos kokybė)) schema. Schema naudinga tuo, jog susieja DVT su tradiciniu darnaus vystymosi apibrėžimu, taip pat parodo, jog mus supanti aplinka yra pagrindas socio-ekonominiams vystymuisi, įskaitant ir miestų vystymąsi. Skirstymas naudojamas siekiant aiškesnės komunikacijos – svarbu nepamiršti, jog visi DVT yra vienaip ar kitaip susiję ir jų visų įgyvendinimas yra aktualus © [Azote Images for Stockholm Resilience Centre](#)

Taigi, mūsų šalyje suvokimas apie darnaus vystymosi svarbą auga, tiek instituciniame, tiek viešajame diskursuose vis dažniau minimos darnaus vystymosi ir DVT temos, tačiau konkretūs įgyvendinimo procesai vis dar stringa. To priežastys: nėra aiškos strateginio darnaus vystymosi erdvėje išraiškos, integralaus požiūrio tiek į strategijų rengimą, tiek į planavimo ir įgyvendinimo procesus, įtraukiant visas suinteresuotas šalis, taip pat trūksta DVT paremtos strateginių ir/ar teritorinių planų rengimo metodikos, kuri būtų integruota aukščiausiuose valstybės plėtrą numatančiuose dokumentuose ir turėtų glaudų ryšį su siekiamybėmis ir rodikliais, ir rengiamais trumpo trukmės veiklos planais.

Kaip DVT integravimas gali prisidėti prie darnesnio miestų ir gyvenviečių vystymo?

Šioje dalyje per DVT prizmę bus išsamiau apžvelgta darnaus miestų vystymosi problematika, išryškinant, kokie yra miestų darnaus vystymosi pagrindai ir principai.

Teritorijų planavimui aktualiausias yra DVT 11 Darnūs miestai ir bendruomenės, kuris kalba apie įtraukų, saugų, atsparių pokyčiams ir darnių miestų ir gyvenviečių kūrimą. Šiandien Lietuvos

miestai vystosi nedarniai: plėtra dažnai yra nekontroliuojama ir neefektyvi, socio-ekonominė atskirtis didėja, taip pat auga ir neigiamas poveikis aplinkai. Vienas pagrindinių DVT sistemos aspektų yra tikslų tarpusavio sąryšiai ir integralumas, t. y. siekiant vieno DVT yra/turėtų būti siekiama ir kitų tikslų. Tad svarbu suprasti miestų problematiką ne tik per DVT 11, bet per visų DVT prizmę.

DVT pirmiausia kalba apie visų gerovės užtikrinimą – tai tinkamos ir prieinamos sveikatos apsaugos paslaugos, vienodos ir kokybiškos išsilavinimo galimybės, kultūros prieinamumas, jau nekalbant apie būtinąsias paslaugas – būstą, vandenį, šilumą, maistą ir t.t. DVT taip pat siūlo bendrinius darnaus vystymosi sėkmės kriterijus (kas rodo, kad yra darniai vystomasi, pavyzdžiui, skirtingų tipų rodikliai, o ne tik siektinos reikšmės – didžioji dalis DVT rodiklių neturi siektinų reikšmių, o tik nurodo kryptis).

Žemiau DVT aprašymai pateikiami pagal JT Tikslams suteiktą eiliškumą. Tačiau kitos tvarkos ir suskirstymai taip pat yra priimtini, pavyzdžiui pagal tris darnaus vystymosi dimensijas (Pav. 3).

DVT ir iššūkiai bei galimybės miestuose

1 SUMAŽINTI SKURDĄ
Darni urbanizacija prisideda ir prie skurdo mažinimo, užtikrinant visiems prieinamą būstą, (žaliąsias) viešąsias erdves, vienodas mobilumo galimybes, taip pat apsaugą stichinių nelaimių atveju, pirmiausiai orientuojantis į labiausiai pažeidžiamas gyventojų grupes.

2 SUMAŽINTI BADĄ
Stiprinami miesto, priemiesčių ir kaimo vietovių ryšiai, užtikrinant prieigą prie sveiko, maistingo ir pilnaverčio maisto. Adekvačios sąlygos maisto gamybai vietos lygiu (angl. urban gardening) bei darni ir aplinkos neteršianti žemdirbystė – tai tiek kaimo, tiek miesto gyventojų ap(si)rūpinimo maistu ir maisto saugos užtikrinimą lemiantys faktoriai.

3 GERA SVEIKATA IR GEROVĖ
Sukurti aukštos sveikatos kokybės ir tiek fizinės, tiek psichinės gerovės sąlygas yra viena pagrindinių bet kurios tvartos visuomenės raidos užduoties. Visuomenės sveikatai įtaką daro įvairūs socialiniai veiksniai nuo asmens pasirinkimų, elgsenos ir įpročių iki struktūrinių veiksnių, tokių kaip išorinė fizinė aplinka ir demokratinės teisės. Taigi, saugus būstas, prieinamas ir mažai aplinką teršiantis transportas ir prieiga prie žaliųjų viešųjų erdvių gali būti ir yra vieni svarbiausių miestų ir gyvenviečių gyventojų sveikatos ir gerovės veiksnių. Planuojami sveikesni miestai leistų: sumažinti negalavimų ir mirčių dėl oro taršos skaičių; sumažinti žuvusių ir sužeistų keliuose skaičių; skatinti alternatyvias (mažiau taršias, skatinančias fizinį aktyvumą) transporto priemones; užtikrinti prieigą prie žaliųjų miesto erdvių, kas taip pat keltų miestų gyventojų psichinės sveikatos lygį.

4 KOKYBIŠKAS IŠSILAVINIMAS
Miestai su išvystyta ir kokybiška švietimo infrastruktūra tampa inovacijų, technologijų, verslo bei kultūros centrais pritraukiančiais ir didesnes tiesiogines užsienio investicijas (TUI). Taip pat darnaus vystymosi švietimas miestuose – tai sveikos ir atsakingos, aplinkai draugiškos gyvensenos miestuose skatinimas, visų dalyvavimo miesto kūrime įgūdžių lavinimas.

5 LYČIŲ LYGYBĖ
Socialinė nelygybė yra neatsiejama nuo demokratinės ir socio-ekonominių teisių, todėl svarbu, kad būtų kuriamos lyčių

lygybės, lygių galimybių ir socialinės sanglaudos sąlygos ir kad būtų gerbiama visų miestų gyventojų laisvės ir galimybės. Saugesnė ir prieinama viešoji infrastruktūra ir transportas, viešosios erdvės (bei kiti miestų planavimo ir dizaino elementai) prisideda prie moterų, taip pat senyvo amžiaus žmonių, vaikų, neįgalųjų socio-ekonominio potencialo, saugumo ir gerovės didinimo. Taip pat labai svarbu plėsti sprendimų priėmėjų ratą, į miestų valdymo ir planavimo procesus įtraukiant daugiau moterų, žmonių su negalia arba juos atstovaujančių asmenų bei socialinių mažumų.

6 SVARUS VANDUO IR HIGIENA
Saugaus geriamo vandens, sanitarinių paslaugų (nuotekų valymo ir kanalizacijos) kokybės užtikrinimas, lietaus vandens nutekėjimo ir kietųjų atliekų tvarkymas yra planuojami ir valdomi integruotu būdu.

7 PRIEINAMA IR ŠVARI ENERGIJA
Energos efektyvumą miestuose didina vykdoma daugiabučių renovacija. Taip pat, sudarant sąlygas atsinaujinančių išteklių energetikos (individualiam) vartojimui ir gamybai yra mažinamas neigiamas poveikis aplinkai, įskaitant neigiamą klimato kaitos poveikį. Tvarus energijos išteklių mieste valdymas reiškia, kad energijos, medžiagų ir vandens naudojimas yra mažinamas, o ištekliai naudojami ir veiksmingai iš naujo panaudojami jų natūraliame cikle; ir taip pat, kad prioritetas yra teikiamas atsinaujinančių energijos šaltinių vartojimui ir medžiagų naudojimui.

8 DARBAS, DARBAS IR EKONOMIKOS AUGIMAS
Miestuose yra sukuriamas didžiausias nacionalinio BVP dalis. Siekiant tai užtikrinti ir toliau, o to naudą paskleisti plačiau, būtina skatinti didesnę įvairių tipų mobilumą ir kurti susisiekimo tinklą, užtikrinantį visiems vienodą prieigą prie darbo galimybių, taip pat užtikrinti saugią darbo aplinką. Tvari miestų plėtra turi suteikti sąlygas aukštam gyventojų užimtumui, nes tai turi tiesioginę įtaką jų individualiai gyvenimo gerovei bei sukuria socialinį saugumą ir didina visuomenės sanglaudą. Taip pat turi būti skatinamos vertybės, kurios prisideda prie patrauklaus miestų gyvenimo – tvaraus ir įvairiapusiško, kultūriškai atviro, nes tai padeda miestams tapti traukos taškais naujiems gyventojams, lankytojams, įmonėms ir investuotojams.

9 PRAMONĖ, INOVACIJOS IR INFRASTRUKTŪRA
Tvari urbanizacija – miestuose skatinama energiją tausojančių pastatų

statyba, kuriama kokybiška, patikima, saugi ir klimato kaitai atspari susisiekimo ir viešųjų erdvių infrastruktūra, technologijų vystymas ir taikymas pastatų ir inžinerinių statinių planavime, projektavime, statyboje ir eksploatavime.

Lietuvoje matomi dideli socio-ekonominiai skirtumai tarp miestų ir kaimų ir pačiuose miestuose. Mažinant šią erdvinę atskirtį būtina užtikrinti visuotinę prieigą prie viešųjų erdvių, užtikrinti galimybes visiems turėti tinkamą, saugų ir prieinamą būstą, susisiekimą ir naudotis būtiniausiomis paslaugomis.

Darnūs miestai – tai miestai, kurie yra planuojami kompaktiški, jungiantys, saugūs, integruoti, atsparūs pokyčiams, įtraukūs ir mažo poveikio aplinkai. Urbanizuotose teritorijose Lietuvoje gyvena 67 proc. šalies gyventojų, miestai yra finansiniai, pramonės, švietimo ir kultūros centrai. Tvari miestų plėtra reikalauja saugios gyvenamosios erdvės visiems: ilgalaikiams gyventojams bei lankytojams. Miestuose turi būti stiprinamas fizinės (pastatytos) ir natūraliosios (žaliosios) infrastruktūros atsparumas klimato kaitos sukeliams ir kitoms gamtinėms (gaivalinėms) grėsmėms ir prisitaikymas prie būsimų poreikių.

Miestuose – didžiausias gamybos ir vartojimo santykis. Tad miestai yra ta vieta, kur efektyviausiai galima siekti žiedinės ekonomikos rezultatų, taikyti darnius gamybos ir vartojimo modelius, pavyzdžiui, statybų sektoriuje bei mažinti organinių ir neorganinių atliekų kiekius, įskaitant ir per visuomenės švietimą. Taip pat vengiama visų neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai sukeliančių kenksmingų medžiagų plitimo ir naudojimo.

Miestai užima iki 3 proc. Žemės sausumos ploto, bet išmeta apie 70 proc. visų ŠESD. Koncentruota infrastruktūra, transportas, gamyba ir vartojimas ir kita prisideda prie žymaus miestų neigiamo poveikio aplinkai. Klimato kaitos švelninimui skirtų priemonių įgyvendinimas leistų padidinti ir miestų bei gyvenviečių atsparumą

neigiamam klimato kaitos poveikiui (pvz. potvyniams, karščio bangoms ir kt.) Miesto plėtros projektuose turėtų būti siekiama sumažinti neigiamą klimato poveikį ir palaipsniui atsisakyti ŠESD išmetimo.

Darnių ir efektyvių atliekų (skystųjų ir kietųjų) tvarkymo sistemų diegimas miestuose yra labai svarbus siekiant išsaugoti jūrinius išteklius ir vandenyse esančią biologinę įvairovę.

Nekontroliuojama miestų driekia gali turėti neigiamos įtakos natūralioms ekosistemoms. Integruotas požiūris į urbanizaciją, saugant gamtinius išteklius, skatina investuoti į ekosistemų atkūrimą, taip siekiant padidinti miestų atsparumą gamtinėms nelaimėms, mažinti oro taršą ir kitą miestų neigiamą poveikį aplinkai bei užtikrinti būtinų ekosisteminių paslaugų tiekimą. Miestų ir miestų infrastruktūros planavime turėtų būti svarbu išsaugoti ir atkurti biologinę įvairovę ir gamtos bei kultūros paveldą.

Urbanistinis ir teritorijų planavimas – tai inžineriniai, socialiniai ir ekonominiai sprendimai saugioms ir visiems prieinamoms viešosioms miesto erdvėms, grįsti politine valia, skirtingų suinteresuotų šalių dalyvavimu ir interesų derinimu. Šiems procesams užtikrinti reikia stiprių, įtraukių ir patikimų vietos institucijų. Socialinė gyventojų gerovė auga tuomet, kai visiems yra suteikiamos galimybės daryti įtaką savo gyvenimo sąlygoms. Dėl šios priežasties stiprios institucijos, visuomenės dalyvavimas ir įsitraukimas (nepaisant lyties, lytinės tapatybės ar išraiškos, seksualinės orientacijos, etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, ar amžiaus) į sprendimų priėmimą yra tvaraus vystymosi procesinis pamatas.

Darniam miestų vystymui(si) reikia visų suinteresuotų šalių sutarimu paremtų vystymosi scenarijų ir nuoseklių, integralių miestų ir gyvenviečių planų. Tai turėtų nustatyti veiksmingą išteklių naudojimą, opių socialinių problemų sprendimus, prisitaikymą prie klimato kaitos, bendradarbiavimą, dalijantis žiniomis ir plėtojant integruotus standartus.

Pav. 4 Kitų DVT (išskyrus DVT 11) sąsajos su DVT 11 uždaviniais (žr. burbuliukai su skaičiais vidiniame rate; kuriuos DVT 11 uždavinius tai atitinka žr. Lentelė 2) .

DVT 11 Darnūs miestai ir bendruomenės uždaviniai: sąsajos

Šiame dokumente nuolat referuojama į 11-o darnaus vystymosi tikslo uždavinius. Lentelėje 2 pateikiamas uždavinių oficialus vertimas iš DVD 2030. Kitose dalyse šie uždaviniai bus interpretuojami įvairiais pjūviais ir siejami su atitinkamais DVT, remiantis projekto metu atliktomis analizėmis ir konsultacijomis.

Pav. 4 pateikia DVT 11 sąsajas su skirtingais DVT. Reikėtų turėti omeny, kad ši schema yra šių rekomendacijų autorių pasiūlymas. Tikėtina, kad Tikslai ir uždaviniai kitų ekspertų galėtų būti interpretuojami kitaip ir identifiкуotos sąsajos skirtųsi. Sąsajos gali kisti ne tik nuo turimos informacijos, bet ir išsikeltų prioritetų – nacionalinių, regioninių, vietos ar projekto lygmens – bei esamos situacijos (konteksto). Detalesnę informaciją galima rasti leidinyje [„Kaip DVT integravimas gali prisidėti prie darnesnio miestų ir gyvenviečių vystymo?“](#).

Šiame dokumente bus apžvelgiamos ekspertų apklausos metu pagal įvardintą problematiką išsiginčios pagrindinės darnaus miestų vystymo(si) Teminių prioritetų, Planavimo procesų ir Valdymo sistemų probleminės/prioritetinės sritys (Lentelė 3). Lentelė 3 konkrečiai įvertina, kuriuos DVT ir DVT 11 uždavinius atliepia probleminės sritys, išskirtos pagal ekspertų apklausos atsakymus. **Kitaip tariant, lentelė neatspindi optimalios situacijos (kaip turėtų būti), bet šiandien esantį suvokimą (žr. papildytą Lentelę 6).** Remiantis Lentele 3 galima identifikuoti, kuriems DVT skiriamas mažesnis dėmesys apskritai (pvz. DVT 2

Sumažinti badą ir DVT 5 Lyčių lygybė), kuriose srityse tam tikri DVT yra neįvertinti (pvz. DVT 3 Sveikata ir gerovė nėra prie Klimato, energijos ir aplinkos ir Miestų planavimo ir dizaino) ir kurių DVT sąskaita tai vyksta (pvz. DVT 9 Pramonė, inovacijos ir infrastruktūra).

Tolimesnėse dokumento dalyse bus stengiamasi įvardinti šiuos „tarpus“ ir pasiūlyti būdus ir priemones, kaip į juos atsižvelgti darnesniai miestų planavimui ir vystymui(si).

Lentelė 2 DVT 11 Darnūs miestai ir bendruomenės uždaviniai, pagal JT Generalinės asamblėjos rezoliuciją (DVD 2030)

11.1. Iki 2030 metų užtikrinti visiems galimybes turėti tinkamą, saugų ir prieinamą būstą ir naudotis būtiniausiomis paslaugomis, taip pat atnaujinti lūšnyus.

11.2. Iki 2030 metų suteikti galimybę naudotis saugiomis, prieinamomis, pasiekiamomis ir darniomis transporto sistemomis visiems, gerinant kelių eismo saugumą, ypač plečiant viešąjį transportą, ypatingą dėmesį skiriant pažeidžiamų asmenų, moterų, vaikų, asmenų su negalia ir pagyvenusių žmonių poreikiams.

11.3. Iki 2030 metų didinti įtraukį ir darnią urbanizaciją bei visų dalyvavimu pagrįsto, kompleksinio ir darnaus gyvenviečių planavimo ir valdymo gebėjimus visose šalyse.

11.4. Didinti pastangas apsaugoti ir išsaugoti pasaulio kultūros ir gamtos paveldą.

11.5. Iki 2030 metų smarkiai sumažinti su gaivalinėmis nelaimėmis susijusių mirčių ir jų paveiktų žmonių skaičių, taip pat labai sumažinti tiesioginius ekonominius nuostolius, susijusius su pasauliniu bendruoju vidaus produktu, kuriuos sukelia gaivalinės nelaimės, įskaitant su vandeniu susijusias gaivalines nelaimes, sutelkiant dėmesį į neturtingųjų ir pažeidžiamoje padėtyje atsidūrusių žmonių apsaugą.

11.6. Iki 2030 metų sumažinti vienam gyventojui tenkanti neigiamą miestų poveikį aplinkai, ypatingą dėmesį skiriant oro kokybei bei komunalinių ir kitų atliekų tvarkymui.

11.7. Iki 2030 metų suteikti visuotinę galimybę naudotis saugiomis, įtraukiomis ir prieinamomis žaliomis ir viešomis erdvėmis, pirmiausia moterims ir vaikams, pagyvenusiems žmonėms ir žmonėms su negalia.

11.a. Remti teigiamus ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius miesto, priemiesčių ir kaimo vietovių ryšius stiprinant nacionalinės ir regioninės plėtros planavimą.

11.b. Iki 2020 metų labai padidinti miestų ir gyvenviečių, patvirtinančių ir įgyvendinančių integruotą politiką ir planus, susijusius su įtrauktimi, veiksmingu išteklių naudojimu, migracija ir prisitaikymu prie klimato kaitos bei atsparumu gaivalinėms nelaimėms, skaičių, kurti ir įgyvendinti holistinį gaivalinių nelaimių rizikos valdymą visais lygiais remiantis Sendajaus gaivalinių nelaimių rizikos sumažinimo programa 2015–2030 metams.

11.c. Remti mažiausiai išsivysčiusias šalis, įskaitant finansinės ir techninės pagalbos teikimą, naudojantis vietinėmis medžiagomis statančias tvirus ir atsparius pastatus.

Lentelė 3 Remiantis ekspertų apklausa, išskirtos trijų tipų (nuo viršaus: Teminiai prioritetai, Planavimo procesai, Valdymo sistema) probleminės sritys miestų ir gyvenviečių darniame vystyme(si). Pagal problemas, priskirtas šioms sritims, įvertintos sričių sąsajos su skirtingais DVT ir DVT 11 uždaviniais. Žr. Lentelė 6, kuri yra papildyta pagal šiose rekomendacijose aprašytas sričių sąsajas su DVT.

PROBLEMINĖS SRITYS	SOCIALINĖ APLINKA							EKONOMIKA				APLINKOS APSAUGA				
	1 Gyvenamasis aplinkos 11.1	2 Gyvenamasis aplinkos 11.2	3 Gyvenamasis aplinkos 11.3	4 Gyvenamasis aplinkos 11.4	5 Gyvenamasis aplinkos 11.5	6 Gyvenamasis aplinkos 11.6	7 Gyvenamasis aplinkos 11.7	8 Gyvenamasis aplinkos 11.8	9 Gyvenamasis aplinkos 11.9	10 Gyvenamasis aplinkos 11.10	11 Gyvenamasis aplinkos 11.11	12 Gyvenamasis aplinkos 11.12	13 Gyvenamasis aplinkos 11.13	14 Gyvenamasis aplinkos 11.14	15 Gyvenamasis aplinkos 11.15	16 Gyvenamasis aplinkos 11.16
SOCIALINĖ GEROVĖ IR VIETOS EKONOMIKA	•		•	•			11.4, 11.a		•		•					
BŪSTAS IR BŪTINOSIOS PASLAUGOS	•						11.1			•	•					
JUDUMAS IR SUSISIEKIMO INFRASTRUKTŪRA						•	11.2, 11.6		•	•			•			
VIEŠOSIOS ERDVĖS			•				11.7, 11.4	•		•						
KLIMATAS, ENERGIJA, APLINKA						•	11.4, 11.5, 11.6					•	•	•		•
DALYVAVIMAS IR VISUOMENĖS ĮTRAUKIMAS Į PLANAVIMO PROCESUS				•			11.3	•								•
PLANAVIMO KULTŪRA IR KOMPETENCIJOS				•		•	11.3			•						•
URBANISTINĖ IR TERITORINĖ POLITIKA IR VALDYMAS							11.3	•								•
MIESTŲ PLANAVIMAS, DIZAINAS				•			11.3, 11.5, 11.6			•		•				•
STEBĖSENOS SISTEMOS. PLANAVIMO KOKYBĖS VERTINIMAS							11.3	•								•
TEISINĖ IR INSTITUCINĖ APLINKA, REGULIAVIMAS							11.3	•								
REGIONŲ PLĖTRA. SAVIVALDYBIŲ FINANSAI	•						11.a	•			•					•
TARPSEKTORINIS BENDRADARBIAVIMAS							11.3, 11.a	•								•

PAGAL EKSPERTŲ APKLAUSOS REZULTATUS, NEPILNA LENTELĖ

PRINCIPAI, VERTYBĖS IR VIZIJA

Gairių vadovas yra paremtas:

- 1. Vietos sąlygos ir išorės kontekstas.** Daugumos miestų vystymo(si) iššūkiai negali būti išspręsti taikant tuos pačius metodus ar tradicines, nustatytas priemones. Problemos, su kuriomis susiduria miestai, priklauso nuo vietos sąlygų, miestų dydžio, geografinės padėties, kultūrinių, istorinių veiksnių. Kiekvienas projekto patvirtinimas turi būti pradedamas įvertinant vietos sąlygas, atsižvelgiant į išorės veiksnius ir nacionalinius bei pasaulinius tikslus (įskaitant ir DVT).

- 2. Prieigos ir prieinamumo užtikrinimas visiems.** Puoselėjamos jungtys (infrastruktūros ir socialinės) ir globalus-lokalus sąryšiai. Planuojant užtikrinama prieiga (fizinėje plotmėje) ir prieinamumas (socio-ekonominėje plotmėje) prie paslaugų, infrastruktūros ir galimybių visiems nepriklausomai nuo jų padėties.

- 3. Sisteminis/kompleksinis procesų valdymas.** Norint sukurti tvarią miesto aplinką, reikia dinamiškų ir visapusiškų miestų plėtros metodų. Taip pat reikalingos į procesą orientuotos iniciatyvos ir tarpdisciplininis bendradarbiavimas tarp visų suinteresuotų šalių, nuo politikos formuotojų, planuotojų ir vystytojų iki infrastruktūros naudotojų. Dėl šios priežasties kompleksinis procesų valdymas yra esminis miestų plėtros projektų valdymo principas.

- 4. Bendradarbiavimo kultūra ir skaidrumas.** Siekiama sistemingai remti žiniomis ir skatinti suinteresuotų šalių bendradarbiavimu bei įtrauktimi pagrįstą miestų planavimą. Tai skatina tarp visų suinteresuotų šalių, įskaitant vietos politikus, miestų administracijos, piliečių, akademijos, nevyriausybinių ir privataus sektoriaus atstovus, dalijimosi (angl. sharing) ir skaidrumo kultūrą.

- 5. Vietinio lygmens sprendimų svarba.** Labai svarbu į procesus efektyviai įtraukti ne tik politiką formuojančias institucijas, bet ir politiką įgyvendinančio lygmens – regionus, miestus, vietinę savivaldą ir bendruomenes. Vietinio lygmens sprendimai yra ne ką mažiau reikšmingi nei nacionaliniai strateginiai dokumentai, o

planavimas vietos lygmeniu dažnai padeda geriausiai išskirti problemines vietas ir prioritetus.

- 6. Įtraukus planavimas.** Vystant miestus ir gyvenvietes vis dažniau reikia planuoti pokyčius jau esamose teritorijose. Pastarųjų vietovių gyventojai turi unikalų suvokimą apie savo apylinkes ir dėl šios priežasties miestų plėtros pastangų ir planavimo procesų kokybei garantuoti, reikia užtikrinti ir efektyviai valdyti dalyvavimo ir bendrakūrybos (angl. co-creation) procesus. Darnus miestų vystymas prasideda nuo bendro kūrybinio proceso ir socialinių, kultūrinių, aplinkosauginių, ekonominių ir finansinių tikslų tarp visų suinteresuotų grupių užtikrinimo.

- 7. Planavimas pagal galimybes ir atsargumo principas.** Planavimas turėtų būti paremtas galimybėmis, o ne vien tik poreikiais – tai ypač aktualu kalbant apie gamtinius išteklius ir jų darnų naudojimą bei teritorijų atsparumą gamtinėms grėsmėms. Planuojama turėtų būti žinomų turimų išteklių ribose ir apskritai suvokiama gamtos nauda ir vertė. Planavimas taip pat atsižvelgia į gamtinių grėsmių riziką ilgalaikėje perspektyvoje ir skatina atsparumą (angl. resilience).

- 8. Inovacijų diegimas.** Darnus miestų vystymas tai kompleksinis ir sudėtingas procesas, įtraukiantis skirtingų interesų derinimą ir problemų sprendimą, ieškant inovacijų ir naujų galimybių nuosekliai plėtoti naujas paslaugas, diegti naujas technologijas ir sprendinius ir naujus, su procesu susijusius metodus ir priemones. Inovacijų plėtra palengvina tokių naujų sprendimų paieškas ir kūrimą.

- 9. Atsakingas investavimas, bendro augimo (angl. shared growth) principas.** Investicijos į esamas arba naujas sritis gali būti skirtingas puses stiprinančios, prisidedančios prie įvairių socialinių lengvatų, gerinančių ekonominę, aplinkos ir socialinę tvarumą.

- 10. Kokybinių, vertę nustatančių, rodiklių taikymas ankstyvuoju planavimo etapu.** Šios gairės nesiūlo konkrečių sprendimų, tačiau sufleruoja kokybiško darnių miestų ir gyvenviečių teritorijų planavimo proceso eigą. Tai turėtų užtikrinti konstruktyvų projektų vystymą, remiantis visa turima informacija ir išaiškinant galimybes.

METODAI IR STRUKTŪRA

Žemiau pateikiama informacija apie šio dokumento struktūrą, koks jo tikslas ir kam jis yra skirtas. Taip pat pateikiami paaiškinimai, kaip skaityti ir kaip naudoti dokumentą.

Tikslai

Šiame dokumente pateikiama metodinė/rekomendacinė medžiaga, ja siekiama suprantama kalba vienoje vietoje pristatyti darnaus miestų vystymo(si) principus, problematiką ir pasiūlyti priemones skatinti darnesnį miestų ir gyvenviečių vystymąsi, pritaikant JT Darnaus vystymosi tikslus (DVT; kitaip – Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m., angl. Sustainable development goals) ir siekiant veiksmingo jų integravimo teritorijų planavime.

Toliau pateiktos rekomendacijos turėtų būti taikomos kaip įrankis rengiant teritorijų planavimo projektus / dokumentus. Rekomendacijomis siekiama pateikti gaires, kaip realiais veiksmais atsižvelgti į DVT ir užtikrinti, kad teritorijų planavimo projektai nesudarytų sąlygų vystytis konfliktams, taip pat nebūtų vystomi neįvertinus esamos situacijos (neidentifikavus ateityje galimų grėsmių ir galimybių). Tai leistų sumažinti priešlaikinio, neplanuoto ir papildomų finansinių resursų reikalaujančio objektų ar teritorijų atnaujinimo / regeneracijos, būtų galima išvengti perteklinės infrastruktūros, nedarnios plėtros ar net ydingos gyventojų elgsenos formavimo (pvz. automobilizacija), o tai užtikrintų socialinių, ekonominių ir ekologinių (t.y. trijų darnaus vystymosi) dimensijų dermę.

Rekomendacijų autorės tikisi, jog šis dokumentas (ir papildomi projekto dokumentai) taps konkrečiu įrankiu, kurio pagalba DVT bus integruojami į teritorijų planavimą. Kadangi viena pagrindinių dokumento žinučių yra visuomenės įtraukimo ir dalyvavimo skatinimas, tuo pačiu siekiama įnorientuoti gyventojus tapti savo gyvenamosios aplinkos kokybės gerinimo dalyviais.

Tikslinė auditorija

Visos darniu miestų ir gyvenviečių planavimu ir vystymu(si) suinteresuotos šalys šiame

dokumente galės rasti naudingos informacijos ir naudotis jame pateikiamomis rekomendacijomis. Tačiau tikslinė auditorija yra miestų, kaimų ir kitokio tipo gyvenviečių planavimo sprendimų priėmėjai nacionaliniame ir vietos lygmenyje, taip pat kitos tiesiogiai už planavimo projektų vykdymą atsakingos institucijos ir organizacijos.

Dokumento struktūra

Rekomendacijos yra grupuojamos pagal darnaus miestų vystymo(si) prioritetus ir (problemines) sritis, kurios yra glaudžiai susijusios viena su kita. Nebūtina dokumento skaityti nuo pradžios iki galo, galima, pavyzdžiui, nagrinėti pagal tuo metu aktualiausią problemą. Tačiau, kadangi visos probleminės sritys yra glaudžiai susijusios, patartina su dokumentu susipažinti pilnai. Kiekvienos konkrečios problemos aprašymo pabaigoje yra minimi kiti, papildomi, tiesiogiai su šia problema/prioritetu susiję klausimai, į kuriuos taip pat patariame atsižvelgti. Vykdamas projektų planavimo veiklas pagal nustatytas problemines sritis tuo pačiu metu yra sudaromos geresnės galimybės skatinti DVT įgyvendinimą, nes kiekviena probleminė sritis yra tiesiogiai susijusi su tam tikrais DVT (žr. Lentelė 6).

Pirmiausiai (ir išsamiausiai) dokumente apžvelgiami **Teminiai prioritetai** (A dalis), tuomet **Planavimo procesai** ir galiausiai **Valdymo sistema** (B dalis). Dokumento pabaigoje atsitraukiama nuo grynai miestų ir gyvenviečių mastelio ir šiek tiek plačiau pažvelgiama į visą DVT integravimo procesą ir kokios sąlygos yra būtinos (ar pageidautinos), kad darnaus miestų vystymo(si) procesai vyktų efektyviau ir greičiau (C dalis).

Dokumentas užbaigiamas Išvadamis, Sąvokų žodyne, Nuorodomis ir šaltiniais bei Priedais.

Metodika

Dokumentas sudarytas pirmiausiai remiantis išsamia esamos situacijos analize, gerųjų užsienio praktikų analize bei viešąja konsultacija su ekspertais ir jos rezultatų analize. Šios analizės orientavosi į DVT integravimą tiek į teritorijų, tiek į strateginio planavimo dokumentus. Dokumento struktūrą (pagal problemines sritis) daugiausiai nulėmė ekspertų apklausos metu išsigininta

darnaus miestų vystymo(si) problematika ir prioritetai. Daugiau nuorodų ir šaltinių į kitus naudingus resursus rasite dokumento pabaigoje.

Tiek teminių prioritetų, tiek planavimo procesų, tiek valdymo sistemų atskirose dalyse yra išdėstyta problematika, pateiktos bendrosios rekomendacijos ir kriterijai (Lentelė 1, v), kuriais reikėtų remtis siekiant darnesnio konkrečios teritorijos planavimo. Planavimo procesuose ir Valdymo sistemos dalyse yra mažiau kriterijų su konkrečiais veiksmais, nes šios yra labiau orientuotos bendrai į žinias apie darnų vystymąsi, darbo pobūdį (įtrauktis, bendradarbiavimas, bendri projektai, skirtingų suinteresuotų šalių interesų derinimas), vietinių, regioninių ir nacionalinių struktūrų sudarytas sąlygas, teisinę sistemą ir kitą.

Darnaus teritorijų planavimo seka ir vertinimas yra orientuotas į kriterijų, aprašytų žemiau, taikymą projekto metu. Kiekvieną kriterijų sudaro **Tikslas**, **Igyvendinimas** ir **Komunikacija** – taip yra apibūdinami veiksmai, kurių turėtų būti imtasi atliepiant kiekvieną kriterijų.

Atsižvelgiant į nurodytus veiksmus yra užtikrinamas **darnumo standartas**. Darnumo standartas – tai minimalus (patenkinamas) darnumo lygis planuojamoje teritorijoje. Jis įvardija, kad teritorija yra planuojama atsižvelgiant į DVT.

Rekomendacijose esantys kriterijai atlieka „filtro“ funkciją (Pav. 5). Jeigu planuojama teritorija neatitinka darnumo kriterijų, turi būti teikiami pasiūlymai, kokių veiksmų imtis, kad tobulinant projektą šis atitiktų kriterijus (ir tuo pačiu darnumo standartą). Projektas, pritaikius pasiūlymus, turi būti vėl peržiūrimas pagal nustatytus kriterijus kol jie bus atitikti.

Standartas turėtų būti taikomas nepaisant planuojamos teritorijos dydžio. Nuo planuotojo, atsakingo asmens priklauso papildomų veiksmų teritorijos darnumui didinti taikymas. Kriterijuose išskirti Tikslas, Įgyvendinimas ir Komunikacija yra paremti DVT ir konkrečiai DVT 11 – tai yra pagrindinis rekomendacijų rėmas.

C dalyje taip pat yra išsamiau aprašomas DVT/darnaus teritorijų planavimo kriterijų integravimo į teritorijos planavimą procesas, t.y. kaip yra prieinama iki rekomendacijų „filtro“ panaudojimo, kokios sąlygos tam yra būtinos – pradedant nuo esamos situacijos apžvalgos iki projekto tikslų nustatymo ir suinteresuotų šalių įvardijimo, baigiant proceso monitoringu ir komunikacija, ir ypatingai viso cikliško proceso metu skatinant suinteresuotų šalių įtrauktį.

Pav. 5 Rekomendacijose esantys kriterijai turi būti naudojami kaip „filtras“ kiekvieno teritorijų planavimo projekto metu. Pavyzdyje pavaizduotas Judumo ir susisiekimo infrastruktūros srities kriterijaus neatitikimas ir procesas atitikimui pasiekti.

A. TEMINIAI PRIORITETAI

Projekto atliktų tyrimų metu buvo įvardintos penkios plačios miestų ir gyvenviečių darnaus vystymo sritys, kurios padengia DVT 11 uždavinius bei atliepia tris darnaus vystymosi dimensijas – ekonominę ir socialinę gerovę bei aplinkos kokybę. Tai:

- ▶ **Prieinamas būstas ir būtiniosios paslaugos**
- ▶ **Socialinė gerovė ir vietos ekonomika**
- ▶ **Viešosios erdvės**
- ▶ **Judumas ir susisiekimo infrastruktūra**
- ▶ **Atsparumas klimato kaitai, energija ir aplinkos būklė**

Būtent šiose srityse DVT integravimas ir lokalizavimas yra aktualiausi ir čia turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys ir resursai.

Darni ir įtrauki urbanizacija, visuomenės dalyvavimas urbanizuotų teritorijų valdymo ir planavimo procesuose ekspertų buvo išrinktas kaip aktualiausias procesas užtikrinti darnesnį miestų ir gyvenviečių vystymąsi – apie šiuos aspektus plačiau žr. B dalyje.

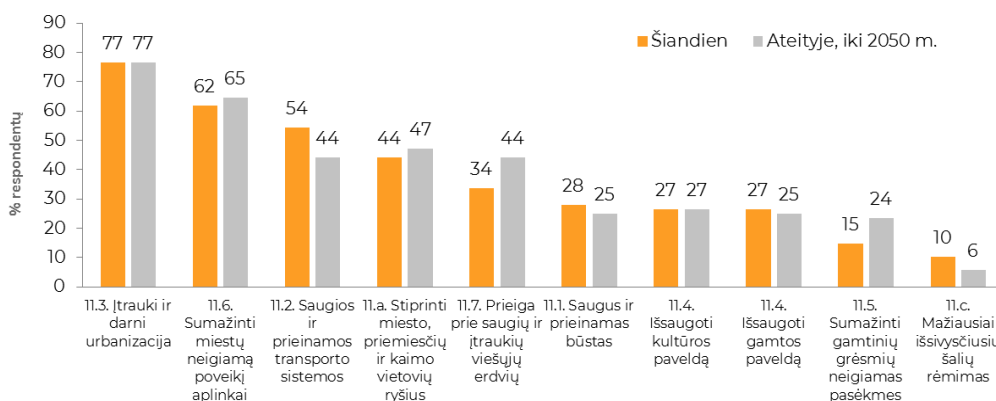
Kiekvienos srities aprašymas laikosi tos pačios struktūros: srities pavadinimas, susiję DVT 11 uždaviniai, iššūkiai ir problematika, bendrosios rekomendacijos, susiję kiti DVT (neskaitant DVT 11), kriterijai (padalinti į kelias sekcijas – **tikslai, įgyvendinimas, ir komunikacija**), papildomos temos, į kurias toje srityje derėtų atsižvelgti.

Kriterijai

- ▶ Kriterijai nustato, į kokių esminių klausimų turi būti atsakoma vertinant planuojamos teritorijos kokybę.
- ▶ Kriterijai apima tik kokybinį atskaitingumo vertinimą bei reikalavimus darniam vystymuisi užtikrinti

Kriterijai turi būti vertinami kartu, atliekant esamos situacijos analizę (žr. plačiau Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės, 17. Kriterijus: Esamos situacijos įvertinimas).

Kaip minėta aukščiau, (miestų, gyvenviečių, teritorijų) darnaus vystymosi sritys buvo išskirtos remiantis ekspertų apklausos metu išgryninta problematika bei pasiremiant kitomis analizėmis. Reikėtų turėti omeny, kad sričių sąrašas nėra nekintantis, tiesiog šiuo metu būtent šias sritis galima pakankamai objektyviai laikyti pačiomis aktualiausiomis. Sritys ir su jomis susiję prioritetai gali būti papildyti, priklausomai nuo esamos situacijos. Pavyzdžiui, net ir ekspertų paklausus, kurie DVT 11 uždaviniai, jų nuomone yra aktualiausi šiandien ir bus aktualiausi ateityje, perspektyvoje iki 2050 m. (Pav. 6), nors jų atsakymai skyrėsi nesmarkiai, variacijų vis tik buvo ir kai kurių temų svarbumas išaugo ženkliai, o kitų sumažėjo.

Pav. 6 Kurie DVT 11 uždaviniai yra aktualiausi Lietuvos miestų ir gyvenviečių vystymui(si), % respondentų, n=68. Respondentai galėjo rinktis iki keturių atsakymų variantų. 11.4 buvo išskirtas į du pasirinkimus, 11.b dėl jo mažesnio aktualumo (stichinių nelaimių rizikos mažinimas) ir didelės tematinės apimtys buvo praleistas. Šaltinis: Kurk Lietuvai projekto [apklausa](#).

1. BŪSTAS IR BŪTINOSIOS PASLAUGOS

NB Šiame puslapyje (taip pat ir kitose dalyse) paveiksluke ir dėžutėje pateikiamos čia aptariamos probleminės/prioritetinės srities sąsajos su DVT ir DVT 11 uždaviniais. Šios sąsajos įvertintos ir siūlomos rekomendacijų autorių, įvertinus Lietuvos kontekstą, tačiau tai nereiškia, jog jos negali kisti priklausomai nuo projekto prioritetų ar esamos situacijos pokyčių.

Raktažodžiai: būstas, viešosios erdvės, prieinamumas ir prieiga, susisiekimas, būtinųjų paslaugos

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.1 Saugus ir prieinamas būstas

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11.a Ryšių tarp miestų, priemiesčių ir kaimų stiprinimas

Darnus būstas – tai fizinė gyvenamoji erdvė, kuri kartu su būtinosiomis paslaugomis yra pritaikyta ir prieinama visiems, nepaisant jų padėties (pvz. amžiaus, lyties, socio-ekonominio statuso ir pan.).

Gyventojų gyvenimo kokybė – tai vienas esminių darnų miestų vystymąsi iliustruojančių veiksnių. Platus būsto pasirinkimas, prieinama kaina, patogus susisiekimas, kaimynystėje esančių

socialinių, komercinių paslaugų infrastruktūra bei kultūrinės ir rekreacinės zonos, visa tai yra svarbūs faktoriai miesto ir gyvenviečių gyventojų gyvenimo kokybei užtikrinti.

Tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu yra pastebimas tinkamo ir prieinamo būsto trūkumas mieste, kuris, sekant tendencijomis, tik augs. Lietuvoje, didžiųjų miestų centrinėse dalyse, būstas tampa nebe prieinamas vidutinių pajamų šeimų ūkiams, gyvenamieji pastatai yra vystomi miestų pakraščiuose, neužtikrinant tinkamo susisiekimo, būtinųjų infrastruktūros, pavyzdžiui vandentiekio ar elektros ar socialinės infrastruktūros⁶. Šie procesai daro neigiamą įtaką miesto gyvybingumui ir socialinei įvairovei – auga nelygybė tarp rajonų, o priemiesčiuose gyvenantys asmenys dėl nepakankamos viešojo transporto infrastruktūros renkasi automobilį kaip pagrindinę susisiekimo priemonę, taip toliau prisidedami prie miesto keliamos taršos. Be to, prastėjančios būsto sąlygos, būstų perpildymas bei augantis skaičius gyventojų, kurie susiduria su būsto įsigijimo, išlaikymo ar nuomos sunkumais, yra kiti esminiai nedarnaus Lietuvos būsto sektoriaus bei politikos vystymo indikatoriai.

Kompleksinis požiūris į būstą ir teritorijos planavimą bei jo kuriamas tiek socialinei gyventojų gerovei, infrastruktūros efektyvumui, tiek aplinkai aktualias naudas, žmonių gyvenamąją erdvę padarytų miestų politikos centru ir sustiprintų būsto vaidmenį siekiant darnios miestų plėtros. Todėl būtina būsto temą įtraukti į nacionalinę miestų politiką ir miestų planus, vietos lygiu taikant atitinkamas reguliavimo sistemas ir finansavimą. O būsto ir teritorijų planavimo metu turėtų būti užtikrinama, jog yra atsižvelgiama į kokybę, saugumą, prieinamumą ir poveikį aplinkai nustatančius kriterijus.

Bendrosios rekomendacijos

► Būsto planavimas turi būti suprantamas kaip kompleksinė problema – glaudžiai susijusi su būtinųjų paslaugų ir susisiekimo infrastruktūromis, socialinių paslaugų tinklu, integralumu ir pasiekiamumu. Naujų būstų projektai turėtų būti planuojami atlikus sociokultūrinio konteksto, urbanistinio tinklo, erdvės ir

⁶ Žr. Sąvokų žodynas

infrastruktūros analizę, įvertinus esamą situaciją, ir planuojami tose teritorijose, kur jau yra užtikrinamas optimalus susisiekimo tinklas.

- ▶ Darnus vystymasis (įvertintas teigiamas ryšys tarp ekonominių, socialinių ir aplinkos kokybę lemiančių elementų) ir miestų infrastruktūros kokybė, ilgaamžiškas, tvarus būstas, pritaikytas skirtingo amžiaus grupėms, lyties, (ne)įgalumo, socialinio statuso atstovams turi tapti vieni esminių kvalifikacinių elementų planavimo vertinime.
- ▶ Siekti, kad būsto prieinamumas ir mišrus, daugiafunkcinis teritorijos panaudojimas taptų miestų vystymo, teritorinės plėtros pagrindu.

1. KRITERIJUS: MIŠRUS/DAUGIAFUNKCINIS TERITORIJOS PANAUDOJIMAS

Tikslas: Kurti sąlygas saugioms, prieinamoms ir pasiekiamoms miesto erdvėms su daugiafunkcinėmis paslaugomis (būstu, darbo vietomis, viešosiomis, socialinėmis paslaugomis, kultūrinėmis ir rekreacinėmis zonomis).

Būtina atsižvelgti į šių funkcijų koncentraciją (planuojamos ir kaimyninių teritorijų masteliu). Planuojamoje teritorijoje ar jos apylinkėse, esančiose 1 km. atstumu⁷, turi būti užtikrinamas viešųjų paslaugų (įskaitant darželius, pradines, vidurines (pagal poreikį) mokyklas, sveikatos priežiūros įstaigas, miesto administracijos įstaigas ir sveikatingumo centrus), komercinių paslaugų (tokių kaip maisto, būtinųjų prekių parduotuvės, maitinimo įstaigų), taip pat kultūrinių ir rekreacinių paslaugų ir pramogų (tokių kaip, bibliotekos, koncertų salės, sporto centrai parkai ir žalioji infrastruktūra) saugus ir patogus pasiekiamumas tiek tradicinėmis, tiek alternatyviomis susisiekimo priemonėmis.

Įgyvendinimas:

- a. Planuojamos teritorijos projekto inicijavimo ir planavimo metu, turi būti numatytos priemonės padidinti prieigą / prieigos kokybę prie:
 - Darbo vietų
 - Socialinių paslaugų
 - Komercinių paslaugų
 - Kultūrinių ir rekreacinių paslaugų / veiklų
- b. Nurodyti planuojamus teigiamus pokyčius, t. y. projektas neapsiriboja tik esamomis paslaugomis projekto teritorijoje, tačiau taip pat įvertina, kaip planuojamoje teritorijoje ar kaimynystėje busimos paslaugos papildys esamas

Komunikacija:

- a. Apibūdinant esamas sąlygas, įvertinti jų ryšį su projekto siūlomais sprendimais. Taip pat numatyta, kaip bus vystomas daugiafunkcinių paslaugų tinklas. Kiekvienas infrastruktūros (socialinės, fizinės ir gamtinės) pokytis turi būti identifikuojamas

⁷ Pagal [VRM Baltąją knygą \(Regioninė politika\)](#)

2. KRITERIJUS: BŪSTO PRIEINAMUMAS

Tikslas: Prieinamas būstas – tai būsto vienetas vietos rinkos kaina, kuri yra prieinama vidutinių pajamų šeimų ūkiams⁸. Planuojamoje teritorijoje turi būti sudaromos sąlygos prieinamam būstui derinant pasiūlą su skirtingų dydžių, kainų, nuomos lygių ir įvairių tipų būsto formatais (ilgalaikei nuomai skirti apartamentai, studentams skirti butai, privati nuosavybė ir t.t.).

Įgyvendinimas:

- a. Planuojamoje teritorijoje nustatyti priemonės užtikrinti įvairius būsto formatus pagal:
 - Skirtingą nuomos pobūdį
 - Skirtingus būsto dydžius
 - Skirtingus kainų lygius
 - Prieinamo būsto dalį (atitinkamai planuojamai teritorijai)

Komunikacija:

- a. Pristatyti esamas būsto sąlygas planuojamoje teritorijoje ar kaimynystėje ir apibūdinti priemonės, kuriomis bus siekiama užtikrinti skirtingus būsto formatus, įskaitant prieinamo būsto vienetus
- b. Jeigu nustatytos priemonės, skirtos prieinamam būstui vystyti, negali būti įgyvendintos, paruošti atskirą planą, nurodantį, kaip galima būtų plėtoti paskatas (tiek politines, tiek ekonomines) ateityje

3. KRITERIJUS: BŪSTO PASIEKIAMUMAS

Tikslas: Planuojamos teritorijos turi būti integruotos į miesto esamą susisiekimo infrastruktūrą (taip pat žr. Judumas ir susisiekimo infrastruktūra)

Įgyvendinimas:

- a. Planuojamos teritorijos projekto inicijavimo ir planavimo metu įvertinti susisiekimo infrastruktūrą su kaimyninėmis ir centrinėmis miesto dalimis
- b. Leidimai vystyti projektą turi būti patvirtinami tuomet, kai yra užtikrinama, jog susisiekimo infrastruktūra iki planuojamos teritorijos tiek tradicinėmis, tiek alternatyviomis transporto priemonėmis ir viešojo transporto tinklu yra pakankama arba bus plėtojama planavimo (!) metu

Komunikacija:

- a. Pristatyti esamos susisiekimo infrastruktūros lygį ir kokybę planuojamoje teritorijoje, atkreipiant dėmesį į susisiekimą su kaimyninėmis teritorijomis ir miesto centrinėmis dalimis, galimybę naudotis alternatyviomis transporto priemonėmis ir viešojo transporto tinklu
- b. Apibūdinti priemonės, kuriomis bus siekiama užtikrinti saugų ir kokybišką susisiekimą tarp planuojamos teritorijos ir kaimyninių teritorijų bei su centrinėmis miesto dalimis alternatyviomis transporto priemonėmis ir viešuoju transportu

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Planuojamos teritorijos projekto plote ir jo apylinkėse turi būti skatinama vietos ekonomika – kuriama infrastruktūra/erdvė kurtis mažoms įmonėms, „startuoliams“, vietos verslui (taip pat žr. Socialinė gerovė ir vietos ekonomika)
- ▶ Pirmuose pastatų aukštuose ties intensyvaus judėjimo taškais (gatvėmis, perėjimais, sankryžomis) turėtų būti palikta erdvė socialinių ar komercinių paslaugų patalpoms arba įmonėms (žr. Socialinė gerovė ir vietos ekonomika)
- ▶ Skatinti daugiavercines patalpas, kuriomis galėtų naudotis skirtingų sektorių (viešo, privataus, nevyriausybinių) subjektai, meno atstovai

⁸ Žr. Sąvokų žodynas

2. SOCIALINĖ GEROVĖ IR VIETOS EKONOMIKA

Raktažodžiai: socialinė gerovė, vietos ekonomika, socialinė infrastruktūra, gyvenimo kokybė, švietimas, viešosios paslaugos, integracija

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.4 Išsaugoti kultūros ir gamtos paveldą

11.7 Saugios ir įtraukios viešosios erdvės

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11.a Ryšių tarp miestų, priemiesčių ir kaimų stiprinimas

Socialinė ir ekonominė gerovė – tai kompleksinė, nacionalinės reikšmės sritis, kuriai įtaką daro daugybė veiksnių nuo aukštos kokybės darbo rinkos ir atitinkamos darbo pasiūlos bei smulkaus verslo konkurencingumo iki išplėtos sveikatos ir švietimo sistemos, viešųjų, komercinių ir kultūrinių paslaugų tinklo ir kita. Tai ypatingos reikšmės klausimai, prie kurių prisideda daugelio skirtingų sektorių ir lygių suinteresuotos šalys. Užtikrinti šiuos veiksmus reikia ir palankios miestų ir gyvenviečių

infrastruktūros, kuri būtų saugi, prieinama, įtrauki ir nekenksminga gyventojų sveikatai. Tik tokioje aplinkoje, kurioje yra proporcingai ir sąmoningai derinama žaliaji infrastruktūra su užstatytais plotais ir kokybiškomis viešosiomis erdvėmis bei efektyviu susisiekimu tiek pačiose teritorijose, tiek tarp jų, galima garantuoti ilgalaikę gyventojų gyvenimo kokybę ir veiklas susijusias su jos gerinimu.

Miestai ir gyvenvietės, kurių politika yra paremta integracija ir įtraukiu visų gyventojų gyvenimo kokybės gerinimu, dažniausiai turi integruotą kompleksinį požiūrį ir į ekonominio produktyvumo kėlimą bei lygių galimybių užtikrinimą.. Tam, kad būtų mažinama atskirtis tarp didžiųjų miestų ir miestelių, turėtų būti aktyviai skatinami ir remiami ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai miesto, priemiesčių ir kaimo vietovių ryšiai, stiprinant nacionalinės ir regioninės plėtros planavimą (žr. Regioninė plėtra ir savivaldybių finansai).

Miestas – tai demokratinė erdvė, kuri turi būti prieinama visiems gyventojams nepaisant jų socialinio statuso, lyties, amžiaus ar mažesnio mobilumo galimybių. Lietuvoje didėja socialinė atskirtis: ji, kaip minėta, akivaizdžiai pasireiškia būsto srityje (pvz. socialinio būsto centrinėse miestų dalyse stoka), tai taip pat aiškiai matyti ir miesto viešosiose erdvėse – skurdesnės miesto dalys pasižymi mažiau kokybiškomis, mažiau saugiomis ir mažiau įtraukiomis viešosiomis erdvėmis, taip pat čia tokių erdvių yra apskritai mažiau. Tai taip pat pasireiškia ir viešųjų bei komercinių paslaugų srityje – skurdesnėse miestų dalyse ar regionuose švietimo, neformaliojo ugdymo, sveikatos ar kitų priežiūros įstaigų paslaugų pasiūla ir kokybė yra kur kas žemesnė nei miestų centrinėse dalyse⁹

Socialinė nelygybė taip pat akivaizdi kalbant apie žmonių su negalia integraciją. Miesto erdvės, viešosios ar komercinės paslaugos, socialinė ar susisiekimo infrastruktūra privalo būti pritaikyti žmonėms su mažesnėmis mobilumo galimybėmis, klausos ar regos negalia. Tiesioginė prieiga prie viešųjų erdvių ir paslaugų yra svarbus veiksnys lemiantis ir

⁹ Lietuvoje vis dar ryški nelygybė tarp didžiųjų miestų ir regionų, žr. [JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita](#)

gyventojų fizinę ir psichinę sveikatą bei saugumą, tačiau tai taip pat labai svarbu socialinei sanglaudai, visuomenės brandumui ir tolerancijai, ekonominiam augimui, stipriam pilietiniam identitetui ir visuotinių teisių užtikrinimui.

Kitų socio-ekonominių miestų vystymosi, socio-ekonominės atskirties problemų Lietuvoje pavyzdžiai:

- ▶ 32 proc. kaimų gyventojų Lietuvoje gyvena skurde, lyginant su 27 proc. miesteliuose ir rajonuose ir 22 proc. didžiuosiuose miestuose (ES vidurkiai atitinkamai: 27 proc., 22 proc., 24 proc.) (Eurostat 2013)
- ▶ Lietuvoje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumas smarkiai skiriasi tarp miesto ir kaimo vietovių: 2016 m. 91,4 proc. (kaime – 48,4 proc.) 4-6 metų vaikų lankė švietimo įstaigas (2012 m. – 86,5 proc., kaime – 38,3 proc.). Tyrimai atskleidė didelį mokinių pasiekimų skirtumą skirtinguose šalies regionuose, kaimo ir miesto vietovėse, įvairių mokomųjų kalbų mokyklose
- ▶ Šalyje didėja neįgaliųjų ir 65 m. ir vyresnių asmenų skurdo rizikos lygis, gyventojų senėjimas. Nors kaime gyvena apie trečdalis Lietuvos žmonių, jie sudaro apie 60 proc. visų skurstančiųjų. Statistikos departamento duomenys rodo, kad žmonių su negalia skurdo rizikos lygis yra beveik dvigubai didesnis už negalios neturinčių žmonių skurdo rizikos vidurkį
- ▶ Nutukimo paplitimas Lietuvoje – 17,3 proc. tarp 15 m. ir vyresnių gyventojų (OECD 2017)
- ▶ Kliūtys maisto auginimui miestuose (miesto daržai): aplinkos tarša, vietos trūkumas, skirtingi suinteresuotų šalių poreikiai.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Inicijuoti diskusijas nacionaliniu ir regioniniu lygiu kaip miestų planavimas ir vystymasis daro/galėtų daryti įtaką subalansuotam gyvenimo būdui. Socio-ekonominės nelygybės mažinimo tema turi tapti visapusišku prioritetu įgyvendinant miestų vystymosi politikas
- ▶ Planuoti teritorijas įvertinant viešųjų erdvių ilgalaikę ekonominę, socialinę ir kultūrinę vertę miestui ir jo gyventojams (įskaitant ekologinę vertę, kuriamą gamtinių vertybių viešosiose erdvėse). Koncentruotis ne į pastatus ir jų funkcijas, o į tai kokie procesai vyksta **tarp** inžinerinės infrastruktūros
- ▶ Miestų kultūrinis gyvenimas turi būti nukreiptas gyvybiškumui ir socialinei įvairovei didinti, stiprinant pilietinį ir kultūrinį dalyvavimą, skatinant gyventojų elgsenos pokyčius, socialinę sanglaudą, visuomenės brandumą ir toleranciją vienas kitam, ekonominį augimą, stiprų pilietinį identitetą ir visuotinių teisių užtikrinimą
- ▶ Inicijuoti veiklas, remti socialinio verslo schemas tose miesto dalyse, kuriose stebima didesnė socialinė nelygybė
- ▶ Socialinė gerovė, ypač sveikata ir švietimas turi būti suprantami kaip žmogaus teisė. Todėl miesto viešoji infrastruktūra turi užtikrinti pasiekiamumą, prieinamumą prie šių paslaugų bei būti patogi ir priimtina visiems
- ▶ Įvertinti ekonominę gerai išvystytų socialinių paslaugų (švietimo, sveikatos, kultūrinių paslaugų) vertę; Miestų vykdomos politikos tikslas turėtų būti teisės į miestą visiems užtikrinimas (angl. the right to the city), nepaliekant nieko užnugaryje.

4. KRITERIJUS: SOCIALINĖS SĄLYGOS

Tikslas: Turi būti siekiama skatinti socialinę integraciją, sanglaudą ir darbo pasiūlą teritorijos planavimo ir planavimo įgyvendinimo, valdymo metu. Didesnį dėmesį skiriant ilgalaikiams bedarbiams.

Įgyvendinimas:

- a. Numatyti priemones kaip planavimo projektas prisideda prie darbo pasiūlos vietos lygiu didinimo

Komunikacija:

- a. Apibūdinti, kokiomis priemonėmis siekiama gerinti socialines sąlygas ir vietos darbo pasiūlą projekto planavimo, planavimo įgyvendinimo ir projekto administravimo bei valdymo metu
- b. Jeigu numatytos priemonės negali būti pasiektos, numatyti veiksmų planus, kurių bus imtasi, kad tai būtų užtikrinta ateityje (politinės ir ekonominės paskatos)

5. KRITERIJUS: EKONOMINIS VIETOS POTENCIALAS (VIETOS ŪKIAI IR DARBO JĖGA)

Tikslas: skatinti ekonomikos plėtrą vietos lygiu¹⁰ stiprinti vietos gamintojus ir vietos ūkius (regione) bei ryšius tarp jų ir miesto gyventojų bei tiekėjų. Miestams yra svarbu užtikrinti atsparumą ekonominėms grėsmėms, o tai galima padaryti, kai pagrindinė ekonominė galia bei sukuriamą pridėtinę vertę pasiskirsto tarp gyventojų ir vietos verslų, išlaikant gyvybingas ir verslias bendruomenes.

Igyvendinimas:

- Numatyti vietos ekonomikos potencialą planuojamoje teritorijoje (vietos prekyvietės, įmonės)
- Apibūdinti priemones, kuriomis bus siekiama užtikrinti vietos ekonomiką (pavyzdžiui, planuojamų pastatų pirmus aukštus paliekant komercinėms veikloms, socialiniams verslams)

Komunikacija:

- Apibūdinti kokiomis priemonėmis siekiama gerinti socialines sąlygas ir vietos ekonomiką projekto planavimo, planavimo įgyvendinimo ir projekto administravimo bei valdymo metu
- Jeigu numatytos priemonės negali būti pasiektos, numatyti veiksmų planus, kurių bus imtasi siekti tam, kad tai būtų užtikrinta ateityje (politinės ir ekonominės paskatos)

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Mokymosi aplinka: planuojamoje teritorijoje (įvertinus esamas sąlygas bei kaimynystėje esančius veiksnus) būtina plėtoti saugią ir kokybišką ugdymo ir mokymosi aplinką (ikimokyklinio ugdymo įstaigas, pradinio ir vidurinio išsilavinimo mokymo įstaigas, fizinio aktyvumo zonas). Taip pat turi būti užtikrinamos saugaus susisiektimo jungtys ir priemonės, atvira ir prieinama ugdymui aplinka (žr. Judumas ir susisiektimo infrastruktūra). Dėl to reikia nuosekliai siekti, kad:
 - Darnaus judumo planuose užtikrinama saugi ir patogi prieiga prie mokymo įstaigų tam, kad vaikai ir mokiniai galėtų saugiai pasiekti mokymo įstaigas keliaudami pėsčiomis arba dviračiu
 - Užtikrinamos saugios jungtys tarp mokymo įstaigų ir žaliųjų zonų fizinio aktyvumo veiklai, taip pat atitinkamai taikant triukšmo lygio mažinimo, oro kokybės bei dienos šviesos užtikrinimo priemonės
 - Atstumas iki viešojo transporto stotelės turi būti patogiu nuotoliu
 - Turi būti atliekamos galimybių analizės įvertinant planuojamoje teritorijoje ir kaimynystėje esančių mokyklų skaičių ir atitinkamai mokinių populiaciją, įvardijant kaip populiacijos teigiami/neigiami pokyčiai galėtų būti valdomi su turimais resursais
 - Planuojamos teritorijos žaliosios ir viešosios zonos (tiek atviros, tiek uždaros) turi būti tinkamos mokymosi aplinkai
- ▶ Skatinti suvokimą, jog miesto gyventojų gerovės kėlimas turėtų būti tiek miesto administracijos, tiek planuotojų pagrindinis tikslas
- ▶ Skatinti suvokimą, kad geresnė gyventojų ir tiekėjų prieiga prie vietos gamintojų (vietos ūkių) bei šių verslumo skatinimas, užtikrina miesto ekonominį atsparumą bei kuria didesnę ekonominę ir socialinę naudą vietos lygiu
- ▶ Planuojant teritoriją įvertinti jos kultūrinį potencialą. Planuojant teritoriją reikia atsižvelgti į esamas aplinkos kultūros paveldo vertybes, fizinę istorinių objektų (esančių planuojamoje teritorijoje ar kaimynystėje) formą bei dizaino tradicijas, kad būtų sukurta nauja kokybinė visuma. Visa tai turėtų būti aprašoma strateginiame plane:
 - Vietinės statybinės medžiagos ir statybos tradicijos arba jų interpretacija, jei įmanoma, turi būti išlaikyta

¹⁰ Daugiau informacijos [čia](#) (angl. k.)

3. VIEŠOSIOS ERDVĖS

Raktažodžiai: viešosios erdvės, bendruomenės, dalyvavimas, prieiga visiems, žaliosios erdvės

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.7 Saugios ir įtraukios viešosios erdvės

11.2 Saugios ir prieinamos transporto sistemos

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11.4 Išsaugoti kultūros ir gamtos paveldą

Viešosios erdvės (VE) – tai gyvenamosios vietovės urbanizuotos teritorijos erdvinės struktūros elementas, skirtas visuomenės bendriesiems interesams (žr. TPJ). Tradiciškai, VE yra parkas, skveras, želdynai, aikštės ir mažiau akivaizdžios erdvės tokios kaip dviračių ar pėsčiųjų takai, gatvės, turgus, paplūdimys, net ir bendrosios erdvės prekybos centruose ir pan. VE praktiškai apjungia visas urbanistinės erdvės funkcijas – transportą, poilsį, verslą, gerovę ir kūrybą. Siekiant VE gyvybingumo ir patrauklumo,

turi prisidėti ir visuomenė, galinti nevaržomai kurti miesto erdves kartu su planuotojais. Gyvos, įtraukios ir saugios VE – tai stiprios ir brandžios pilietinės visuomenės požymis.

Šiandien Lietuvoje stebimos įvairios su VE ir jų naudojimu susijusios problemos:

- ▶ Apskritai skiriamas nepakankamas dėmesys VE ir pereinamosioms erdvėms. Leidžiamos infrastruktūros statybos žaliosiose zonose
- ▶ Tik 49 proc. moterų Lietuvoje jaučiasi saugiai eidamos namo tamsiu paros metu (ES vidurkis 63 proc., EQLS, 2016)
- ▶ VE nėra teisiškai detalizuotos ar diferencijuojamos, nėra aišku, kokie yra pagrindiniai kriterijai, nusakantys VE
- ▶ Visuomenė nėra įtraukiama į VE planavimą, o viešinimo procedūros pagal teisės aktus yra įgyvendinamos tik pačioje projekto vystymo pabaigoje, kai jau viskas yra suplanuota
- ▶ Savivaldybės neturi instrumentų, kaip užtikrinti palankias sąlygas, kad miesto gyventojai galėtų labiau įsitraukti į viešą miesto gyvenimą ir kurti gyvybingą aplinką. Tam trūksta ir teisinio reguliavimo užtikrinimo
- ▶ Teisinė bazė šiuo metu labai riboja viešąją, visuomeninę veiklą valstybinėje žemėje (pvz. sudėtingos sąlygos steigti miestų daržus ir panašias erdves)

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Savivaldybės turi atrasti sąlygų kaip žemė, nuomos ar kitu pagrindu, galėtų būti teikiama bendruomenėms ja naudotis ir joje veikti, ar tai būtų miesto daržo ar ekologiško sodo įrengimas ar kūrybos-poilsio erdvė ar kita¹¹.
- ▶ Didesnis visuomenės įtraukimas ir jos dalyvavimas planavimo procesuose – nebūtinai didesnė administracinė našta savivaldybėms. Dėl tam tikrų problemų ar klausimų atsakomybę galima perleisti

bendruomenei ir suteikti jai galią priimti planavimo sprendimus savo aplinkoje.

6. KRITERIJUS: VIEŠOSIOS ERDVĖS

Tikslas: Siekti saugių ir visiems prieinamų ir pasiekiamų viešųjų erdvių, nes tai didina miesto socialinį dinamiškumą, gyvybingumą ir visapusišką patrauklumą. Šios erdvės turėtų užimti bent 15 proc.

¹¹ Daugiau informacijos apie galimus būdus, žr. communitylandtrusts.org.uk/what-is-a-clt

planuojamos teritorijos ploto, atsižvelgiant į erdvės dizainą, kaimynines teritorijas ir susisiekimo jungtis.

Įgyvendinimas:

- a. Planavimo metu nustatyti būdus, kaip garantuoti patogias naudoti viešąsias erdves (VE) teritorijose, atsižvelgiant į:
 - Erdvių įvairovę (parkai, skverai, aikštės, alėjos, viešųjų pastatų vidinės erdvės) ir pasiekiamumą ir atitinkamą santykį su užstatyta teritorija
 - Erdvių ir jungčių tarp ir iki jų saugumą
 - Erdvių dizainą (žaliąsias zonas, želdynus, suoliukus, gultus, natūralią ar fizinę užuovėją, fiziniam aktyvumui palaikyti skirtą infrastruktūrą, erdves gyvūnams vedžioti ir kitą)
- b. VE planavimas turėtų remtis vietos situacijos analize, nustačius vietos gyventojų poreikius ir lūkesčius, ekonominę, socialinę vertę bei priemones užtikrinti aplinkos kokybę. Nustatyti planuojamų VE paskirčių naudos bei rizikos. Planuojant erdves turi būti atlikta socialinių verčių galimybių studija, įvertinant aplinkos esančios planuojamoje erdvėje teikiamą naudą (socio-ekonominę ir ekologinę) bei erdvės populiarumą tarp vietos gyventojų skirtingais metų laikais.

Komunikacija:

- a. Aprašyti esamas sąlygas ir priemones, kuriomis bus užtikrinamas saugus ir pasiekiamas VE plotas atitinkamai užstatytai teritorijai (santykis, proc.)
- b. Apibūdinti, kaip priemonės yra teisiškai užtikrinamos (plėtros sutartys, detalieji planai ar kiti teisiškai įpareigojantys dokumentai/susitarimai)

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Numatyti priemones **žaliosioms** miestų VE užtikrinti. Siekti, kad šios zonos būtų saugios ir pasiekiamos visiems miestų gyventojams
- ▶ Erdvių infrastruktūrą planuoti taip, kad jose būtų patogų naudotis alternatyviomis susisiekimo priemonėmis (keliavimas dviračiu, pėsčiomis ar viešuoju transportu)
- ▶ Užtikrinti, kad susisiekimas tarp erdvių nebūtų fragmentiškas. VE jungtys su kitomis miesto zonomis turėtų būti planuojamos taip, kad naudojimasis jomis būtų patogus visiems miesto gyventojams, t. y. turėtų būti užtikrinamas saugumas, apšvietimas, dviračių takai bei užtikrinta prieiga žmonėms, turintiems mažesnes mobilumo galimybes

4. JUDUMAS IR SUSISIEKIMO INFRASTRUKTŪRA

Raktažodžiai: judumas, susisiekimo sistemos, dviračių transportas, stovėjimo aikštelės, viešasis transportas, transporto inovacijos

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.2 Saugios ir prieinamos transporto sistemos

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11.6 Sumažinti miestų neigiamą poveikį aplinkai

11.a Ryšių tarp miestų, priemiesčių ir kaimų stiprinimas

Greita, efektyvi, mažai aplinką teršianti susisiekimo sistema – tai kiekvieno ekonomiškai konkurencingo, socialiai integralaus ir atsakingo miesto vystymosi strategijų pagrindas. Siekiant užtikrinti vienodas gyventojų galimybes būti lygiaverčiais tokios sistemos dalyviais, nuolat efektyvinti jungtis tarp miestų ir regionų bei kitų traukos taškų (uostų, gamyklų, studentų miestelių, turistinių zonų ir kita), ir integruoti judumo strategijas į bendruosius miestų planus bei juos derinti tarpusavyje, reikia kompleksinio požiūrio į darnų skirtingų problemų sprendimą ir jų valdymą.

Miestai, kuriuose susisiekimo tema yra integraliai plėtojama, yra geriau pasirengę atliepti ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius pokyčius, tad investicijos į susisiekimo infrastruktūrą yra svarbus žingsnis gyventojų gerovei, miestų atsparumui gamtinėms ir kitokioms grėsmėms ir pažangai užtikrinti. Miesto judumą ir susisiekimo infrastruktūrą formuojantys sprendiniai taip pat nulemia miesto erdvių paskirtį (ar tai automobilių, pėsčiųjų, dviračių, viešojo transporto erdvė).

Augančios technologinės galimybės ir inovacijų paklausa bei didėjanti atsinaujinančios energetikos rinka yra tie veiksniai, kurie gali padėti miestų susisiekimo infrastruktūrai tapti tvaresniai, prisitaikančiai prie vartotojų poreikių, mažai aplinką teršiančiais ir atspariais klimato kaitai. Tačiau šiuo klausimu turi būti vykdoma aiški darnaus vystymosi politika, kad išskelti prioritetai atsispindėtų ir miesto plėtroje.

Lietuvoje pagrindiniais traukos taškais išlieka didieji miestai, į juos kasdien dirbti vyksta reikšmingas skaičius priemiesčių ir tolimesnių regionų gyventojų. Kita vertus, per pastaruosius metus augančios tiesioginės užsienio investicijos lėmė įmonių, įdarbinančių nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių žmonių, statybas Lietuvos regionuose. Abu veiksniai daro įtaką žmonių judėjimo kryptims (į miestą/iš miesto) bei keliavimo atstumui. Taip pat dėl neišvystytos, nekonkurencingos viešojo transporto sistemos (traukinių ir/ar autobusų), įskaitant tarpmiestinį susisiekimą, gyventojai dažniausiai renkasi privatų automobilį kaip pagrindinę transporto priemonę. Dėl to didėja transporto spūstys pagrindinėse miestų arterijose. Apskritai, 90 proc. kelionių Lietuvoje yra atliekamos asmeniniu automobiliu, Eurostat duomenimis pagal šį rodiklį Lietuva pirmauja Europoje.¹²

Šioms problemoms spręsti reikia integralaus požiūrio bei pažangių ir tvarių viešojo transporto ir judumo planavimo sprendimų – ne tik miestuose, bet ir tarp miestų, priemiesčių ir kaimo vietovių.

Bendrosios rekomendacijos:

► Skatinti suvokimą, kad individualaus transporto propagavimas nėra darnaus miestų

¹² Eurostat (2015)

vystymosi dalis. Taip yra todėl, kad asmeniniai automobiliai ir jiems skirta infrastruktūra užima neproporcingai didelę teritoriją lyginant su kitomis transporto priemonėmis, o tai yra ekonomiškai, socialiai ir aplinkosaugine prasme netvaru. Ilgainiui vystantis technologijoms individualūs motoriniai automobiliai bus vis rečiau naudojama susisiekimo priemonė. Perplanuojant kelius, kurie šiuo metu yra skirti vien tik mašinoms, galima būtų daugiau erdvės skirti viešosioms erdvėms, įvairioms paslaugoms, viešajam transportui, susisiekimui dviračiu ar pėsčiomis

- ▶ Būtina plėtoti regioninį viešąjį transportą, daugiau dėmesio skirti skirtingų transporto rūšių jungtims, kuriose galima pakeisti transporto priemones. Miestų ir priemiesčių susisiekimo stiprinimas – tai ekonominio augimo ir socialinės integracijos pagrindas
- ▶ Nauji infrastruktūros objektai turi būti planuojami kartu su viešojo transporto plėtra, paslaugomis ir kita susisiekimo infrastruktūra
- ▶ Mažinti subsidijas įmonių darbuotojams ar gyventojams už mašinų statymą miestų centrinėse dalyse
- ▶ Suteikti pirmenybę pėstiesiems/dviratininkams, o ne automobiliams, užtikrinti pirmiesiems vienodas galimybes būti lygiaverčiais susisiekimo sistemos dalyviais
- ▶ Planuoti infrastruktūrą patogią pėstiesiems ir važiuojantiems dviračiu. Pėsčiųjų mobilumas taip pat turėtų būti laikomas ilgalaike ekonomine investicija į visuomenės sveikatą. Kiekvieno naujo kelio ar esamo kelio renovacijos metu turi būti integruojama dviračių takų sistema, ypatingai pagrindiniuose, didelio aktyvumo keliuose. Mokyklinio amžiaus vaikai turi turėti galimybę saugiai ir greitai pasiekti mokyimo įstaigą dviračiu arba pėsčiomis, taip pat ir be suaugusiųjų palydos

7. KRITERIJUS: TVARAUS KELIAVIMO BŪDAI

Tikslas: Sumažinti gyventojų priklausomybę nuo variklinių transporto priemonių. To turi būti siekiama integruojant darnios logistikos, susisiekimo sistemų sprendinius, patogius, efektyvius ir dažnus kelionių režimus (konkurencingas viešasis transportas) bei skatinant ir suteikiant galimybes alternatyvioms transporto priemonėms (keliavimą pėsčiomis, važiavimą dviračiu ir kita).

Įgyvendinimas:

- a. Planuojama teritorija turi būti arba jau integruota į esamą susisiekimo tinklą, arba turi būti aiškiai nustatyta, kaip tai bus daroma, atsižvelgiant į eismo sistemas kaimyninėse teritorijose. Jeigu planuojamos naujos viešojo transporto jungtys, tam turi būti pakankamas palaikymas, kuriam pagrindinis veiksnys yra teritorijos užstatymo ir gyventojų tankis, viešų, komercinių paslaugų bei būsto ir darbo vietų skaičius. Planavimo metu, formuojant susisiekimo tinklą, įtraukti ir kaimyninių teritorijų už viešąjį transportą atsakingus asmenis bei kitas suinteresuotas šalis
- b. Teritorijos planavimo metu pagal prioritetą nustatyti:
 - Pėsčiųjų takų tinklą
 - Dviračių takų tinklą
 - Automobilių kelių tinklą
 - Automobilių stovėjimo aikštelių paskirstymą
- c. Teritorija turi būti planuojama taip, kad būtų galima saugiai ir greitai keliauti pėsčiomis arba dviračiu tiek teritorijos viduje, tiek aplink ją
- d. Teritorijos planavimo metu numatyti dviračių stovėjimo aikštelių vietas, dizainą (įskaitant elektrinius, krovinius dviračius arba dviračius su priekabomis)
- e. Planavimo metu numatyti skatinimo priemonės gyventojams rinktis alternatyvias transporto priemones ar mažai teršiančias aplinką transporto priemones (elektromobilių, e-dviračių pakrovimo aikšteles, sustojimo vietas pavežėjimo paslaugas teikiantiems vairuotojams)
- f. Planuojamoje teritorijoje skatinti sąlygas automobilių dalinimosi paslaugoms
- g. Siekti, kad planuojamoje teritorijoje viešasis transportas būtų patogus, prieinamas ir saugus, taip pat su dažno atvykimo-išvykimo grafikai
- h. Planuojant pirmenybę teikti pėstiesiems, savaeigėms transporto priemonėms ir viešajam transportui, vėliau pavežėjimui ir dalinimuisi. Kitos inovacijos (pvz. autonominiai automobiliai) turėtų būti skatinami atsargiai, su

intencija, jog tokios transporto priemonės bus naudojamos viešajam transportui ar dalinimuisi, o ne prisidės prie automobilių parko augimo

Komunikacija:

- a. Apibūdinti esamas sąlygas ir priemones, kuriomis siekiama užtikrinti saugią, patogią ir visiems prieinamą susisiekimo infrastruktūrą (numatant viešojo transporto stotelių tankį ir tvarkaraštį) atitinkamai užstatytai teritorijai
- b. Apibūdinti, kaip siekiama skatinti gyventojus naudotis alternatyvomis transporto priemonėmis, kaip užtikrinamas susiekimas tarp planuojamos teritorijos ir kaimynystėje esančių traukos taškų bei kaip siekiama kitų „įgyvendinime“ minimų punktų
- c. Apibūdinti, kaip priemonės yra teisiškai užtikrinamos (plėtros sutartys, detalieji planai ar kitus teisiškai įpareigojantys dokumentai/susitarimai)

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Siekiant sumažinti priklausomybę nuo variklinių/individualaus transporto priemonių planuojamoje teritorijoje turi būti atsižvelgta į būsto, darbo vietų ir paslaugų išdėstymą. Šis išdėstymas turi įtakos transporto srautams ne tik teritorijos viduje, tačiau taip pat ir iš/į planuojamą teritoriją. Planuojama teritorija turi būti patogiai pasiekama dviračiu, kita savaeige priemone nuo pagrindinių miesto taškų bei taip pat sujungta su esamomis (ar planuojamomis tiesi) viešojo transporto jungtimis
- ▶ Esamos situacijos analizėje aprašyti, kokiais būdais bus siekiama didinti susisiekimo sistemų prieinamumą visiems, užtikrinant vienodas gyventojų galimybes būti lygiaverčiais sistemos dalyviais, nepaisant jų padėties ir gebėjimų, ir skatinti žmones naudotis alternatyviomis susisiekimo priemonėmis
- ▶ Planuojant teritoriją reikėtų įvertinti tinkamą atstumą tarp viešojo transporto stotelių (įskaitant ir miesto dviračių stoteles)
- ▶ Didesnėse susisiekimo jungtyse (regioninių autobusų stotys ar pagrindinių viešojo transporto maršrutų stotelės) turėtų būti skatinama skirtingų transporto priemonių pasiūla. Tam užtikrinti turi būti plėtojami saugūs dviračių takai ir dviračių stovėjimo aikštelės su tinkama apsauga. Prieiga prie dviračių stovėjimo aikštelių turėtų būti patogesnė nei prie automobilių
- ▶ Planavimo metu turi būti kuriamas pėsčiųjų ir dviračių maršruto tinklas taip, kad šiomis susisiekimo priemonėmis būtų patogiau naudotis nei automobiliu
- ▶ Teritorijos planavimo projekte turėtų būti nagrinėjama, kaip valdyti susisiekimo problemas (t. y. integruojami miesto darnaus judumo plano sprendiniai)
- ▶ Planuojamoje teritorijoje esančiuose pastatuose turi būti integruojamos dviračių stovėjimo aikštelės
- ▶ Turi būti kuriamos sąlygos veiksmingesniems didelių krovinių logistikos sprendimams, kurie turėtų mažą poveikį aplinkai (aplinkkeliai, elektra varomi sunkvežimiai ir kt.)

5. KLIMATAS, ENERGIJA IR APLINKA

Raktažodžiai: klimato kaita, atsinaujinantys energijos šaltiniai, energijos efektyvumas, atsparumas gamtinėms grėsmėms, bioįvairovės apsauga, ekosisteminės paslaugos, miestų tarša

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.5 Sumažinti gamtinių grėsmių neigiamas pasekmes (taip pat žr. 11.b)

11.6 Sumažinti miestų neigiamą poveikį aplinkai

11.2 Saugios ir prieinamos transporto sistemos

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11.4 Išsaugoti gamtos ir kultūros paveldą

Šios srities problematiką būtų galima išskirti į du, glaudžiai susijusius, tipus:

- 1) miestų ir gyvenviečių neigiamas poveikis aplinkai
- 2) gamtinių grėsmių, pavyzdžiui, liūčių sukeltų potvynių, karščio bangų ir pan., rizikos valdymas ir atsparumo joms didinimas

Lietuvoje dar populiarus požiūris, jog darnus vystymasis – tai pirmiausia aplinkos apsaugos problema. Tuo pačiu, aplinkos klausimams, ypač kompleksiniams, kurie apima gamtinės, socio-ekonominės ir infrastruktūros dimensijų sąsajas, dėmesio skiriama mažai.

Kodėl gamtinė problematika yra aktualu miestų ir gyvenviečių planavime? Pavyzdžiui, Lietuvoje kasmet dėl oro taršos sukeltų

negalavimų ir ligų prieš laiką miršta daugiau nei 2,8 tūkst. žmonių¹³. Vienas pagrindinių taršos šaltinių: automobilių keliama tarša, kuri daugiausiai koncentruojasi miestuose. Taip pat apie 66 proc. Lietuvos gyventojų gyvena daugiabučiuose namuose, kurių dauguma yra smarkiai susidėvėję ir energetiškai neefektyvūs, ir taip prisideda prie aplinkos taršos ir klimato kaitos. Jų renovavimas yra kompleksinio planavimo pavyzdys, tačiau šiame procese vis dar nepakankamai atsižvelgiama į būsto kokybės ir socialinės gerovės aspektus.

Iki XXI a. pab. jūros lygis dėl klimato kaitos ties Klaipėda gali pakilti iki 1 m., tai smarkiai padidintų Klaipėdos ir Palangos miestų ir Klaipėdos uosto užtvindymo riziką. Taip pat numatoma, kad klimato kaita 2030-2050 m. kasmet Europoje gali pareikalauti iki 250 tūkst. priešlaikinių žmonių mirčių¹⁴.

Didinti miestų atsparumą (angl. *resilience*) tokioms grėsmėms galima tiek reikšmingai mažinant ŠESD išmetimą, tiek rengiant integruotus atsparumo pokyčiams planus. Juose didelį vaidmenį turėtų atlikti žalioji infrastruktūra, kuri miestuose tiek didina atsparumą karščio bangoms ar potvyniams ir kitoms grėsmėms, tiek puoselėja biologinę įvairovę ir visuomenės sveikatą. Šiuo metu žalioji infrastruktūra (natūralios ir pusiau natūralios ekosistemos, žaliosios erdvės ir elementai) Lietuvoje užima 44 proc. šalies teritorijos – ES vidurkis tuo tarpu siekia 59 proc.¹⁵.

Grįžtant prie taršos, miestai taip pat generuoja itin didelius kiekius skystųjų ir kietųjų atliekų, kurios, jei yra tinkamai netvarkomos, gali turėti didelę neigiamą įtaką sausumos, gėlo vandens ir jūrinėms ekosistemoms, taip pat ir žmonių sveikatai.

DVT 3 Gera sveikata yra svarbus iš socialinės gerovės pusės – žmonių sveikatai yra pavojinga tiek įvairių formų

13 [EEA \(2017\)](#)

14 Bukantis *et al.* (2017)

15 [Urban data platform \(2010\)](#)

tarša, tiek gamtinės grėsmės ir jų pasekmės; ypač tai paveikia pažeidžiamiausias visuomenės grupes. Taip pat DVT 3 įtaką daro gamtinės vertybės – žaliosios zonos miestuose, turinčios teigiamą poveikį jų gyventojų psichinei ir fizinei būklei.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Populiariėja diskusijos dėl miestų neigiamo poveikio aplinkai, ypač kalbant apie didėjančią oro taršą ir taršą plastiką ir kitomis kietosiomis atliekomis. Svarbu, kad tai neliktų vien tik diskusijomis, bet būtų imtasi aktyvių veiksmų mažinti tiek vieno, tiek kito tipo taršą – įgyvendinant priimtus miestų judumo planus ir vykdant integruotą atliekų valdymą, o lygiagrečiai ir visuomenės švietimą, pvz. apie alternatyvius transporto būdus, apie atliekų perdirbimą, maisto švaistymo mažinimą ir panašius klausimus.
- ▶ Taip pat, visuomenei yra itin svarbūs procesai vykstantys su miestų želdynų ir žaliųjų zonų (žaliosios infrastruktūros) planavimu. Labai svarbu į šiuos procesus nuo pat pradžių aktyviai įtraukti vietos bendruomenes ir atsižvelgti į jų poreikius ir interesus. Taip pat, želdynų ir žaliųjų zonos planavimas turėtų remtis į socio-ekonominius ir aplinkosauginius aspektus bei jų sąveikas, t. y. turėtų būti aiškiai suvokiama, įvertinama ir komunikuojama, kokias naudas ir nenaudas (angl. *services* ir *disservices*) kuria miestų žaliąją infrastruktūrą – žmonių sveikatai (oro taršos mažinimas vs. alergenai), biologinei įvairovei (gyvūnijos buveinės vs. invazinės rūšys), vietos ekonomikai (didėjančios nekilnojamo turto kainos dėl šalia esančio parko vs. nuostoliai dėl sugadinto turto užvirtus medžiui).
- ▶ Kiekvieno infrastruktūros planavimo metu apskaičiuoti daromą žalą žaliajai infrastruktūrai. Ši žala turi būti įvertinta miesto mastu ir kompensuojama.
- ▶ Labai svarbu skatinti diskusijas apie miestų atsparumo gamtinėms (gaivalinėms) grėsmėms didinimą. Dėl vykstančios klimato kaitos ir augančio jos neigiamo poveikio, šių grėsmių rizika taip pat auga – kyla didelių audrų ir jų sukeltų potvynių tikimybė, karščio bangų keliamas pavojus infrastruktūrai ir žmonių sveikatai. Teritorijų planavimo projektai turėtų į tai atsižvelgti ir pateikti rizikos valdymo planus ir įgyvendinti atitinkamas priemones. Pastarosios gali tradiciškai remtis fizine infrastruktūra, tačiau derėtų atsižvelgti ir į galimybes remtis gamta paremtais sprendimais (angl. *nature-based solutions*).
- ▶ Svarbu akcentuoti ne tik prisitaikymą prie kintančio klimato, bet ir klimato kaitos švelninimą. Čia priemonės konkrečiai yra orientuotos į ŠESD išmetimo sumažinimą. Priemonės aptartos būsto, transporto dalyse turėtų būti kompleksinės ir taip pat orientuotos į pastarąjį tikslą, bet planavimo dokumentuose labai svarbu ŠESD išmetimo mažinimą užtvirtinti aiškiai ir atskirai.
- ▶ Apskritai, Lietuvoje reikėtų daugiau dėmesio skirti individo ir visuomenės ekologinio sąmoningumo lavinimui. Bendrai skatinant pilietinį aktyvumą, svarbu skirti dėmesio ir visuomenės vaidmeniui saugant aplinką.

8. KRITERIJUS: ŽIEDINĖ EKONOMIKA

Tikslas: Mažinti gamybos pėdsaką (angl. *production footprint*) ir pažangiai tvarkytis su sukaupiamomis atliekomis. Siekti, kad tiek gamyba, tiek vartojimas būtų paremtas trimis pagrindiniais žiedinės ekonomikos principais: visų pirma mažinti vienkartinį produktų/medžiagų vartojimą (taip mažinant sukaupiamas atliekas), skatinti gyventojus naudoti produktus pakartotinai ir perdirbti atsirandančias atliekas (angl. *reduce, reuse, recycle*)¹⁶. Šiuos principus taikyti tiek teritorijos planavimo, planavimo įgyvendinimo (statybos procese), tiek valdant, administruojant erdves. Taip pat

¹⁶ Pastaba: kalbant apie žiedinę ekonomiką mastelis yra labai svarbu. Šiame dokumente yra kalbama apie planuojamos teritorijos mastelį (tai nuo objekto, erdvės, rajono teritorija), žinoma, rekomendacijos gali būti taikomos ir sudarinėjant bendruosius planus. Žiedinės ekonomikos principus svarbu diegti planuojamos teritorijos masteliu, nes tai turi daugiausiai įtakos gyventojų elgsenos pokyčiams, atsakingam vartojimui ir suvokimui didinti. Kita vertus planuojamos teritorijos mastelis turi būti integruojamas į miesto sistemą. Tai reiškia, kad mieste atliekos turi būti valdomos atsakingai, prioritetą teikiant atliekų mažinimui, pakartotiniam vartojimui (biokurui) ir perdirbimui.

skatinti atsakingą gyventojų gyvenimo būdą – kaip miesto erdvė yra planuojama, turi įtakos žmonių elgsenai ir pasirinkimams. Tad planuojamos erdvės turi suteikti sąlygas ir skatinti gyventojus būti atsakingais vartotojais. Svarbu, kad planuojama teritorija prisidėtų prie vietos ekonomikos gerinimo (žr. Socialinė gerovė ir vietos ekonomika), turėtų įvairių rūšių atliekų surinkimo stoteles (dar žinomos kaip žaliosios stotelės)¹⁷, jeigu yra poreikis, ir kompostavimo zonas.

Įgyvendinimas:

- a. Remiantis esamos situacijos analize, apibūdinti kokiomis priemonėmis bus siekiama užtikrinti vietos ekonomikos vystymą, kuris bus paremtas:
 - Žiedinės ekonomikos principais
 - Dalinimosi ekonomika

Komunikacija:

- a. Apibūdinti esamas sąlygas, atsižvelgiant į iššūkius ir galimybes plėtoti žiedinės ekonomikos sprendinius
- b. Jeigu numatytos priemonės plėtoti žiedinės ekonomikos sprendinius negali būti pasiektos, numatyti papildomus veiksmus, kuriais bus siekiama sukurti palankias sąlygas tokioms priemonėms būti plėtojamos ateityje (politinės, ekonominės paskatos)

9. KRITERIJUS: PRIEINAMOS ENERGIJOS SISTEMOS SU MAŽU NEIGIAMU POVEIKIU APLINKAI IR ŽMONIŲ SVEIKATAI

Tikslas: Skatinti daugiabučių renovaciją, didinant būstų energetinį efektyvumą ir mažinant neigiamą poveikį aplinkai. Skatinti energijos iš atsinaujinančių šaltinių vartojimą, sudarant sąlygas vartotojams rinktis švarią energiją bei skatinti galimybes atsinaujinančios energijos šaltinius pasitelkti namų ūkiuose.

Įgyvendinimas:

- a. Remiantis esamos situacijos analize, įvertinti ar planuojamoje teritorijoje ar kaimynystėje yra daugiabučių, kuriems reikia renovacijos ir energetinio efektyvumo didinimo
- b. Nustatyti priemones, kaip bus siekiama užtikrinti energijos iš atsinaujinančių šaltinių tiekimą ir vartojimą planuojamoje teritorijoje
- c. Numatyti priemones, kuriomis bus siekiama užtikrinti bendrą energijos tinklą, paremtą atsinaujinančia energija ir integruojant arba pasiūlant sprendinius kaimynystėje esančioms zonoms

Komunikacija:

- a. Apibūdinti, kaip bus siekiama užtikrinti vertinimo ir įgyvendinimo dalyje numatytas priemones
- b. Jeigu numatytos priemonės dėl atitinkamų priežasčių negali būti įgyvendinamos, numatyti papildomus veiksmų planus, kuriais bus siekiama jas įgyvendinti ateityje (politinės, ekonominės paskatos)

10. KRITERIJUS: ATSPARUMO GAMTINĖMS GRĖSMĖMS DIDINIMAS, KLIMATO KAITOS POVEIKIO MAŽINIMAS

Tikslas: Priimti gamtinių grėsmių rizikos mažinimo planus, įgyvendinti planuojamos teritorijos, miestų ir gyvenviečių atsparumą šioms grėsmėms didinančias priemones. Mažinti klimato kaitos poveikį tiek per švelninimo (ŠESD išmetimo mažinimo), tiek per prisitaikymo prie pokyčių priemones (apsisaugojimas nuo grėsmių). Skatinti ekosistemoms jautrų teritorijų planavimą siekiant visapusiškai darnios urbanizacijos. Planuojant užstatytą aplinką plėsti arba ją tankinti, turi būti sukuriama

¹⁷ Barselona garsėja inovatyviu požiūriu į atliekų surinkimą ir perdirbimą. Be klasikinių atliekų surinkimo punktų Barselonoje taip pat atsiranda žalių taškų tinklas, kur gyventojai gali rūšiuoti tradiciškai nerūšiuojamas atliekas. Daugiau informacijos anglų k. žr. [čia](#); arba susisiekti su „Kurk Lietuvai“ projekto vadovėmis.

kompensaciniai sprendimai ekosistemų atkūrimui ir naujų kūrimui, paskatos vietos daržininkystei, vertikaliai visų pastatų ar stogų apželdinimui.

Įgyvendinimas:

- Remiantis esamos situacijos analize įvertinti, ar planuojamoje teritorijoje ir kaimynystėje yra didelė rizika gamtinėms grėsmėms (pavyzdžiui, teritorija yra arti vandens telkinių, teritorijai yra būdingos nuošliaužos ar potvyniams)
- Nustatyti priemones, kaip bus siekiama užtikrinti gamtinių grėsmių rizikos mažinimą bei planuojamų teritorijų atsparumą šioms grėsmėms (pavyzdžiui, remiantis teritorijos savybėmis yra ruošiama atitinkama vandens nutekėjimo sistema, žaliosios zonos)
- Planuojamoje teritorijoje esantys pastatai turi atitikti žaliųjų pastatų vertinimo sistemos standartą¹⁸

Komunikacija:

- Apibūdinti, kaip bus siekiama užtikrinti „Įgyvendinimo“ dalyje numatytų priemonių įgyvendinimą
- Jeigu numatytos priemonės dėl atitinkamų priežasčių negali būti įgyvendinamos, numatyti papildomus veiksmų planus, kuriais bus siekiama jas įgyvendinti ateityje (politinės, ekonominės paskatos)

11. KRITERIJUS: BIOJVAIROVĖS APSAUGA IR EKOSISTEMINĖS PASLAUGOS

Tikslas: Užtikrinti biojvairovės išsaugojimą ir apsaugą (miestuose, miestų pakraščiuose ir kitur, jei galimas neigiamas miestų poveikis), prireikus ją atkurti, tuo pačiu siekiant užtikrinti gerą ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų būklę. Ekosisteminės paslaugos – tai nauda, kurią visuomenė gauna iš gamtos (pvz. materialūs produktai, įvairių gamtinių procesų reguliavimas, kultūrinės paslaugos).

Įgyvendinimas:

- Pradinėse projekto stadijose įvertinti projekto neigiamą poveikį aplinkai, įskaitant poveikį biologinei įvairovei
- Įvertinti teritorijoje teikiamas ekosisteminės paslaugas (pagal galimybes atliekamas identifikavimas, kartografavimas ir socio-ekonominis įvertinimas)
- Ekosisteminių paslaugų socio-ekonominę vertę palyginti su projekto socio-ekonominė verte (kaštų-naudos analizė)
- Priimtos ir įgyvendinamos priemonės užtikrinti biojvairovės ir ekosisteminių paslaugų apsaugą, o prireikus – atkūrimą

Komunikacija:

- Pasitelkiamos ekspertinės žinios, mokslu paremti sprendimai, tyrimų rezultatai tinkamai aprašomi ir komunikuojami
- Užtikrinamas visų suinteresuotų grupių įtraukimas tinkamoje stadijoje, apibūdinti priemonės kaip šis įtraukimas bus užtikrinamas

12. KRITERIJUS: GYVENAMOSIOS APLINKOS TARŠA

Tikslas: Užtikrinti tinkamą gyvenamosios aplinkos kokybę mažinant jai tenkančią įvairių tipų taršą: oro, šviesos, triukšmo, kvapų, vandens ir kita, taikant atitinkamas priemones. Žemiau plačiau apžvelgiami kai kurie iš šių taršos miesto tipai.

ORO KOKYBĖ

Priežastys trukdančios užtikrinti aukštą oro kokybę turėtų būti identifikuojamos ankstyvuose planavimo etapuose.

Svarbu:

- Įvertinti oro kokybę tose vietose, kuriose nuolat lankosi padidinto jautrumo socialinės grupės (vaikai, vyresnio amžiaus gyventojai, sergantys asmenys) – tai darželiai, mokyklos, sporto, aktyvaus laisvalaikio zonos, ligoninės, senelių namai ir kita. Nustatyti oro kokybės gerinimo šiose erdvėse priemones
- Analizuoti esamos oro kokybės lygį, lyginti pokyčius bei vertinti pagal Aplinkos Apsaugos Agentūros (AAA)

¹⁸ Daugiau informacijos: <http://lzpt.lt/>

nustatytus standartus¹⁹

- Planuojamos teritorijos poveikis oro kokybei turėtų būti vertinamas tiek planavimo, tiek projektavimo etapuose

APŠVIETIMAS

Geras apšvietimas kelia miesto gyvenimo kokybę, nes tai tiesiogiai prisideda prie saugumo keliuose ir viešosiose miesto erdvėse tamsiu paros metu bei miesto patrauklumo. Taip pat, kai kuriose vietovėse, aktualus klausimas yra ir šviesos tarša, į ką taip pat reikėtų atsižvelgti. **Svarbu:**

- Planuoti miesto teritorijas taip, kad būtų užtikrintas geras dienos šviesos pralaidumas visais metų laikais. Užtikrinti tiesioginį dienos šviesos apšvietimą atvirose miesto erdvėse, kuriose vyksta socialinė veikla, aktyvaus laisvalaikio, sporto užsiėmimai, komercinė veikla ir kita
- Planuojamose teritorijose (objektuose), kurias žmonės lanko reguliariai užtikrinti gerą dienos šviesos pralaidumą
- Užtikrinti geras apšvietimo sąlygas tarp skirtingų erdvių (gatvių, parkų, gyvenamųjų kvartalų), nes tai pagerina/efektyvina gyventojų mobilumą mieste
- Planuojamame plote ištirti dienos apšvietimo lygius įvertinant užstatymo lygį, tipą bei žaliąją infrastruktūrą ir jų tarpusavio ryšį
- Parengti planuojamos teritorijos apšvietimo planus, įtraukiant vietos dienos, tiesioginės saulės apšvietimo ir nakties šviesą, užtikrinti patikimą, ekonomišką ir ilgalaikį apšvietimą, taip pat įvertinant šviesos taršą

TRIUKŠMAS

Planuojamoje teritorijoje turėtų būti siekiama palaikyti gerą garso izoliaciją, vengti triukšmo šaltinių, mažinti akustinę taršą. Tiesioginis triukšmo poveikis sveikatai (klausos nuovargis) išsivysto ilgesnį laiką praleidžiant intensyvaus triukšmo zonoje. Jei klausos nuovargis dažnai kartojasi, klausos palaipsniui silpnėja ir vystosi kurtumas. Netiesioginis triukšmo poveikis sukelia nervų sistemos sutrikimus, todėl sumažėja fizinis ir protinis darbingumas, prastėja judesių koordinacija, orientacija, daroma daugiau klaidų. **Svarbu:**

- Atlikti triukšmo poveikio analizę įvertinant kelių ir geležinkelių, oro transporto ir pramoninės veiklos keliamą triukšmą. Analizės metu turėtų būti atsižvelgiama į triukšmo poveikį gyventojams, darbuotojams ir lankytojams. Analizė turėtų apimti ir statybos etapą
- Teritorijų ir statinių planavimo metu didinti garso sklaidimo atstumą nuo triukšmo šaltinio iki triukšmo įvertinimo taško
- Kiek įmanoma garsas turi būti valdomas kaip dizaino elementas, naudojant akustinio dizaino technologijas, sukuriant kokybišką garso aplinką

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Geriamo ir negeriamo vandens tarša
- ▶ Maisto gamybos grandinė
 - Miesto daržų įkūrimas ir vystymas (taip žr. Viešosios erdvės)
 - Vietinės, sezoninės produkcijos skatinimas
- ▶ Visos maisto atliekos iš viešojo sektoriaus turėtų būti surenkamos ir panaudojamos kitiems produktams, pavyzdžiui, biomasei.
- ▶ Skatinti suvokimą, kad ekosistemų apsauga ir atkūrimas yra ne tik labai svarbu biologinei įvairovei palaikyti, miesto atsparumui klimato grėsmėms užtikrinti, tačiau taip pat ir žmogaus sveikatai ir psichinei gerovei sustiprinti. Šia gamtos teikiamą socialinę (ir ilgesnėje perspektyvoje ekonominę naudą) reikia įvertinti ir komunikuoti. Todėl ekosistemų palaikymas turėtų būti laikomas kaip vertinga socialinė paslauga

¹⁹ Aplinkos Apsaugos Agentūros (AAA, oras.gamta.lt/cms/index) nustatytas oro kokybės normas galite rasti [čia](#).

B. PLANAVIMO IR VALDYMO PROBLEMINĖS SRITYS

Dalis esminių darniam miestų, kaimų ir kitokių gyvenviečių vystymui įtakos turinčių iššūkių kyla planavimo ir valdymo procesų metu. Taip yra todėl, jog šiuose etapuose dėl dažnai didelio suinteresuotų šalių skaičiaus ir tipų atsiranda daug skirtingų interesų, siekių ir vizijų, teisių ir resursų (pavyzdžiui, laiko resursų įsitraukti ar būti įtrauktiems į procesus). Norint užtikrinti visapusišką dalyvavimą, kompetencijas, ilgaamžės urbanistinės ir teritorinės politikos formavimą, teisinį reguliavimą, stebėseną ir kita, būtina daugiau dėmesio skirti planavimo ir valdymo procesams, ypatingai, įtraukiam ir nuosekliai organizavimui, koordinavimui, dalyvavimui, komunikacijai ir inovatyviems pasiūlymams, derinant ir plėtojant tarpsektorinius ir tarpdisciplininius sprendimus, taip pat šiuos efektyvinant taikant technologines naujoves. Svarbu suprasti, kad planavimas ir valdymas – tai kompleksinis procesas, priklausantis tiek nuo vietos sąlygų, tiek nuo nepriklausomų išorės veiksnių, tad šių etapų organizavimas ir priežiūra turi būti skaidrūs, visiems atviri, paremti atvirais duomenimis, o tai turi daryti asmenys turintys tinkamą patirtį ir ekspertizę.

Imtis užtikrinti kylančių iššūkių ir rizikos valdymą projekto planavimo ir valdymo procesuose yra svarbu jau ankstyvaisiais projekto etapais. **Svarbu įvertinti esamą situaciją ir vietos sąlygas, įskaitant įvairius aplinkos, socialinius, kultūrinius ir ekonominius miestų vystymo(si) veiksnus**, kurie reikalauja sisteminio sprendimų priėmimo proceso ir holistinio problemų sprendimo. Projektuose turi būti numatytos atitinkamos bendradarbiavimo formos skirtingais etapais: planuojant ir įgyvendinant, valdant ir administruojant. Taip pat turi būti numatyti suinteresuotų šalių dalyvavimo bei ryšių palaikymo būdai tiek su tiesiogiai, tiek su netiesiogiai suinteresuotomis šalimis. Visų šių procesų metu turi būti mažinama pasikartojančių procesų našta darbuotojams, procesus automatizuojant ir daugiau laiko ir dėmesio skiriant bendrakūrybai (angl. co-creation), inovacijų diegimui ir aktualių gyventojams problemų sprendimui kartu.

Šioje dalyje apžvelgiamos prioritetingos/probleminės sritys:

Planavimo procesai

- ▶ Planavimo kultūra ir kompetencijos
- ▶ Urbanistinė ir teritorinė politika
- ▶ Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės
- ▶ Dalyvavimas, visuomenės įtraukimas

Valdymo sistema

- ▶ Teisinė ir institucinė sistema, reguliavimas
- ▶ Regioninė plėtra ir savivaldybių finansai
- ▶ Stebėsenos sistemos, vystymo ir planavimo kokybės vertinimas
- ▶ Tarpsektorinis bendradarbiavimas

a. PLANAVIMO PROCESAI

1. Planavimo kultūra ir kompetencijos

Raktažodžiai: darnaus vystymosi švietimas, darnaus vystymosi kompetencijų kėlimas, DVT aktualinimas ir viešinimas

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Kaip minima Įvade ir toliau C dalyje, vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susiduriama siekiant integruoti ir lokalizuoti DVT, yra DVT ir apskritai darnaus vystymosi temų mažas suaktualinimas tarp sprendimų priėmėjų, planuotojų ir plačiosios visuomenės. Pastebima, jog, nors pagrindiniai nacionaliniai planavimo dokumentai mini darnaus vystymosi sąvoką ir deklaruoja, jog tai yra vienas iš šalies plėtros principų, sektorialių šakų ar vietos planavime į ją neatsižvelgiama ar atsižvelgiama per mažai, dažnai dėl konkrečių integravimo priemonių ir/ar kompetencijų jomis naudotis stokos. Kalbant apie miestų planavimo kultūrą, viešinimas nuo parengiamųjų projekto stadijų, suinteresuotų šalių ankstyvas įtraukimas, esamos situacijos analizė, ekspertinių žinių pasitelkimas, vadovavimasis aiškia rodiklių sistema, nuolatinis stebėjimas, mokymasis ir procesų adaptavimas (angl. *adaptive management process*), jei matomas to poreikis, inovacijų ir naujausių technologijų taikymas, kurios skatintų darnumą, – visa tai turėtų būti atliepiama darniame miestų planavime.

Kompetencijų kėlimas miesto planavimo srityje turi tapti reguliari praktika. Tobulėjant technologijoms, gilėjant žinioms šioje srityje, gausėjant gerosioms praktikoms globaliai, vystytojai, planuotojai ir savivaldybių darbuotojai turi būti suinteresuoti mokytis, perimti patvirtintas praktikas ir gilinti žinias. Sąlygos siekti šių tikslų turi būti sudarytos vietinių, regioninių ir nacionalinių struktūrų.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Savivaldybių personalui turėtų būti mažinamas biurokratinių užduočių kiekis. Turi būti siekiama, kad visi pasikartojantys veiksmai būtų automatizuojami (informacinių technologijų pagalba), o darbo pobūdis orientuotas į veiklas, susijusias su proaktyviu idėjų miestui generavimu ir įgyvendinimu, bendrakūryba su bendruomenėmis ir kt.
- ▶ Skatinti sprendimų priėmėjų, planuotojų, savivaldybių administracijos kompetencijų kėlimą darnaus vystymosi srityje. Svarbu mokytis ir nuolat domėtis ne tik savo specialybine sritimi, bet ir tuo kaip ir kokie aplinkiniai veiksmai lemia kompleksinius pokyčius ir daro jai įtaką
- ▶ Reikalinga strategija kaip rengti stiprias komandas, galinčias įgyvendinti kompleksinius projektus, remtis esamos situacijos analize, organizuoti ir moderuoti bendradarbiavimo procesus ir kita
- ▶ Skatinti planavimo procesų efektyvumą, naudojant naujas technologijas ir gerinant techninius pajėgumus planuojant, valdant ir administruojant projektus. Būtina aiškiai komunikuoti, kur (didžiųjų) duomenų (angl. *Big Data*) kaupimas turi būti vietos valdžios institucijų atsakomybė
- ▶ Diegti informacinių technologijų politiką, e-valdžios sprendimus, taip pat gyventojui ir vartotojui patogias bei į gyventojų gerovę orientuotas technologines priemones.

13. KRITERIJUS: DARNAUS VYSTYMOSI KOMPETENCIJŲ STIPRINIMAS

Tikslas: Skatinti sprendimų priėmėjų, planavimo specialistų, vystytojų gebėjimų, žinių ir kompetencijų, susijusių su darniu (miestų, teritorijų) vystymu(si), lavinimą. Sudaryti sąlygas didinti teorinių žinių taikymo praktikoje įgūdžius. Viešajame sektoriuje kompetencijų kėlimas turi tapti reguliari praktika, kuri yra taikoma visais personalo lygiais. Žinių ir gebėjimų keitimasis įvairiais formatais (bendri projektai, prezentacijos, forumai, dirbtuvės) turi vykti tarp savivaldybių įtraukiant ir kitus sektorius.

Įgyvendinimas:

- a. Organizuoti darnaus vystymosi kompetencijų kėlimo mokymus, užtikrinti prieigą prie priemonių, skirtų DVT ir darnaus vystymosi integravimui, užtikrinti, jog jos naudojamos kompetentingai
- b. Skatinti, kad būtų susipažįstama su globaliomis darbotvarkėmis ir praktikomis specialisto srityje ir tuo pačiu metu ieškoma sinergijų su kitomis sritimis – diegti kompleksinio iššūkių sprendimo priėmimo praktikas

Komunikacija:

- a. Pristatyti, kaip darnaus vystymosi kompetencijos yra stiprinamos
- b. Pristatyti, kaip buvo užtikrinamas grįžtamasis ryšys ir žinių sklaida po dalyvavimo kompetencijų kėlimo mokymuose ar apie kitokiais būdais įgytas naujas žinias

14. KRITERIJUS: DARNAUS VYSTYMOSI TEMOS AKTUALINIMAS

Tikslas: Didinti darnaus vystymosi ir darnaus vystymosi tikslų ir uždavinių žinomumą ir tarp plačiosios visuomenės – DVT gali būti sėkmingai įgyvendinti tik jeigu į procesus nuo ankstyvųjų etapų bus įtraukiami visi.

Įgyvendinimas:

- a. Rengti komunikacines priemones apie darnų miestų vystymą(si), jos viešinamos visuomenei

Komunikacija:

- a. Įvertinti visuomenės žinojimo ir supratimo apie DVT ir darnų vystymąsi pokytį

2. Urbanistinė ir teritorinė politika

Raktažodžiai: urbanistinė politika, stiprios institucijos, vizija, strateginis planavimas

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Iš ekspertų apklausos apie darnų miestų ir gyvenviečių vystymą(si)²⁰:

„Kuriami atskiri veiksmai, bet ne strategija; Nėra aiškūs miesto vystymosi tikslai ir jų siekimo priemonės; Trūksta vieningą vystymo kryptį verslui, savivaldoms ir gyventojams nusakančios strategijos; Kalbama apie erdves, o reikėtų kalbėti apie veiklų kryptis; Nėra aiškių miestų vystymosi vizijų; Trūksta vizijos, miestai yra labiau administruojami negu vystomi; Trūksta strateginio požiūrio, įgyvendinimo tąsos; Dauguma plėtros sprendimų yra priimami be strategijos, ilgalaikės vizijos, ne brėžiant gaires pageidaujamoms bendruomenių, viešojo sektoriaus, verslo sąveikos kryptims, o labiau pagal verslo sektoriaus užsakymus, taip aukojant kultūros, gamtos paveldo vientisumą, eliminuojant bendruomenių balsą.“

Tuo pačiu metu, kai yra sprendžiami nacionaliniai teminiai prioritetai, derinami procesai ir sistemos, svarbu numatyti strategijas, kad numatytos urbanistinės politikos ir vizijos atrastų savo praktinę išraišką realybėje – vietos lygiu. Nacionalinė miestų politika gali pasiūlyti strateginių priemonių, siekiant užtikrinti nustatytų tikslų siekimą. Šį procesą turi sekti konkrečių strategijų, skirtų plėtrai, įgyvendinimui ir stebėsenai vykdyti, rengimas.

Urbanistinė ir teritorijos politika yra itin kompleksinė sritis: tai ne tik miesto vystymo ir valdymo klausimas, bet ir platesnis institucinis ir visuomeninis iššūkis, reikalaujantis tiek stiprių, efektyvių ir atvirų institucijų, tiek visuomenės įtraukimo į procesus (žr. toliau šioje dalyje) tam, kad būtų pasiektas bendras sutarimas tarp skirtingų suinteresuotų šalių, jo būtų siekiama skirtingais lygiais ir vieningai jam pritariama. DVT 17 čia taip pat svarbus, nes šis tikslas kalba apie partnerystes tarp valstybių, keitimąsi gerąja patirtimi, politikos derinimu darnaus vystymosi srityje, integruojant pasaulines darbotvarkes ir sisteminant išmoktas pamokas. Daugiau susijusios informacijos taip pat galite rasti C dalyje apie DVT integravimą.

Vienas iš didžiausių iššūkių, su kuriuo yra susiduriama – tai vietos poreikių ir sąlygų bei municipalinių ir nacionalinių teritorijos planavimo sistemų neatitikimas. Tai dažniausiai pasireiškia neatskaitomybe ir chaotiška plėtra; drieka priemiesčiuose, neužtikrinus būtinųjų paslaugų; nevystomu individualiems automobiliams konkurencingu viešuoju transportu; nelegalia statyba. Šis nekontroliuojamas procesas daro neigiamą įtaką gamtiniams ištekliams, didėja neigiamas poveikis aplinkai, taip pat perteklinės infrastruktūros išlaikymas miestui kainuoja brangiai. Dėl šios priežasties atsiranka poreikis planuoti veiksmingiau atsižvelgiant į gyventojų poreikius, socialinę, ekonominę infrastruktūrą ir aplinkos kokybę.

Bendrosios rekomendacijos:

- Kelti miestams ambicingas ir į ateitį orientuotas vizijas. Kiekvieno miesto, kaimo ar kitokios gyvenvietės pagrindinė ambicija turėtų būti gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas. Atsižvelgiant į esamą situaciją ir teritorijos ypatumus, turi būti formuojama atitinkama ilgalaikė vizija, kuri nekistų skirtingais politiniais laikotarpiais
- Nustatant urbanistinę politiką, identifikuoti nacionalinius tikslus ir siekiamybes ir taip pat panaikinti kliūtis vietos įgyvendinimui

²⁰ [Kurk Lietuvai \(2018\)](#), citatos suredaguotos siekiant aiškumo

- ▶ Planuoti atsižvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, net ir tuomet, kai yra planuojama trumpo laikotarpio veikla. Tai leistų užtikrinti, kad visi sprendimai yra orientuoti į kompleksinį darnų vystymąsi ir ilgalaikį teigiamą socialinį, ekonominį poveikį ir poveikį aplinkai
- ▶ Vengti globalių darbotvarkių integravimo skirtinguose sektoriuose atskirai. Siekti, kad su globaliomis darbotvarkėmis ir jose numatytais tikslais ir siekiamybėmis, priemonėmis ir požiūriu būtų susipažinta ir jų įtaka ir nauda suprantama bendrai

15. KRITERIJUS: NUSTATYTA Miesto VYSTYMO(SI) URBANISTINĖ VIZIJA IR STRATEGIJA

Tikslas: Numatyti aiškias miesto ilgalaikio urbanistinio vystymosi kryptis ir viziją, parengti strategiją su aiškiai nustatytais tikslais (siekiamybės, rodikliai, KPIs), kurioje konkrečiai atliepiami DVT bei kitos aktualios pasaulinės darnaus miestų vystymosi darbotvarkės (pvz. Naujoji miestų darbotvarkė, Amsterdamo paktas, Paryžiaus susitarimas), suprantamos jų sąsajos; taip pat atsižvelgiama į gerąsias užsienio, ypač artimų regionų, praktikas ir užtikrinami aktyvūs šių patirčių mainai ir integravimas. Taip pat labai svarbu, kad šios vizijos ir strategijos įtrauktų įvairias suinteresuotas šalis, skatintų jų dalyvavimą miesto planavime ir vystyme, užtikrinant šių šalių darnaus vystymosi gebėjimų lavinimą. Vizija ir strategija turi būtinai balansuoti atliepti tris darnaus vystymosi dimensijas – aplinkos kokybę, socialinę ir ekonominę geroves, – ir užtikrinti darnią urbanizaciją.

Įgyvendinimas:

- a. Suformuluoti ilgalaikę viziją, kuri būtų paremta darnaus vystymosi dimensijomis ir DVT
- b. Apibūdinti priemones kaip bus užtikrinamas vizijos įgyvendinamas vietos lygiu

Komunikacija:

- a. Pristatyti viziją ir numatytas priemones jai pasiekti per atitinkamą laikotarpį

3. Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės

Raktažodžiai: urbanistinis tinklas, miestų dizainas, projekto planavimas

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Šią problematiką ir prioritetinę sritį gerai iliustruoja komentarai iš ekspertų apklausos²¹:

„Miestų planavimas per daug fragmentuotas, detalieji planai daromi per mažoms teritorijoms, tačiau bendrieji planai per daug abstraktūs. Mūsų rajonai yra per daug išsiplėtę, urbanistinis tinklas nėra vientisas, tai daro įtaką dar labiau augančiai priklausomybei nuo mašinos, didėjančiai taršai, didėja segregacija, nes kuriasi kuo toliau tuo daugiau atsiskyrusių bendruomenių gyvenančių už „uždarų vartų“. Nėra pakankamų resursų diegti pažangiausias ir inovatyviausias technologijas (atsinaujinantys energijos ištekliai, saulės energetika, kokybiškas viešasis transportas, skaitmenizuotas atliekų tvarkymas).“

Šiuo metu miestai dažniausiai planuojami atsižvelgiant tik į finansinį vystytojų interesą, stokojama darnaus, kompleksinio požiūrio, esamos gamtinės, kultūrinės aplinkos, socialinių poreikių (vietos vaikų darželiams, mokykloms, kultūros įstaigų, bendruomenių namų, bibliotekų ir pan. pastatams) įvertinimo, neįvertinami transporto srautai, komunalinių atliekų tvarkymas, rūšiavimas ir t.t. Šį nurodymą naujas miestų dalis, gyvenvietės vystyti darnai ir kompleksiškai turėtų įtvirtinti ir užtikrinti atsakingos valstybės įstaigos bei savivaldybės.“

Siektinas kompleksiškas požiūris, atsižvelgiant į įvairią vietos problematiką, gerai suprantant esamą situaciją, įvertinant rizikas ir kokį poveikį projektas gali turėti socio-ekonominei ir fizinei aplinkai. Planavimas turėtų būti platesnis ir gerai suvokiantis kontekstą, ne tik vietos, bet ir globalų, į kurį būtent remiasi ir DVT, kuriais turėtų būti (dalina) paremti ir projekto tikslai / prie kurių įgyvendinimo projekto tikslai turėtų prisidėti.

Teritorijų planavimas ir dizainas turi labai daug įtakos žmogaus gyvenimo būdui ir šio poveikiui aplinkai. Svarbu tvarumą ir darnią aplinką vertinti teritorijos lygmeniu, tačiau verta atkreipti dėmesį, kad būtina įvertinti ir tos teritorijos gyventojų vartojimo ir gyvenimo būdo tvarumą. Teritorinis požiūris į tvarumą nėra pakankamas. Turi būti analizuojamas ir vietos gyventojų veiksmų poveikis aplinkai ir kaip tai atsiliepią kitose vietovėse net ir už administracinių miesto ar valstybės ribų.

Teritorijų planavimo ir dizaino svarba kol kas nėra pakankamai įvertinta. Tačiau suvokimas, kad tai tiesiogiai prisideda prie miestų patrauklumo, erdvių kokybės ir kitų gyvenimo kokybę užtikrinančių veiksmų, kuriems tai daro įtaką (saugumas, oro kokybė, apšvietimas, socialinė aplinka ir kita), auga. Dizainas šiuo atveju nėra tik infrastruktūros estetika. Kaip minėta prieš tai, fizinė infrastruktūra formuoja žmonių elgsenos pokyčius ir pasirinkimus, tad ir miesto erdvių dizainas turi, atsižvelgiant į socialinę, ekonominę ir aplinkos dimensijas, atliepti visus DVT. Tam reikia palaikančios sistemos, aukštų kokybės reikalavimų ir kompetencijų.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Planavimas turi siekti teigiamų vartojimo ir gamybos pokyčių, tam turi būti sukurama patraukli ir priimtina infrastruktūra ir sąlygos
- ▶ Planavimas turi užtikrinti kompaktiškumą, atsparumą, įtrauktį
- ▶ Kiekvienas teritorijų planavimo projektas turi atsižvelgti į darnaus vystymosi principus, nepaisant savo dydžio ar pobūdžio. Projektai, kurių metu nėra atliepiami DVT yra per brangūs miestui ir jo gyventojams

²¹ [Kurk Lietuvai \(2018\)](#), citatos suredaguotos siekiant aiškumo

- Investicijos į infrastruktūrą turi būti atliekamos tik tada, kai yra įvertinamos visos socialinės, ekonominės ir aplinkosauginės galimybės ir rizikos bei planuojamos teritorijos integralumas su esamais miesto susisiekimo, atliekų valdymo, socialinės infrastruktūros ir kitais tinklais, užtikrinant patogumą, prieinamumą, saugumą ir kitas darnaus planavimo sąlygas.

16. KRITERIJUS: INTEGRUOTA VYSTYMO STRUKTŪRA

Tikslas: Planuojamos žemės plotas turi būti vystomas ir naudojamas tausiai vartojant išteklius. Planavimas turėtų būti pritaikomas atsižvelgiant tiek į vietos sąlygas, tiek į išorės veiksnius. Naujas planuojamas objektas turėtų būti vertinamas kompleksiškai užtikrinant fizinę ir socialinę sąveiką ir integraciją į vietos urbanistinį tinklą. Darnaus miesto vystymas tiesiogiai priklauso nuo konkrečių vietų/eruvių planavimo ir tarpusavio jungčių, nes taip yra sukuriami pagrindiniai susisiekimo taškai tarp naujų ir senų objektų bei taip pasiekama socialinė ir erdvinė integracija. Miestų erdvės su mišrios paskirties objektais, išvystytomis viešosiomis zonomis sukuria integruotą urbanistinę sistemą, kuri kartu su socialiniais ir ekonominiais veiksniais slopina gentrifikaciją²².

Įgyvendinimas:

- a. Užtikrinti priemones kurti integruotą urbanistinį tinklą, erdvę, infrastruktūrą ir planavimo struktūrą, atsižvelgiant į:
 - Integruotas susisiekimo jungtis ir susisiekimo koridorius planuojamoje teritorijoje, tarp miesto eruvių ir visame mieste
 - Miesto rajonų funkcijas ir viešąsias erdves, tam kad būtų užtikrinama socialinė ir erdvinė integracija
- b. Numatyti realius teigiamus pokyčius lyginant su esamomis sąlygomis

Komunikacija:

- a. Apibūdinti vietos sąlygas ir priemones, kurių planuojama imtis tam, kad būtų sustiprinta socialinė ir erdvinė integracija. Taip pat turi būti apibūdinamos urbanistinio planavimo ir dizaino priemonės vietos lygiu su planuojamomis ar esamomis susisiekimo jungtimis su gretimomis teritorijomis ir visu miestu
- b. Detaliai apibūdinti kaip numatytos priemonės bus užtikrinamos, pavyzdžiui, per planavimo programas, detaliuosius planus ar kitus privalomus dokumentus
- c. Numatyti ir apibūdinti kas iš komandos narių už kokias priemones yra atsakingi viso proceso metu (inicijavimo, planavimo ir įgyvendinimo)

17. KRITERIJUS: ESAMOS SITUACIJOS ĮVERTINIMAS

Tikslas: Užtikrinti, jog esama situacija, vietos, regiono ir platesnis kontekstas yra tinkamai įvertinami ir į juos atsižvelgiama tolimesniuose projekto etapuose.

Įgyvendinimas:

- a. Atlikti esamos situacijos analizę, atsižvelgiant į problemines sritis bei 17 Darnaus vystymosi tikslų (įskaitant DVT 11 uždavinius). Atlikti stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizę, įtraukiant ekspertinį, mokslų pagrįstą vertinimą, alternatyvų pasiūlymą
- b. Esamos situacijos analizėje turi būti įvertinama esamos infrastruktūros (įskaitant susisiekimo, šilumos, būtinųjų paslaugų tinklus) kokybė; jeigu kokybė nepatenkinama turi būti imamasi priemonių infrastruktūrą renovuoti

Komunikacija:

- a. Šios analizės yra viešinamos, dėl jų rezultatų ir tolimesnių projekto etapų yra konsultuojamasi su ekspertais ir plačiąja visuomene
- b. Šiomis analizės remiamasi priimant tolimesnius sprendimus

²² Finansiškai silpnų šeimos ūkių atskirtis/išsikeldinimas iš centrinių miesto eruvių

18. KRITERIJUS: PROJEKTO TIKSLAI IR KETINIMAI (žr. Priedas 1)

Tikslas: Projekto tikslai, kurie bus naudojami kaip gairės viso projekto etapais (inicijavimas, planavimas, įgyvendinimas, valdymas) turi būti paremti Principais, Vizija ir Vertybėmis (žr. viršuje, p. 10). Projekto tikslai turi būti suformuluoti atsižvelgiant į vietos sąlygas, poreikius ir iššūkius bei argumentuotai atsižvelgti į DVT. Vieno projekto tikslas gali apimti keletą teminių sričių ir pasiekti daug bendrų tvarumo tikslų. Užtikrinti, kad projektas remiasi į / prisideda prie DVT įgyvendinimo; užtikrinti, kad projektas deramai atliepia visų suinteresuotų šalių lūkesčius ir interesus.

Įgyvendinimas:

- Nustatyti projekto ketinimai ir siekiai darniai miestų plėtrai. Ketinimai su projekto tikslais formuoja darbo link darnaus teritorijų planavimo pagrindą
- Apibrėžti trumpą viziją, kuria nusakomas projekto tikslų ryšys su darniu vystymusi, pabrėžiant tiek šiame dokumente išvardintus principus, tiek visus DVT (jeigu nėra ryšio su DVT, įvardinti priežastis kodėl) (žr. Priedas 1)
- Projekto tikslai įvardinti atsižvelgiant į visus DVT ir jų ryšį su teritorijų planavimu²³

Komunikacija:

- Viešinti ketinimus ir tikslus, dėl jų konsultuojamasi su ekspertais ir plačiąja visuomene

19. KRITERIJUS: PROJEKTO TIKSLŲ TARPUSAVIO RYŠYS

Tikslas: Įvardijant organizacijos formatą ir struktūrą, laiko ir finansinius resursus ir finansų paskirstymą, vietinius ir šalutinius veiksmus projekto inicijavimo metu, naudinga paruošti iššūkių, atsirandančių dėl tikslų teigiamų/neigiamų tarpusavio ryšių, valdymo planą. (Ne)suderinamumas turi būti valdomas nuosekliai, viso projekto metu, galiausiai tai pažymint poveikio aplinkai analizėje.

Įgyvendinimas:

- Paruošti planą, kuriame nustatyta/numatyta teigiama sąveika/sinergija tarp projekto keliamų tikslų ir ryšio su probleminėmis sritimis bei kategorijomis ir kaip tarp jų galėtų būti palaikoma teigiama sąveika
- Paruošti planą, kuriame nustatyta/numatyta neigiama sąveika/nesuderinamumas tarp projekto keliamų tikslų ir ryšio su probleminėmis sritimis bei kategorijomis ir kaip, įvertinus riziką, ją galima būtų suvaldyti

Komunikacija:

- Identifikuoti potencialią sąveiką ir apibūdinti rizikos valdymą
- Numatyti galimi tikslų nesuderinamumai. Atlikta rizikų analizė, kurios metu yra įvertinama kaip galimi nesuderinamumai tarp tikslų yra suvaldomi; jeigu tikslai dėl šių rizikų negali būti pasiekiami, turi būti atitinkamai pranešta

Kiti aspektai, apie kuriuos reikėtų pagalvoti šioje temoje:

- ▶ Nauji planuojami objektai kiek įmanoma turi gerinti esamos miesto fizinės, socialinės, ekonominės ir aplinkos infrastruktūrą tam, kad tiek patys objektai, tiek bendras miesto vystymasis būtų darnus
- ▶ Valdomos kliūtys, neleidžiančios plėtoti socialinės ir erdvinės integracijos
- ▶ Planuojama teritorija turi turėti didelį ir kokybišką pasiekiamumą alternatyviais, tvariais susisiekimo būdais (išvystytą susisiekimo infrastruktūrą, dviračių takus ir viešąjį transportą). Turi būti atsižvelgiama į skirtingus susisiekimo infrastruktūrą naudojančių žmonių poreikius ir saugios aplinkos užtikrinimą
- ▶ Turi būti tinkamai planuojamas teritorijos užstatymas, atsižvelgiant į tokių miesto erdvių savybių užtikrinimą kaip dienos šviesos prieinamumas, mažas triukšmingumas, prieiga prie vietos poilsio zonų ir privatumas

²³ Čia dėmesys pirmiausia skiriamas DVT, nes DVT integravimas yra šio dokumento fokusas – žinoma, projekto tikslai bus gerokai platesni, bet vienas esminių jų elementų turėtų būti jų atitikimas DVT / prisidėjimas prie DVT įgyvendinimo

- ▶ Objektai neturėtų būti planuojami saugomose žaliosiose teritorijose, nebent yra įvertinama, kad planuojamas objektas nepakenks esamoms vietos sąlygoms ir užtikrins ekosistemų apsaugą ir atkūrimą
- ▶ Teritorijos/erdvės/objekto planavimo procesas turi būti atliekamas pasitelkiant poveikio aplinkai vertinimą, kuris įtraukia ne tik poveikį gamtinei aplinkai, tačiau taip pat socialinei ir ekonominei infrastruktūrai
- ▶ Miestų kultūrinis ir ekonominis gyvenimas turi būti nukreiptas gyvybiškumui ir socialinei įvairovei didinti, stiprinant gyventojų atsakomybės jausmą ir dalyvavimą, taip pat skatinti teigiamus gyventojų elgsenos pokyčius renkantis tvaraus vartojimo ir gamybos modelius.
- ▶ Tai kaip urbanistinė erdvė yra užprogramuota – tai ką ji siūlo ir kokį gyvenimo būdą ji skatina, turės įtakos žmonių, kurie ją naudoja, veiksams ir vartojimo modeliams. Miestų kultūra, darnus išteklių vartojimas ir gyvenimo būdas turi tapti pagrindiniais tvarios plėtros ambicijų klausimais

4. Dalyvavimas, visuomenės įtraukimas

Raktažodžiai: dalyvavimas, įtrauktis, suinteresuotos šalys, komunikacija, viešinimas

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Dalyvavimas ir visuomenės įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą yra vienas esminių demokratinės visuomenės pagrindų. Dalyvavimo formatų yra keli ir šie priklauso nuo kompetencijų, pasitikėjimo ir visuomenės brandos lygio. Pagrindiniai visuomenės įtraukimo formatai – tai, atitinkamai, informavimas, dalyvavimas ir bendradarbiavimas arba bendrakūryba²⁴. Tačiau kol kas dar pastebima tendencija, kad teisė dalyvauti ir aktyviai įsitraukti į savo miesto, rajono plėtros procesą yra dažnai nuvertinama argumentuojant suinteresuotų šalių kompetencijų stoka arba proceso užtęsimu. Kita vertus, įsitraukimo į miestų planavimą lygis auga, todėl didėja ir dalyvavimo bei įtakos formavimo lūkesčiai. Miestų gyventojai, dirbantys arba gyvenantys tam tikrose miestų vietose, turi unikalių žinių apie savo vietinę aplinką, tai skatina keisti planavimo kultūrą, paremiant sprendimo priėmimo procesus atviru dialogu. Siekiant efektyviau valdyti visuomenės įsitraukimą į planavimą, pasitelkiant viešąją konsultaciją, bendrą idėjų bei sprendinių generavimą, turėtų rasti ir nauji projektų reikalavimai.

Visuomenės dalyvavimas planavimo procesuose turi daugiau naudų nei tik gyventojų informavimas apie planuojamas erdves ir nusiskundimų iš klausymą. Gyventojai dažnai turi gerą (geriausią) supratimą apie vietas, kuriose gyvena, ko ten trūksta, kaip tai gali būti tobulinama. Siekiant priimti konsensusą yra ugdomas tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas, taip pat vystoma bendra atsakomybė už planuojamą projektą, tad ir kitais projekto etapais yra užtikrinama, kad suplanuota teritorija bus naudojama gyventojų, ten bursis žmonės, leis laisvalaikį ir prisidės prie teritorijos gražinimo.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Projekto metu turi būti aiškiai pabrėžiama, kad dalyvavimas yra žmogaus teisė
- ▶ Planavimo procesai, kurie lemia bendruomenės ir individo gyvenimo kokybę, negali būti priimami be šių žmonių (turi būti įtraukiamos visos grupės)
- ▶ Suinteresuotų šalių dalyvavimas planavimo procesuose turi būti traktuojamas pozityviai, nes tai yra bendras kūrybos procesas, atliepiantis vietinius poreikius ir tam pasiūlantis atitinkamus sprendinius. Visuomenė turi būti įtraukiama pilnavertiškai kaip lygiavertis sprendimų priėmėjas ir vertintojas
- ▶ Visos suinteresuotų šalių dalyvavimo sesijos turi būti paremtos ne tik nusiskundimų iš klausymu, bet ir pasiūlymų teikimu, konsultacija, konsensuso ieškojimu. Jau ankstyvosiose sesijose turi dalyvauti skirtingų sektorių, skirtingų sričių atstovai. Tai padės nustatyti prioritetus, užtikrinti kokybę ir gyventojų poreikių patenkinimą. Tai taip pat palengvina projekto įgyvendinimą: tai, kas yra bendrai priimta ir planuojama, bus efektyviau atlikta, nes bus jaučiama bendra atsakomybė už priimtus sprendimus
- ▶ Patartina nustatyti atsakomybių ir ekspertizės pasidalijimą, nustatant už dalyvavimą ir viešąsias konsultacijas, bendradarbiavimu paremto planavimo ir dizaino procesus bei kitas veiklas atsakingas šalis
- ▶ Turi būti sukurtos sąlygos visoms vietos suinteresuotoms šalims, nepaisant amžiaus grupės, lyties ar socialinio statuso, dalyvaujant planavimo procese daryti įtaką savo gyvenimo sąlygoms gerinti
- ▶ Projekto komanda, kuri veda viešąsias konsultacijas ir koordinuoja dalyvavimo procesus, turėtų būti sudaryta iš skirtingų sektorių/padėčių atstovų (pvz. lygiai atstovauti vyrus ir moteris).

²⁴ Plačiau apie visuomenės dalyvavimo pakopas žr. lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html

- Ugdyti konfliktų sprendimo ir interesų derinimo kompetencijas

20. KRITERIJUS: DALYVAVIMAS

Tikslas. Įtraukiant visuomenę svarbu skatinti horizontalų sprendimų priėmimo procesą, sistemingai ir konstruktyviai atsižvelgti į suinteresuotų šalių interesus ir vietos gyventojų žinias. Tiek projekto planavimo pradžioje, tiek reguliariai planavimo metu tai turi būti pasikartojantis procesas, kad būtų užtikrinamas skaidrumas ir atsakingas projekto vykdymas. Dalyvavimo ir visuomenės įsitraukimo į planavimo procesus tikslas yra sudaryti sąlygas visų suinteresuotų šalių bendrakūrybai (angl. co-creation) ir konsensuso formavimui – tai yra ypatingai svarbu tuomet, kai yra skirtingų interesų ar prieštarų nuomonių, susijusių su projektu.

Įgyvendinimas:

- Nustatyti iššūkius, kurie yra aktualūs vietos gyventojams ir pilietinei visuomenei (bendruomenių asociacijoms, aplinkosauginėms, paveldosaugos organizacijoms ir kita) turinčioms galimybę dalyvauti ir daryti įtaką priimamiems sprendimams
- Remiantis išskirtais pagrindiniais projekto iššūkiais, nustatyti esmines vietos suinteresuotas grupes dalyvavime
- Nustatyti viešosios konsultacijos ir visuomenės įtraukimo priemonės, atitinkamai toms suinteresuotoms šalims, kurias pasiekti būtų sudėtinga, taikant įprastus įtraukimo būdus tokius kaip viešas susirinkimas
- Projekto eigoje apibrėžti, kaip bus teikiama informacija bei užtikrinamas atgalinis ryšys suinteresuotoms šalims

Komunikacija:

- Apibūdinti iššūkius kylančius dalyvavimo ir suinteresuotų grupių įtraukimo procesų metu, įskaitant sunkumus kylančius dėl grupių skirtingos įtakos lygio / interesų
- Apibūdinti svarbias vietos tikslines suinteresuotas grupes
- Apibūdinti viešosios konsultacijos ir visuomenės įtraukimo taikomas priemones
- Apibūdinti kaip bus užtikrinamas informacijos teikimas ir atgalinis ryšys

21. KRITERIJUS: INFORMAVIMAS

Tikslas: Informacija apie kiekvieną vystomą teritorijos planavimo projektą turi būti visiems suprantama ir viešai prieinama. Taip pat turi būti užtikrinamas grįžtamasis ryšys, jeigu yra teikiamos pastabos projektui ar vykdymo procesui. Tačiau lygiai kaip yra užtikrinama komunikacija su išorės suinteresuotomis šalimis, turi būti pastoviai palaikoma horizontali komunikacija su vidine komanda.

Visuomenės informavimas, išorinė komunikacija:

Išorinės komunikacijos metu yra siekiama informuoti gyventojus ir kitas vietos suinteresuotas šalis apie planuojamus ir įgyvendinamus pokyčius bei įtraukti juos į procesą kuomet tam yra poreikis:

- Visuomenės informavimo ir komunikacijos politika tampa strategiškai svarbia savivaldos miestų plėtros priemone. Pastovi komunikacija apie projektą bei projektą vykdančią komanda yra svarbus skaidrumą užtikrinantis veiksnys. Viena pagrindinių projekto tikslų siekimo sąlygų yra projekto dalyvių ir suinteresuotų šalių tarpusavio bendradarbiavimas. Tam labai svarbu užtikrinti tinkamą vidaus komunikaciją ir viešinimo visuomenei procesus
- Vietos suinteresuotos šalys ir gyventojai turi turėti galimybę gauti prieigą ir būti informuojami apie planavimo procesus tam, kad jie galėtų daryti įtaką projekto vystymui. Daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama planavimo etapui, vėliau įgyvendinimo etapui
- Turi būti formuojama visuomenės informavimo strategija, kurios tikslas būtų skatinti visuomenės dalyvavimą visuose projekto vykdymo etapuose
- Komunikacijos apie projektą valdymas turėtų pasitelkti įvairias priemones įskaitant žiniasklaidą, socialinius tinklus tam, kad būtų suteiktos sąlygos visoms interesų grupėms ir asocijuotoms struktūroms būti informuotoms ir/ar dalyvauti planavimo metu

Vidinė komunikacija:

Vidine komunikacija yra siekiama sutelkti visą projektą organizuojančią ir strateginius sprendimus priimančią komandą: politinius lyderius, planavimo departamentus, administraciją, konsultantus, vystytojų kompanijas, nekilnojamo turto asociacijos atstovus, siekiant darnaus vystymosi:

- a. Komunikacijos strategija skirta užtikrinti visų svarbių suinteresuotų šalių dalyvavimą
- b. Planuojamos su komunikacija susijusios veiklos turėtų būti aiškiai apibūdinamos (pvz.: formatas, data)
- c. Keitimasis informacija tarp skirtingų suinteresuotų subjektų organizacijoje sudaro sąlygas projekto dalyviams užtikrinti skaidrumą ir dalyvavimą

b. VALDYMO SISTEMA

1. Teisinė ir institucinė sistema, reguliavimas

Raktažodžiai: urbanistinė politika, teisinis reglamentavimas

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Analizuojant miestų plėtrą, reikia pastebėti, kad tai yra **valdomas** procesas, kurio pobūdis yra kompleksinis, prie kurio turi adekvačiai būti pritaikyta ir teisinė sistema: „[d]arnus miestų planavimas yra daugiadisciplinis veiksmas. Todėl senovines administravimo struktūras reikia pakeisti naujovišku, daugybę sektorių aprėpiančiu bendradarbiavimu“.²⁵

Šiuo metu Lietuvoje nėra vykdoma nuosekli urbanistinė politika, nes nėra aiškaus ir urbanistikai būdingo – kompleksinio – teisinio reglamentavimo, skirtingi miestų vystymosi klausimai yra sprendžiami skirtingų sektorių strategijų (būstas, darbo rinka, regioninė, transporto ar aplinkosauginė politika) numatytomis priemonėmis, kas sukuria kliūčių siekiant suderinti šiuos klausimus vienoje konkrečioje teritorijoje ir užtikrinti vietos ekonominį, socialinį, ekologinį potencialą ir kitus veiksnius, įvertinant vietos privalumus, silpnąsias vietas, pavojingas, ateityje galimai kilsiančias grėsmes ar pokyčius ir numatant aiškią viziją, kokybės kriterijus ir realias plėtros galimybes bei kryptis.

„Tenka pripažinti, kad kol kas mūsų valstybėje nėra aiškių kriterijų, nusakančių, kokius miestus Lietuvoje norima sukurti, kokia bus šalis (...) Kita klaida – Lietuvoje teritorijų planavimas supainiotas su žemėvalda. Detaliaisiais planais nustatomos sklypų ribos, sprendžiami kaimynų nuosavybės klausimai. Pas mus planuojami konkretūs sklypai, o šiuolaikiniuose Europos miestuose detaliaisiais planais yra apibrėžiamas išties teritorijų, kvartalų, miesto dalių urbanistinis augimas. Juose kalbama ne apie ribas, bet apie užstatymo kokybę – skirtingos paskirties pastatų išdėstymą, tipologiją, aukštumą, infrastruktūros objektų išdėstymą, viešąsias erdves“²⁶

Politinė lyderystė sprendimų priėmimo užima esminį vaidmenį siekiant užtikrinti įtraukų iššūkių sprendimą, brėžiant vienijančias vizijas, skatinant partnerystes ir sudarant sąlygas inovatyviems ir drąsiems į darnų vystymąsi orientuotiems sprendimams tapti kasdienybe, o ne išimtimi.

Nepaisant to, teritorijų planavimas – kaip sudėtingas procesas įtraukiantis daug skirtingų suinteresuotų šalių ir prisidedantis prie plačiosios visuomenės interesų tenkinimo – yra teisiškai reglamentuojamas procesas. Tačiau tai neužtikrina darnus vystymosi visapusiško ir kokybinio integravimo planavimo procesuose, nes kol kas teisiškai nėra aiškaus darnaus vystymosi kokybės standarto ir jo laikymosi proceso reglamentavimo. Taip yra ir todėl, kad planuojant atskiras teritorijas kontekstas lemia skirtingus, vietai unikalius sprendimus. Nepaisant to, darnaus vystymosi kokybės standarto trūkumas yra viena iš priežasčių veiksmingam darniam miestų vystymui, atitinkamam politikos formavimui ir įgyvendinimui praktikoje.

Lietuvoje pagrindiniai urbanistinės politikos ir darnaus vystymosi elementai yra pasklidę po skirtingas strategijas ir nėra vienos vienijančios aiškos politikos ir praktinės išraiškos. Pagal TPĮ, teritorijų planavimo tikslai yra (žr. TPĮ 3 str.):

1. sudaryti sąlygas darniai valstybės teritorijos raidai, nuosekliai erdvinės ir funkcinės integracijos politikai įgyvendinti, teritorijų sanglaudai, kompleksiškai spręsti socialinius, ekonominius, ekologinius uždavinius,

²⁵ Pagal R. Čiegis ir R. Pareigis „Darnių miestų ekonomika“

²⁶ Ten pat

2. nustatyti gyvenamųjų vietovių, inžinerinės ir socialinės infrastruktūros, kitų valstybei svarbių socialinės ekonominės veiklos sričių vystymo ir įgyvendinimo gaires, numatyti plėtrai reikalingas teritorijas,
3. sudaryti sąlygas racionaliam šalies gamtinių, žemės gelmių ir energijos išteklių naudojimui ir atkūrimui.
4. numatyti šalies gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio savitumo, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimą, tikslingą naudojimą ir pažinimą, ekologinei pusiausvyrai būtino gamtinio karkaso formavimą,
5. kurti sveiką, saugią, darnią gyvenamąją aplinką ir visavertės gyvenimo sąlygas gyvenamosiose vietovėse,
6. sudaryti sąlygas privačioms investicijoms, kuriančioms socialinę ir ekonominę gerovę, tinkamos kokybės gyvenimo sąlygas,
7. derinti fizinių ir juridinių asmenų ar jų grupių, savivaldybių ir valstybės interesus dėl teritorijos naudojimo ir veiklos plėtojimo teritorijoje sąlygų
8. sudaryti sąlygas racionaliam žemės naudojimui ir žemės ūkio veiklai skatinti. Taip pat yra teigiama, kad Nustatant konkrečios teritorijos planavimo tikslus, būtina atsižvelgti į visuomenės poreikius, planuojamos teritorijos kraštovaizdį ir biologinę įvairovę, geografinę padėtį, geologines sąlygas, esamas urbanistines, inžinerines, susisiekimo, agrarines sistemas, žemės ir kito nekilnojamojo turto valdytojų, naudotojų ir trečiųjų asmenų interesus ir teises, architektūros, aplinkosaugos, visuomenės sveikatos saugos, gamtos apsaugos, paveldosaugos reikalavimus, valstybės ir viešojo saugumo, gynybos ir kitus poreikius

Tikslai nurodo teisingas kryptis, tačiau neužtikrina kompleksiško visų darnaus miestų vystymo elementų pilno taikymo, nes nėra apibūdintas procesas (šiose rekomendacijose minimi, kaip Įgyvendinimas ir Komunikacija). Kadangi TPĮ tikslai yra plataus pobūdžio, yra svarbu taikyti darnaus teritorijų planavimo standartą kuo konkretesniu masteliu ir konkretesniais tikslais ir priimti sisteminių, holistinių ir ilgalaikį kriterijų taikymo modelį jau ankstyvaisiais planavimo etapais. Tai užtikrintų geresnį rizikų įvertinimą ir valdymą.

Jeigu nėra darnaus vystymosi supratimo vietos lygiu ir taip pat nėra kriterijų taikymo, tuomet galimos papildomos rizikos kaip: netvari miestų driekia, žaliųjų miesto dalių sunaikinimas, ryškėjančios socialinės problemos ir nelygybė, nevystomos kokybiškos viešosios erdvės ar nederamas žemės plotų valdymas. Todėl turi būti įstatymiškai nurodomos vystytojo teisės ir pareigos atsižvelgti į siūlomas rekomendacijas planavimo metu, kad būtų užtikrintas darnaus vystymosi kriterijų taikymas ir teigiamas poveikis aplinkai (socialiai, ekonomiškai ir aplinkos apsaugos kontekste).

Visuomenės įtraukimas į planavimą turi būti taikomas visais planavimo etapais, nes tik taip bus užtikrinama žmonių teisė į jų gyvenamąją aplinką (angl. *the right to the city*). Visuomenė turi tapti lygiateise suinteresuota šalimi, nes taip bus kuriama ne tik įtrauki miesto ekosistema, tačiau taip pat ir užtikrinamos gyventojų demokratinės teisės bei kuriama saugi, teisinga, nekenksminga sveikatai, priimtina ir prieinama, atspari ir darni aplinka. Taip pat tik tokiu būdu galima visapusiškai panaikinti skurdą, užtikrinti sanglaudą bei socialinę ir ekonominę gerovę, nepaliekant nieko užnugaryje, bei saugoti gamtinę aplinką ir kovoti su klimato kaita. Stiprinant partnerystes tarp skirtingų suinteresuotų šalių viso proceso metu ir įtvirtinant šį procesą teisiškai, užtikrintų interesų derinimą, mokymąsi ir konfliktų sprendimą skatinančią aplinką. Viešas, įtraukus ir prieinamas procesas taip pat reikšmingai prisideda užtikrinant skaidrumą ir kokybę, leidžiantis gyventojams daryti įtaką ir dalyvauti savo gyvenamosios aplinkos gerinimo procese.

Bendrosios rekomendacijos:

- Užtikrinti, kad (nauja) urbanistinė politika (Urbanistinė chartija) apimtų visus planavimo lygius: nacionalinį, regioninį ir municipalinį
- Užtikrinti skaidrų nacionalinių, regioninių ir vietos valdžios institucijų koordinavimą ir bendradarbiavimą, tuo remiantis teikti kelių lygių konsultacijas
- Užtikrinti nuoseklumą tarp skirtingų sektorių politikos numatytų tikslų ir priemonių skirtinguose politinio administravimo lygmenyse siekiant sustiprinti integruotus metodus

2. Regioninė plėtra ir savivaldybių finansai

Raktažodžiai: regionai, finansinis savarankiškumas, savivaldybių bendradarbiavimas

DVT 11 UŽDAVINIAI

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11. a Ryšių tarp miestų, priemiesčių ir kaimų stiprinimas

Miestas negali augti ir klestėti izoliacijoje, jį kuria ir vysto ne tik jo gyventojai, tačiau ir aplinkiniai rajonai. Miestas aptarnauja kitas teritorijas – regioniniu, nacionaliniu ar tarpšaliniu lygiu, – kurios savo ruožtu aptarnauja miestą. Tokios funkcijos atspindi tarpusavio teritorinius ryšius. Tačiau be tolygios ekonominės plėtros ir užimtumo augimo tiek miestuose, tiek aplinkinėse teritorijose – mažesniuose

miestuose, taip pat kaimuose ir kitokiose gyvenvietėse – darnus miestų vystymasis nėra įmanomas. Miestas yra vystomas darniai tik tuomet, kai ir aplink jį esantys miestai, mažesni miesteliai ar gyvenvietės klesti. Tad, mono-miestų, kuriuose koncentruojasi didžioji šalies ekonominė galia, aukščiausios pajamos ir socialinė gerovė, kilimas tik aštrina socio-ekonominę teritorinę nelygybę. Kiekvieno miesto savivaldybė turi būti orientuota į savo gyventojų gyvenimo gerovės kūrimą bei užtikrinti saugias savivaldybės pajamas ir investuoti į socialinę, gamtinę ir fizinę infrastruktūrą, nesukuriant kliūčių darniai vystytis ir aplinkinėms teritorijoms.

Darni regioninė politika gali garantuoti tolygų augimą, užtikrinti kokybišką gyvenimą visoje Lietuvos teritorijoje bei spręsti demografines problemas. Siekiant suderinti nacionalinės valdžios ir vietos savivaldos institucijų bei socialinių ir ekonominių partnerių teritorinės sanglaudos vizijas ir veiksmus joms pasiekti, turi būti skatinamas tiek politinis, tiek ekonominis bendradarbiavimas tarp savivaldybių. Miestų bendrų projektų vykdymas, investicijų pritraukimas sukurtų prielaidas veiksmingai politikai: sustiprinti atsakingą ir į ekonominę plėtrą orientuotą savivaldą, įgalintų ir kryptingai plėtoti didžiuosius ir mažuosius Lietuvos miestus bei kitas gyvenvietes bei užtikrintų darnią ir nuoseklią vietos, regionų ir valstybės plėtrą. Todėl planavimo procesuose ne tik didesni miestai, tačiau ir mažosios savivaldybės turėtų remtis numatytais kriterijais tam, kad būtų užtikrinama socialinė gerovė, ekonominis augimas ir gamtinės aplinkos kokybė.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Skatinti visų dydžių miestų, jų užmiesčio ir kaimo vietovių ryšius ir sąveiką bei partnerystes ar bendro finansavimo projektus
- ▶ Siekti savivaldybių finansinio savarankiškumo
- ▶ Remtis vietos kontekstu pritraukiant investicijas infrastruktūros plėtrai ir stiprinant finansų valdymo gebėjimus visuose valdžios lygmenyse
- ▶ Mobilizuoti išteklius ir pajamas, gaunamas iš vystymo projektų (pavyzdžiui, iš kompensacijos dėl žalos padarytos žaliajai infrastruktūrai, žr. Klimatas, aplinka, energija, bendrosios rekomendacijos) siekiant pagerinti finansines miesto plėtros sąlygas
- ▶ Skatinti vietos verslą pritaikyti savo kūrybiškumą ir inovacijas sprendžiant miesto iššūkius bei pripažinti, kad ne tik viešojo sektoriaus, bet ir privataus verslo bei nevyriausybinių sektoriaus veikla yra esminė siekiant užtikrinti darnų vystymąsi
- ▶ Planuojant teritorijas skatinti įvairių daugiašalių finansinių įstaigų dalyvavimą
- ▶ Remti tvirtas teises ir reguliavimo sistemas, skirtas tvariam savivaldybių skolinimuisi
- ▶ Skatinti gebėjimų ugdymo programas vietos valdžios institucijoms finansinio planavimo ir valdymo srityse, ypatingą dėmesį skiriant biudžeto sudarymui, tobulinimui ir skaitmenizavimui siekiant skatinti rezultatais grindžiamus metodus ir kurti vidutinio dydžio programas, ilgalaikius administracinius ir techninius pajėgumus
- ▶ Vykdyti dalyvaujamojo biudžeto (angl. participatory budgeting) projektus

3. Stebėsenos sistemos, vystymo ir planavimo kokybės vertinimas

Raktažodžiai: rodikliai, rodiklių sistema, rodiklių parinkimo kriterijai, darnaus vystymosi rodikliai

DVT 11 UŽDAVINIAI 11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

Kaip įvertinti, ar mūsų miestai vystosi/yra vystomi darniai? Viena iš priemonių – išsami ir bendra rodiklių sistema, kuri užtikrintų nuoseklių duomenų rinkimą ir jų stebėseną ir vertinimą. Šiuo metu strateginio planavimo dokumentuose, veiklos planuose yra įvardinti įvairių tikslų ir uždavinių rodikliai bei jų siekiamos reikšmės, tačiau šių rodiklių stebėseną paprastai nėra atliekama arba atliekama nenuosekliai, taip pat skirtingose strategijose taikomi skirtingi, nesuderinti rodikliai. Rodikliai paprastai nėra kompleksiniai, o orientuoti tik į vieną sritį ar klausimą, neatsižvelgiant kaip vieno ar kito rodiklio siekimas galėtų paveikti visą sistemą. Visose srityse trūksta kokybinių rodiklių.

DVT sistema siūlo savo rodiklius, t. y. 17-a DVT yra padalinti į 169 uždavinius, o pastarųjų įgyvendinimas yra stebimas virš 230 rodiklių pagalba. Ar galima būtų perkelti šią rodiklių sistemą į Lietuvos kontekstą? Tokia praktika greičiausiai nebūtų labai veiksminga ir efektyvi. Pirmiausia, DVT sistema yra daugiau rekomendacinio pobūdžio; antra, DVT sistema daugeliui rodiklių nesiūlo siektinų reikšmių; taip yra todėl, jog DVT uždaviniai ir rodikliai atliepia globalų kontekstą – tikimasi, jog nacionalinės vyriausybės, vietos valdžia, organizacijos ir kt. lokalizuodami DVT, atitinkamai pagal savo kontekstą pritaikys ir rodiklių sistemą. Tokią matome ir kitų užsienio šalių praktiką – šalys remiasi savo jau egzistuojančiomis rodiklių sistemomis, jas papildydamos trūkstamais darnumą nusakančiais rodikliais. Europos Sąjungos statistikos agentūra Eurostat taip pat yra pasiūlę savo DVT rodiklių sistemą, skirtą atliepi ES kontekstui (atkreipti dėmesį, jog sistema dar pildoma). Taip pat, Lietuvos statistikos departamentas yra apžvelgęs visus DVT rodiklius ir tiems rodikliams, kurie buvo įvertinti kaip aktualūs Lietuvai (arba turima duomenų), buvo pateikti lietuviški atitikmenys.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Didinti pajėgumus nustatyti ir stebėti naujus rodiklius. Didinti stebimų rodiklių skaičių vietos lygiu (tiek kiekybinius, tiek kokybinius)
- ▶ Stiprinti duomenų rinkimo ir stebėsenos, kartografavimo bei statistikos analizavimo įgūdžius skirtingais lygiais siekiant veiksmingai stebėti pažangą ir greitai reaguoti keičiantis rodikliams
- ▶ Siekiant sukurti DVT integravimo ir darnaus vystymosi sėkmei matuoti skirtą sistemą, **svarbu**:
 - Nustatyti pagrindines vystymosi kryptis (vizija, strategija), tuomet pritaikyti aktualius rodiklius
 - Parinkti rodikliai turėtų atliepti bendruosius tikslus, būti kompleksiški, o ne fokusuotis į detales
 - Nors esamų duomenų kiekis ir kokybė efektyviai ir naudojamai rodiklių sistemai yra labai svarbu, sistemą galima papildyti ir rodiklių, kuriems šiuo metu duomenų nėra / yra mažai, bet kurie būtų aktualūs ir informatyvūs, taip identifikuojant poreikį tokius duomenis rinkti ir ateityje stebėti susijusius rodiklius
 - Stebėsenos sistema turi būti integrali: jeigu vienas rodiklis pakito, tai turėtų atispindėti ir kitų rodiklių reikšmėse

Bendros rodiklių sistemos sukūrimas yra kompleksinė užduotis, į kurią turėtų būti įtraukiamos įvairios suinteresuotos šalys, sistema turi būti tinkamai testuojama, jos naudojimas (ypatingai pildymas duomenimis) paprastas, o duomenys viešai prieinami. Čia tik trumpai apžvelgiame galimus **žingsnius** tokios bendros rodiklių **sistemos papildymui darnaus (miestų) vystymui(si) matuoti skirtais rodikliais**:

1. Analizuoti, į kokią klausimą atsako siūlomas rodiklis; kaip rodiklis siejasi su esama sistema; kaip rodiklis siejasi su konkrečiais DVT ir DVT uždaviniais (su kokiais DVT ir DVT uždaviniais)
2. Pateikti argumentaciją, kodėl reikia įtraukti šį rodiklį (paaiškinimas turėtų būti tarpsektorinis, rodiklis svarbus įvairioms suinteresuotoms šalims)
3. Įgyvendinti viešąją konsultaciją, nustatant rodiklį ir jo siekiamas reikšmes remtis ekspertiniu vertinimu
4. Įvertinti įvairius scenarijus: kaip rodiklis kis vienokios situacijos atveju, kaip – kitokios
5. Įvardinti kriterijus, kuriuos turėtų atitikti siūlomas rodiklis (pvz., įtraukus rodiklį ir jo aktyviai siekiant, kiti rodikliai neturėtų blogėti)

Rodiklių atrinkimo ir stebėsenos sistema yra vienas pagrindinių darnaus vystymosi elementų, užtikrinančių planavimo ir planavimo vertinimo kokybę. Svarbu, kad rodikliai pagal kuriuos yra renkami ir stebimi statistiniai duomenys būtų pradedami nustatinėti tuo teritorijų planavimo projekto metu, kai yra nustatomi projekto tikslai (ką projektas tikisi pasiekti atliepiant darnaus vystymosi dimensijas, žr. 18. kriterijus: Projekto tikslai ir ketinimai). Rodikliai turi būti atrenkami pagal jų aktualumą, ryšį su projekto siekiamybėmis ir kitais rodikliais bei DVT. Taip pat kiekvienas rodiklis turi būti aprašomas. Lentelė 4 žemiau pateikiamas tokio aprašymo pasiūlymo pavyzdys.

Lentelė 4 Stebimų rodiklių lentelė, rodiklių atrankos klausimas ir kriterijai (taip pat žr. Priedas 1)

STEBIMŲ RODIKLIŲ LENTELĖ	
Rodiklis	(rodiklio pavadinimas)
Rodiklio aprašymas	(rodiklio apibūdinimas, ypatingai pažymint, ar šiuo rodikliu yra stebimas teritorinės / erdvinės išraiškos pokytis)
Rodiklio aktualumas	(pagrindimas, kodėl bus stebimas šis rodiklis, ką juo bus norima pamatyti)
Rodiklio ryšys su kitais rodikliais	(apibūdinimas su kuriais kitais rodikliais yra susijęs (tiesiogiai arba kaip prielaida) siūlomas rodiklis ir koks yra priežasties ir poveikio ryšys, jeigu toks yra)
Rodiklio ryšys su DVT	(apibūdinimas, su kuriuo (-ais) iš DVT yra susijęs šis rodiklis, pagrindimas)
Rodiklio ryšys su nacionaliniais prioritetais / strategijomis	(apibūdinimas, kaip rodiklis siejasi su esama rodiklių sistema, su dabar stebimais rodikliais įvardintais nacionalinio lygmens strateginiais dokumentais)

4. Tarpsektorinis bendradarbiavimas

Raktažodžiai: bendradarbiavimas, suinteresuotų šalių įtraukimas, komunikacija, sprendimų priėmimas

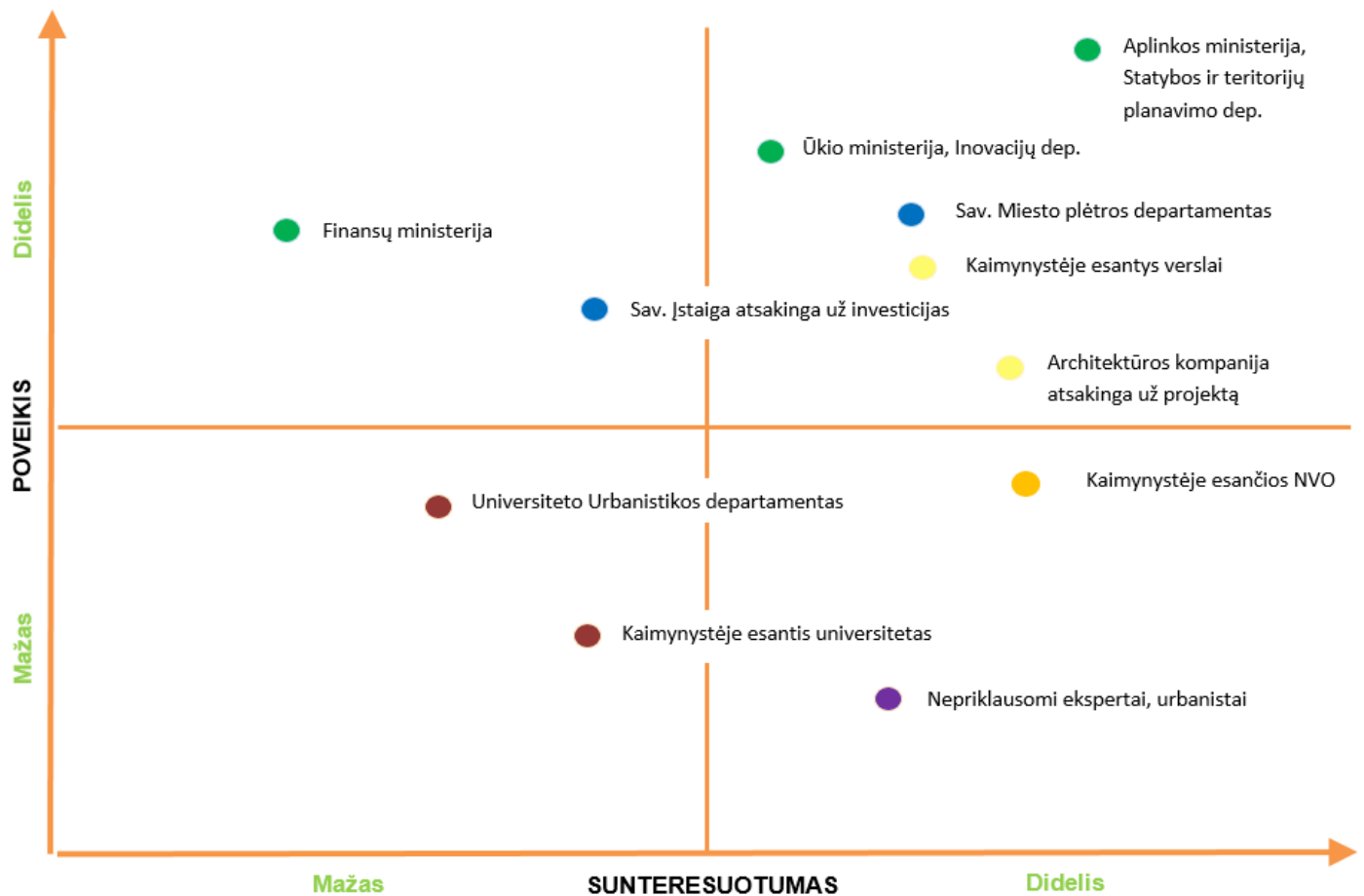
DVT 11 UŽDAVINIAI

11.3 Įtrauki ir darni urbanizacija

11. a Ryšių tarp miestų, priemiesčių ir kaimų stiprinimas

Darniam miestų vystymuisi piliečių, pilietinės visuomenės, mokslinių institucijų, privataus sektoriaus ir įvairių valdžios lygių bendradarbiavimas yra ypatingai svarbu. DVT pateikia sistemą su uždaviniais bei rodikliais, kurie aiškiai nurodo skirtingų teminių sričių tarpusavio ryšį ir poveikį viena kitai. Vienas tikslas niekada nebus pilnai pasiektas, jeigu tuo pačiu metu nebus siekiami kiti tikslai, užtikrinamas kompleksinis požiūris ir visų elementų objektyvus įvertinimas. Kalbant apie 11-ą DVT, aiškiai matyti šių skirtingų elementų tarpusavio ryšys: gyvenamosios infrastruktūros poveikis žmogaus gyvenimo kokybei (sveikatai, ekonominiam ir socialiniam aktyvumui), taip pat teritorijų planavimo procesų poveikis pilietiškumo ugdymui, pasitikėjimui (institucijomis), bendrai atsakomybei ir kitiems demokratiniais procesams. DVT tarpusavio ryšys parodo, kad skirtingų suinteresuotų šalių interesai, vizijos ir ambicijos taip pat yra glaudžiai susijusios ir juos reikia derinti stiprinant konfliktų sprendimo gebėjimus ir plečiant įtraukias platformas bei procesus.

- Ministerija ir jai pavaldžios įstaigos
- Savivaldybė ir jai pavaldžios įstaigos
- Nevyriausybinių organizacijų
- Privatus sektorius
- Akademija
- Nepriklausomi ekspertai

Pav. 7 Suinteresuotų šalių žemėlapis, kuris nurodo kiekvienos suinteresuotos šalies (be projekto rengėjo ir užsakovo) suinteresuotumo ir poveikio lygį. Ši lentelė turėtų būti pildoma visais rengimo etapais (inicijavimas, planavimas, įgyvendinimas, valdymas) nurodant kintantį suinteresuotumo lygį ir poveikį.

Dėl šios priežasties yra labai svarbu įsivardinti visas suinteresuotas šalis kiekvieno teritorijų planavimo projekto metu. Vienas iš populiariausių metodų, leidžiančių nuosekliai tai daryti – suinteresuotų šalių žemėlapis (Pav. 7).

Pildant žemėlapi, suinteresuotos šalys turėtų būti aprašomos pagal jų tipus (bendradarbiaujančios tarpusavyje šalys, projekto komanda ir išorės partneriai) bei pagal jų profilius (viešasis sektorius, privatus sektorius, akademija, NVO, bendruomenės). Žemėlapis turėtų nurodyti skirtingų šalių **suinteresuotumo lygį ir poveikį** bei turi būti nuosekliai pildomas visais projekto etapais (inicijavimas, planavimas, įgyvendinimas, valdymas/administravimas). Taip pat turėtų būti paruošiamas planas nustatantis bendradarbiavimo procesų ir formatų (patirčių keitimosi, bendradarbiavimo platformų, forumų, susitikimų) darbotvarkių tvarką. Bendradarbiavimo procesų formatai gali skirtis atsižvelgiant į tai, kas kuruoja projektą, pavyzdžiui, savivaldybė, vystytojai ar kita suinteresuota šalis. Taip pat formatai gali keistis skirtinguose projekto etapuose, priklausomai nuo keliamų tikslų, kad susitikimai būtų kuo produktyvesni.

Papildomai žemėlapiui ir jo aprašams, turėtų būti įvardijami kiekvienos suinteresuotos šalies pagrindiniai interesai ir poreikiai, iššūkiai ir kritika planuojamoje teritorijoje. Šie interesai turėtų būti grupuojami atskiroje lentelėje bei į juos atitinkamai atsižvelgiama.

Bendrosios rekomendacijos:

- ▶ Tam, kad būtų kuriama darni miestų aplinka, vietoj sektorinio skatinti proaktyvų problemų sprendimą ir bendrų vizijų formavimą tarp skirtingų lygių. Darnus pažangių ir kompaktiškų miestų planavimas reikalauja, kad skirtingi interesai būtų suderinti pagal visų nustatytas prioritetines sritis
- ▶ Skatinti savivaldybių bendradarbiavimą su universitetais ir projektų, besiremiančių moksliniais tyrimais, vystymą. Skatinti mokslo, mokslinių tyrimų ir inovacijų diegimą miestų ir teritorijų planavime bei politikos formavime, taip pat institucionalizuoti informacijos, žinių ir patirties mainus
- ▶ Skatinti atvirų, vartotojui patogių duomenų platformų kūrimą, reklamą ir plėtrą, naudojant technologines ir socialines priemones dalintis žiniomis gebėjimais
- ▶ Plėsti suinteresuotų šalių bendradarbiavimą ne tik vietos, bet ir regiono, europiniu ar globaliu mastu; bendradarbiavimas, jo poreikis inicijuojami vietos suinteresuotų šalių
- ▶ Plėtoti tarpusavio (angl. peer-to-peer) mokymąsi ir savivaldybių bendradarbiavimą nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiais; keitimąsi gerosiomis praktikomis, pavykusiais projektais, pamokomis, žiniomis. Sukurti inovacijų tinklus paremtus mokslo politikos sąsaja (angl. science-policy interface)

22. KRITERIJUS: BENDRADARBIAVIMO PROCESAS

Tikslas: Užtikrinti, jog projektas ir jo procesai įvertina ir argumentuotai atsižvelgia į visų suinteresuotų šalių interesus, lūkesčius ir poreikius. Priimtose priemonėse siekti bendro sprendimo (*win-win* ar konsensuso, geriausio varianto).

Įgyvendinimas:

- a. Paruošti planą, nustatantį subjektų, esančių organizuojančios komandos viduje, bendradarbiavimo procesus su atitinkamais bendradarbiavimo formatais/priemonėmis
- b. Paruošti suinteresuotų šalių žemėlapi ir planą, nustatantį subjektų įsitraukimą ir bendradarbiavimo su išorės partneriais procesus su atitinkamais bendradarbiavimo formatais/priemonėmis

Komunikacija:

- a. Užtikrinti galimybes suinteresuotų šalių bendradarbiavimui: susitikimai, forumai ar kiti formatai; atsižvelgiama į skirtingų grupių siūlymus, apie juos diskutuojama ir jie yra integruojami
- b. Apie bendradarbiavimo rezultatus tinkamai, suprantamai, atvirai komunikuoti – viduje ir į išorę

C. DVT INTEGRAVIMAS Į PLANAVIMO PROCESUS NACIONALINIAME IR VIETINIAME LYGMENYJE

Išorinė aplinka DVT integravimui

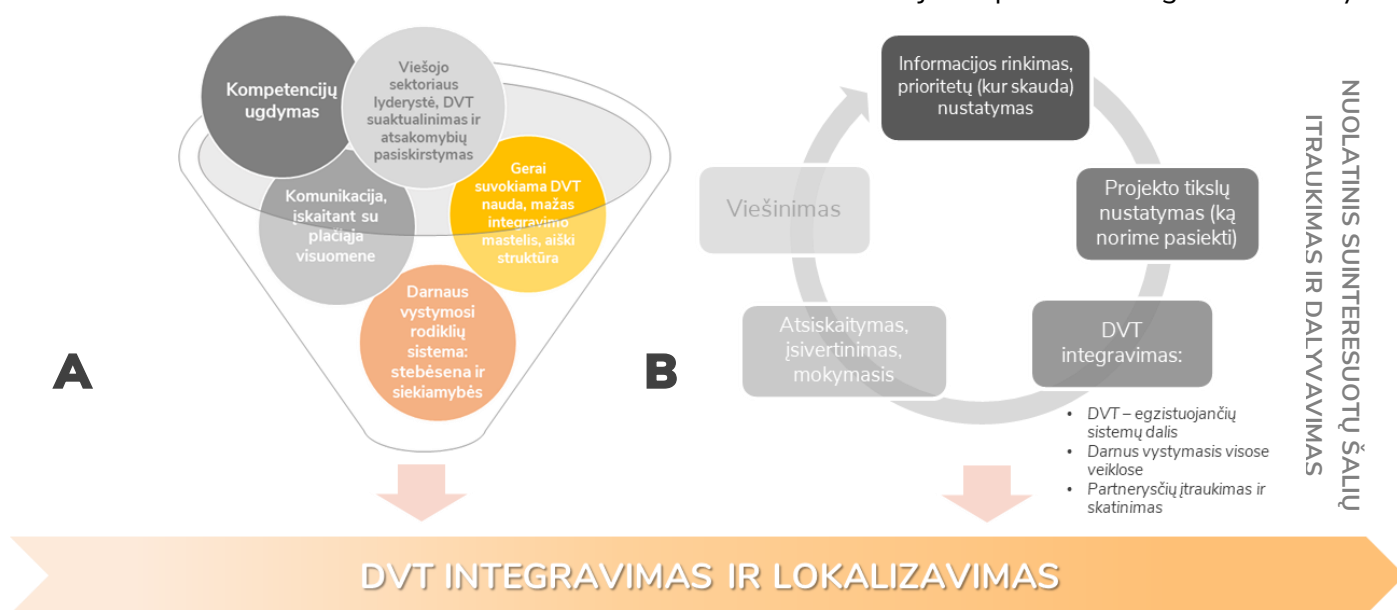
Apie DVT integravimo į planavimo procesus naudą ir vertę jau kalbėta ankstesnėse dalyse: tai ir konkreti sistema (uždaviniai, rodikliai) kaip siekti visų socio-ekonominės gerovės ir geresnės aplinkos, tai ir bendra kalba ir gairės komunikacijai, tai ir priemonės (tarptautiniam) bendradarbiavimui ir finansavimo skirstymui.

Dokumento dalys viršuje buvo labiau orientuotos į konkrečius planavimo procesus ir DVT integravimą ir lokalizavimą ten. Tačiau labai svarbi yra ir išorinė aplinka, terpė, leidžianti tokiems procesams vykti apskritai. Plačiau apie tai, kokia šiuo metu yra ta terpė Lietuvoje ir kokias gerąsias praktikas siūlo užsienio šalys DVT integravimui nacionaliniu mastu, galite susipažinti [kituose projekto](#)

[dokumentuose](#); čia apžvelgsime tik pagrindines išvadas

Iš atliktos esamos situacijos analizės žinoma, jog darnaus vystymosi principas yra įtvirtintas įvairiuose svarbiausiuose Lietuvos strateginio planavimo dokumentuose (pvz. Nacionalinė pažangos programa iki 2020 m.), taip pat teritorijų planavimo dokumentuose, pvz. LRBP ir TPĮ. Atlikta ekspertų apklausa ir interviu išryškino ne tik priemonių, kaip šį principą įgyvendinti, trūkumą, bet taip pat žinių ir kompetencijų stoką, kai miestų planavime vadovaujamasi principais dažnai prieštaraujančiais darnaus vystymosi idėjoms bei neatsižvelgiant į iššūkius, kuriuos apima dalis DVT.

Kaip spręsti šias problemas? Interviu metu DVT aktualinimas buvo paliestas siūlant Vyriausybei ir ministerijoms priimti daugiau atsakomybės

Pav. 8 DVT integravimui reikalingi elementai (išorinė aplinka) (A) ir DVT integravimo procesas projekte (vidinė aplinka) (B)

tiesiogiai bendrą darnaus vystymosi politiką, tiek už kiekvieną Tikslą pagal ministerijų kompetencijas, aiškiai komunikuojant apie DVT svarbą ir naudą nacionaliniu mastu. Ekspertų apklausos metu, tuo tarpu, itin daug dėmesio buvo skiriama darnaus vystymosi švietimui ir kompetencijų apie DVT kėlimui, geriau suvokiant, kas tai yra darnus teritorijų planavimas ir vystymas, kokiais būdais to turi būti siekiama (pvz., skatinant bendradarbiavimą tarp skirtingų sektorių, suteikiant daugiau paskatų NVO ir privačiam sektoriui atlikti veiklų susijusių su DVT siekimu, žinomumo didinimu). Akivaizdu, jog DVT išryškinimas, įgyvendinimas ir to įgyvendinimo komunikacija turėtų būti tarp prioritetinių Vyriausybės darbų, tolygiai siekiant darnaus ekonomikos, socialinės gerovės ir aplinkos kokybės vystymosi – tai smarkiai prisidėtų ir prie geresnio DVT suvokimo (ir vėliau – įgyvendinimo) tiek nacionaliniame, tiek vietiniame lygmenyje. DVT integravimas į naujuosius LRBP ir NPP (kuriam rekomendacijas taip pat teikia šis projektas, remiantis viešosios konsultacijos išvadomis), tikėtina, duos impulsą tokiam procesui.

Apibendrinant viešosios konsultacijos metu surinktus duomenis ir anksčiau atliktas analizes, siūloma, kad DVT integravimas ir lokalizavimas remtųsi į penkis polius (Pav. 8A), tai:

1. Kokybiškas DVT integravimas: gerai suvokiama DVT nauda, mažas integravimo mastelis (projektas ar sritis) ir aiški struktūra/modelis
2. Darnaus vystymosi rodiklių sistema: stebėsena ir siekiamybės
3. Viešojo sektoriaus lyderystė, DVT suaktualinimas ir atsakomybių pasiskirstymas
4. Aiški komunikacija, įskaitant su plačiąja visuomene
5. Darnaus vystymosi ir DVT kompetencijų ugdymas

Visi paminėti elementai yra aktualūs tiek nacionaliniu, tiek vietiniu lygiu. Poliai yra horizontalūs ir taip pat orientuoti į DVT temos išskėlimą, geresnį suvokimą tarp įvairių suinteresuotų šalių ir jos prieinamumo padidinimą. Siekiant tai sėkmingai įgyvendinti, pirmiausia būtina politinė valia ir pakankamas temos suaktualinimas, o vėliau – bendrinių darnaus vystymosi sėkmės kriterijų (rodiklių) nustatymas (kas rodo, kad yra darniai vystomasi).

Šiuos penkis polius galima palyginti su ir papildyti užsienio gerosios praktikos analizės išvadomis (Lentelė 5), ypač kalbant apie esamos situacijos geresnį suvokimą, kas jau yra daroma, tiek nacionaliniu/vietiniu lygiu, bei atsižvelgti į globalų mastelį.

Pabaigai reikėtų paminėti, jog nacionaliniu lygmeniu DVT integravimas – tai daugiausiai komunikacija bei gerųjų praktikų valdymo ir procesų kultūros srityje taikymas. Kalbant apie konkrečius (atskirus) DVT ir vietos lygmenį, čia labai svarbu yra aiškus planas ir tikslai, integravimo objektai (angl. *targetting*) – būtent kokios sritys ir intervencijos iš tam tikro DVT atneštų daugiausiai naudos ir vertės.

Vidinė aplinka DVT integravimui

DVT integravimas yra kompleksinis procesas, reikalaujantis daug konkrečių žinių, įgūdžių ir duomenų. Susidarius tinkamai terpei ir prasidėjus procesams skatinantiems **DVT integravimą plačiąja prasme**, svarbu apsibrėžti žingsnius (Pav. 8B), kurie atitinkamai užtikrintų darnesnį miestų planavimą atsižvelgiant į DVT ir šiame dokumente įvardintas rekomendacijas:

1. Informacijos rinkimas, prioritetų ir suinteresuotų šalių nustatymas:

Projekto rengėjas šiame žingsnyje turi atlikti esamos situacijos analizę, įvardinti problematiką ir prioritetus, taip pat įvertinti ir apžvelgti į globalų ir regioninį kontekstą ir jo santykį su vietos lygiu (žr. *Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės*). Šioje dalyje taip pat yra pradedamas sudarinėti suinteresuotų šalių žemėlapis (žr. *Tarpsektorinis bendradarbiavimas*).

2. Projekto tikslų nustatymas (ką norime pasiekti):

Ką reikia padaryti, kad būtų pasiekti išsikelti tikslai? Įvertinamos galimybės ir rizikos, siūlomi scenarijai ir alternatyvos (žr. *Miestų planavimas, dizainas ir integravimo priemonės*).

3. DVT integravimas (siaurąja prasme): projekto pasitikrinimas pagal DVT ir darnaus miestų planavimo kriterijus:

Šiame žingsnyje atsižvelgiama į šiame dokumente pateiktas rekomendacijas, principus ir kriterijus. Įvertinama, ar projekto planas/koncepcija atitinka darnumo kriterijus; siūlomi pakeitimai, kad planas atitiktų kriterijus; pakeitimai įgyvendinami; planas vėl patikrinamas pagal kriterijus, iki kol jie bus atitikti (taip pat žr. *Metodai ir struktūra* ir Pav. 5).

4. Atsiskaitymas, įsivertinimas, mokymasis:

Proceso rezultatai ir analizės apžvelgiami ir pristatomi tinkama, aiškia ir prieinama forma; įvertinami proceso privalumai ir trūkumai, į juos atsižvelgiama tobulinant procesą.

5. Viešinimas ir komunikacija:

Dalinamasi rezultatais su suinteresuotomis šalimis, informacija apie procesą ir projektą pateikiama plačiai visuomenei, užtikrinamas grįžtamasis ryšys (taip pat žr. *Dalyvavimas, visuomenės įtraukimas*).

Tuo pačiu metu **visuose žingsniuose** turi būti užtikrinamas nuolatinis suinteresuotų šalių įtraukimas ir dalyvavimas (taip pat žr. *Dalyvavimas, visuomenės įtraukimas*).

Čia aprašytas žingsninis DVT/darnaus miestų planavimo kriterijų integravimo į konkretų projektą modelis yra cikliškas, elementai siejasi vienas su kitu, eilės tvarka nėra griežtai nustatyta, o kai kurie žingsniai įgyvendinami paraleliai (pvz. esamos situacijos įvertinimas ir tikslų nustatymas). Pasiūlytas modelis skatina savirefleksiją ir sistemiškumą, kai viena proceso dalis papildo kitą, vieno žingsnio metu sugeneruota informacija naudojama pagerinti ir kitų žingsnių rezultatus. Tai leidžia užtikrinti nuolatinį pažangos stebėjimą ir vertinimą, pastovų tikslinės krypties ir priemonių derinimą bei, galiausiai, sėkmingai integruoti DVT į teritorijų planavimą ir užtikrinti darnesnį miestų vystymąsi.

Lentelė 5 Rekomendacijos DVT integravimo proceso inicijavimui, remiantis gerųjų užsienio šalių praktikų analize.

INVENTORIZACIJA

- Būtina **esamos** DVT integravimo **situacijos** analizė: tai skatina institucinės atsakomybės už DVT augimą, pademonstruoja, jog DVT jau šiandien yra dalinai atliepiami egzistuojančiose strategijose (visos šalys)

INTEGRAVIMAS (+FINANSAI)

- DVT yra tiesiogiai atliepiami nacionalinėse ilgalaikėse strategijose (Slovėnija) ARBA tiesiogiai neatliepiami (Airija, Nyderlandai, Estija), bet jais remiamasi
- DVT atliepti **visuose strateginiuose dokumentuose** ir planuose, aiškus DVT ryšys su šalies prioritetais (Švedijos pavyzdys su Nacionaline saugumo strategija)
- DVT ryšys su šalies/miestų finansais
 - DVT tiesiogiai/netiesiogiai siejami su šalies planavimo prioritetais, šie siejami tiesiogiai su finansais
 - Tarptautiniai finansai siejami su DVT
 - Gerovės rodikliai siejami su ekonominiais rodikliais

ATSAKOMYBĖ

- **Aukšto lygio politinis suinteresuotumas** DVT tema, **tiesioginė ministrų atsakomybė**
- Už DVT procesą atsakinga ta pati institucija, kuri yra atsakinga ir už strateginį šalies plėtros planavimą (Slovėnija, Estija); kuriamos specialios darbo grupės ir sekretoriatai, įtraukiantis įvairias suinteresuotas šalis, ne tik viešąjį sektorių (Švedija, Airija, Nyderlandai)
- **Visų ministerijų įsitraukimas, aiškus atsakomybių pasiskirstymas**

GLOBALUS KONTEKSTAS

- DVT matoma kaip priemonė **padidinti šalies svarbą, konkurencingumą** tarptautinėje arenoje (visos šalys)

RODIKLIAI

- Kuriamos unikalios šalių rodiklių sistemos arba **peržiūrimos senosios rodiklių sistemos turint omeny DVT siūlomus rodiklius**, taip pat siūlomos savos rodiklių alternatyvos
- **Atviri, lankstūs rodiklių rinkiniai**, kintantys pagal besikeičiantį kontekstą
- DVT siejami su nacionaliniais prioritetais, pažanga matuojama kartu

IŠVADOS IR TRUMPA APŽVALGA

Kurk Lietuvai projektas „[Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimą](#)“ (2018 m. kovas-rugsėjis) buvo sudarytas iš kelių dalių: darnaus vystymosi principų integravimo Lietuvos teritorijų ir strateginio planavimo sistemose **esamos situacijos** analizės (šioje dalyje buvo atlikta ir giluminė visų DVT apžvalga); **gerųjų užsienio praktikų** integruojant DVT į nacionalinius teritorijų ir strateginio planavimo procesus analizę; **viešoji konsultacija** su darnaus vystymosi ir/ar teritorijų ir strateginio planavimo ekspertais (interviu ir apklausa) ir jos rezultatų analizė. Remiantis šių analizių rezultatais buvo atlikta DVT integravimo į teritorijų planavimą Lietuvoje **galimybių studija** ir parengtos **rekomendacijos**, kurios buvo pristatytos šiame dokumente.

Pateiktos rekomendacijos turėtų būti taikomos kaip įrankis rengiant teritorijų planavimo projektus/dokumentus, jų tikslinė auditorija – miestų planuotojai, teritorijų vystytojai, kitos suinteresuotos šalys, įskaitant vietos bendruomenes. Rekomendacijomis siekiama pateikti gaires, kaip realiais veiksmais atsižvelgti į Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslus (Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m., angl. *Sustainable development goals*) ir užtikrinti, kad teritorijų planavimo projektai nesudarytų sąlygų vystytis konfliktams, nebūtų vystomi neįvertinus esamos situacijos, neskatinant perteklinės infrastruktūros, nedarnios plėtos, priešlaikinio objektų atnaujinimo/regeneracijos ar net ydingos gyventojų elgsenos formavimosi (pvz. tarša, automobilizacija), o užtikrintų socialinių, ekonominių ir ekologinių (t.y. trijų darnaus vystymosi) dimensijų dermę.

► Pirma rekomendacijų dalis (**Išvadas**) buvo skirta apžvelgti bendrąją informaciją apie DVT, jų naudą, svarbą, integravimo galimybes, taip pat detaliau pažvelgti į DVT 11 Darnūs miestai ir bendruomenės ir jo ryšius su kitais DVT. Šioje dalyje taip pat išdėstyti pagrindiniai principai, kuriais remiantis buvo sudarytos rekomendacijos, bei apžvelgti rekomendacijų struktūra ir metodologija.

► Antroje dalyje (**Teminiai prioritetai**) buvo apžvelgtos anksčiau identifikuotos teminės probleminės sritys: išdėstyta jų problematika, pateiktos bendrosios rekomendacijos ir kriterijai, kuriais reikėtų remtis siekiant darnesnio konkrečios teritorijos planavimo, atsižvelgiant į nurodytas problemines/prioritetines sritis; kiekvienoje srityje esantis Kriterijus, jo Tikslas ir vėliau sekantis Įgyvendinimas ir Komunikacija – darnaus planavimo veiksmų seka ir vertinimas. Atsižvelgiant į nurodytus veiksmus – kas gali būti tiek susipažinimas su tema, įvertinimas konkrečios temos aktualumo planuojamoje teritorijoje arba konkretūs veiksmai įgyvendinant kriterijaus nurodytą tikslą – yra užtikrinamas **darnumo standartas planuojamoje teritorijoje**. Tai yra minimalus (patenkinamas) standartas, kurio turėtų būti laikomasi nepaisant planuojamos teritorijos dydžio. Nuo planuotojo, atsakingo asmens priklauso papildomų veiksmų, teritorijos darnumui pasiekti, įgyvendinimas. DVT ir konkrečiai DVT 11 yra pagrindinis rekomendacijų rėmas.

► Trečioje dalyje (**Planavimo procesai ir valdymo sistema**) laikomasi panašios struktūros kaip ir antroje dalyje, tačiau pateikiama informacija yra mažiau detali ir labiau orientuota į platesnį planavimo ir valdymo kontekstą. Šioje dalyje yra mažiau kriterijų su konkrečiais veiksmais, nes šioji yra orientuota į žinias apie darnų vystymąsi, darbo pobūdį (įtrauktis, bendradarbiavimas, bendri projektai, skirtingų suinteresuotų šalių interesų derinimas), vietinių, regioninių ir nacionalinių struktūrų sudarytas sąlygas, teisinę sistemą ir kitą.

► Paskutinė dalis (**DVT integravimas į planavimo procesus nacionaliniame ir vietos lygmenyje**) dar padidina mastelį ir paliečia tokias temas kaip DVT integravimo procesų iniciavimui būtina aplinka. Čia trumpai paminimos ir gerosios užsienio praktikos.

Rekomendacijų autorės tikisi, jog šis dokumentas (ir papildomi projekto dokumentai) taps konkrečiu įrankiu planuotojams, kurio pagalba DVT bus integruojami į teritorijų planavimą. Kadangi viena pagrindinių dokumento žinučių yra visuomenės

įtraukimo ir dalyvavimo skatinimas, tuo pačiu siekiama paskatinti gyventojus tapti savo gyvenamosios aplinkos kokybės gerinimo dalyviais.

Lentelė 6 apžvelgia visas DVT ir DVT 11 ir probleminių sričių sąsajas pateiktas šiose rekomendacijose. Lentelė taip pat leidžia greitai palyginti rekomendacijose apžvelgtas sąsajas su ekspertų apklausos metu identifikuotomis sąsajomis (langeliai su taškais, žr. Lentelė 3, įvade). Tamsiai pilkiems be taškų langeliams turėtų būti skirtas ypatingas dėmesys, nes šiuo metu tarp miesto ir teritorijų planuotojų tos sąsajos matomos retai arba visai neegzistuoja, bet yra nemažiau svarbios darniam miestų vystymuisi (apklausos atliktos viešosios konsultacijos metu miestų planavimo ekspertai šių sąsajų neįvardino).

.Rekomendacijų išlygos

Kaip minėta ir įvade, nors rekomendacijos yra pagrįstos plačiai patvirtintais darnaus vystymosi

principais, paremtos išsamiais analizėmis ir viešąja konsultacija bei vertintos kritiškai ir nešališkai, subjektyvumo jose yra, kaip ir visose darnaus vystymosi ir DVT diskusijose. Svarbu, kad rekomendacijų taikytojai taip pat jas vertintų kritiškai, atsižvelgtų į savo kontekstą ir prioritetus. Kita vertus, nors rekomendacijos nėra privalomos, joms taip pat neturėtų būti taikomas pick-and-choose principas, t.y. taikomos tos rekomendacijų dalys, su kuriomis jų naudotojas sutinka – patartina atsižvelgti į rekomendacijų dalis, kurios yra netaikomos, ir argumentuoti kodėl, nes tai leistų įvardinti papildomas problemas (neidentifikuotas rekomendacijose) arba galimybes.

Bet kokių atveju, rekomendacijų autorės labai laukia komentarų, kaip rekomendacijos galėtų būti patobulintos, kas veikia, kas tinka ar netinka. Kontaktus rasite ii psl.

Lentelė 6 Rekomendacijose apžvelgtų probleminių sričių sąryšiai su skirtingais DVT ir konkrečiais DVT 11 uždaviniais (tamsesnė pilka). Taškai žymi sąryšius identifikuotus ekspertų apklausos metu (žr. Lentelė 3). * - taip pat aktualūs 11.3 ir 11.a uždaviniai; DVT11 uždaviniai žr. Lentelė 2.

PROBLEMINĖS SRITYS	SOCIALINĖ APLINKA								EKONOMIKA				APLINKOS APSAUGA				
	1. Socialinė aplinka	2. Socialinė aplinka	3. Socialinė aplinka	4. Socialinė aplinka	5. Socialinė aplinka	6. Socialinė aplinka	7. Socialinė aplinka	8. Socialinė aplinka	9. Socialinė aplinka	10. Socialinė aplinka	11. Socialinė aplinka	12. Socialinė aplinka	13. Socialinė aplinka	14. Socialinė aplinka	15. Socialinė aplinka	16. Socialinė aplinka	17. Socialinė aplinka
SOCIALINĖ GEROVĖ IR VIETOS EKONOMIKA	•		•	•			11.4, 11.7*		•		•						
BŪSTAS IR BŪTINOSIOS PASLAUGOS	•						11.1*			•	•						
JUDUMAS IR SUSISIEKIMO INFRASTRUKTŪRA							11.2, 11.6*		•	•				•			
VIEŠOSIOS ERDVĖS			•				11.7, 11.2, 11.3, 11.4			•							
KLIMATAS, ENERGIJA, APLINKA							11.2, 11.3, 11.4, 11.5, 11.6					•	•	•		•	
DALYVAVIMAS IR VISUOMENĖS ĮTRAUKIMAS Į PLANAVIMO PROCESUS				•			11.3										•
PLANAVIMO KULTŪRA IR KOMPETENCIJOS				•			11.3			•							•
URBANISTINĖ IR TERITORINĖ POLITIKA IR VALDYMAS							11.3				•						•
MIESTŲ PLANAVIMAS, DIZAINAS				•			11.3			•		•					•
STEBĖSENOS SISTEMOS. PLANAVIMO KOKYBĖS VERTINIMAS							11.3				•						•
TEISINĖ IR INSTITUCINĖ APLINKA, REGULIAVIMAS							11.3				•						
REGIONŲ PLĖTRA. SAVIVALDYBIŲ FINANSAI	•						11.3, 11.a				•						•
TARPSEKTORINIS BENDRADARBIAVIMAS							11.3, 11.a				•						•

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Atsparumas (pokyčiams) (angl. *resilience*) – tai sistemos gebėjimas nepasiduoti išorės veikimui, atliepti įvairius trikdžius, sumažinant žalą, ir greitai atsigauti/atsikurti.

Dalyvaujamasios vietos valdžios biudžetas (angl. *participatory budgeting*) – tai vis populiarėjantis gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą būdas, kuomet miesto gyventojai sprendžia (siūlo projektus, numato prioritetus, balsuoja už konkrečius projektus), kaip geriausia, jų manymu, investuoti dalį miesto biudžeto lėšų atitinkamoje teritorijoje. Pirmasis dalyvaujamasios biudžetas buvo įgyvendintas 1989 m. Porto Allegre, Brazilijoje. Šiuo metu pasaulyje yra apie 1,5 tūkst. dalyvaujamųjų biudžetų.

Darnus vystymasis (angl. *sustainable development*) – tai vystymasis, plėtra užtikrinanti geresnę gyvenimo kokybę tiek dabartinei, tiek ir ateities kartoms. Darnus vystymasis susideda iš trijų esminių dimensijų – ekonominės aplinkos, socialinės aplinkos ir aplinkos kokybės – ir siekia balanso tarp jų vystymo(s).

Ekosisteminės paslaugos (angl. *ecosystem services*) – tai tiesioginiai ir netiesioginiai ekosistemų teikiniai žmonių gerovei; gamtos teikiama nauda žmogui ir ekonomikai. Pavyzdžiui, aprūpinimo paslaugos kaip kuras, geriamas vanduo, statybinės medžiagos, maistas; reguliavimo paslaugos kaip potvynių sulaikymas, CO₂ sugėrimas, žemės ūkio kultūrų apdulkinimas; kultūrinės paslaugos kaip turizmas, mėgavimasis gamta, estetiškas pasigėrėjimas ir kt.

Gentrifikacija (angl. *gentrification*) – inžinerinės infrastruktūros atnaujinimas miesto dalyse, paskatinantis socialinę kaitą. Dažniausiai tai pasireiškia procesu, kai vidurinėsios ar aukštesnės socialinės klasės gyventojai keliai gyventi į atnaujintus pastatus ar čia kuriasi įmonės, dėl to atsiranda didesnis kultūrinių, socialinių paslaugų poreikis bei komercinė veikla, o dėl to kyla nekilnojamojo turto (NT) vertė. Dėl šių priežasčių žemesnės socialinės klasės gyventojai yra priversti išsikelti dėl neprieinamos būsto (nuomos) kainos. Šis procesas gali pagerinti infrastruktūros kokybę, tačiau tai taip pat skatina socialinę segregaciją, kai nuolatiniai gyventojai dėl savo socio-ekonominės padėties turi ieškoti pigesnio būsto kitur.

Prieinamas būstas (angl. *affordable housing*) – būstas, su įregistruotu apribojimu (angl. *rent control*), pagal kurį būsto (gali būti nuomos) kainos prieinamumas yra vidutinių ar mažų pajamų namų ūkių finansinių galimybių ribose. Būsto (mėnesinė nuomos) kaina, kartu įskaitant mokesčius ir komunalinių paslaugų kainas, neturėtų viršyti daugiau nei 30 proc. bendrųjų namų ūkio pajamų. Tokiam būstui galimi įvairūs papildomi apribojimai, pavyzdžiui, būsto nuomos trukmė.

Socialinė infrastruktūra (angl. *social infrastructure*) – tai objektai, kurie arba kuriuose vykdomos paslaugos yra skirtos vietos gyventojų socialinei gerovei didinti. Tai apima gyventojų sveikatai užtikrinti skirtus objektus (viešosios erdvės) arba objektus su tam skirtomis paslaugomis (ligoninės, medicinos klinikos, sveikatingumo, slaugos centrai), švietimui skirti objektai (darželiai, pradinės, vidurinės mokyklos, profesinio rengimo centrai), gyventojų reikmėms skirti objektai (prekyvietės) ir kita.

Tvarumas, tvarus – ilgaamžiškas, atsparus (neigiamiems) pokyčiams, taupantis resursus

Urbanistinis tinklas (angl. *urban grid*) – tai susisiekimo jungčių (gatvių, tranzitinių arterijų) sistema, vienas iš pagrindinių miesto urbanistinės formos elementų.

Žalioji infrastruktūra (angl. *green infrastructure*) – tai natūralių, pusiau natūralių ir žaliųjų erdvių tinklas, teikiantis ekosistemines paslaugas, kuriomis grindžiama žmonių gerovė ir gyvenimo kokybė. Žalioji infrastruktūra gali teikti įvairių funkcijų ir naudoti toje pačioje erdvinėje zonoje. Daugiau informacijos http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/green_infra/lt.pdf. Taip pat žr. ekosisteminės paslaugos

Žiedinė ekonomika (angl. *circular economy*) – tai gamybos ir vartojimo sistema, kurioje išteklių sąnaudos ir atliekų kiekis, emisijos ir energijos praradimai yra sumažinami juos sujungiant į uždarą gamybos, vartojimo ir medžiagų perdirbimo grandinę. Tai naujas požiūris į gamybą ir vartojimą, kuris užtikrina išteklių tausojimą ir nekintamą jų vertę, bei yra orientuotas į aplinkos kokybę, ekonominį stabilumą ir socialinę gerovę bendrąja prasme. Taip pat tai yra alternatyvi sistema dominuojančiai linijinei ekonomikai, kuri remiasi masine produkcijos gamyba, kuri skatina vartojimą ir didėjančią neperdirbamų atliekų kiekį bei aplinkos taršą (kitai dar žinomas kaip *take-make-waste* principas). Žiedinė ekonomika gali būti pasiekta ilgaamžio dizaino sprendimais, tinkama produktų priežiūra, remontavimu, pakartotiniu naudojimu, restauravimu, atnaujinimu ir tik galiausiai – perdirbimu (angl. *reduce, reuse, recycle*).

ŠALTINIAI IR KITOS NUORODOS

Naudoti šaltiniai

- Bukantis, A., Kažys, J., Rimkus, E., Žalakevičius, M. (2017) 100 klausimų apie klimato kaitą. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Vilnius.
- Čiegis, R., Pareigis, R. 2010. Darnių miestų ekonomika. Mokomoji knyga. VU leidykla, Vilnius.
- Jungtinės Tautos (2015) Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/ [žiūrėta 2018/09/03]
- Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (2015) Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. orangeprojects.lt/uploads/documents/files/Darnaus%20vystymosi%20darbotvarke%20iki%202030.pdf [žiūrėta 2018/09/03]
- LR aplinkos ministerija (2018) JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, am.lt/vi/files/0.173225001534831216.pdf [žiūrėta 2018/09/03]
- LR vidaus reikalų ministerija (2017) Lietuvos regioninės politikos Baltoji knyga darniai ir tvariai plėtrai, vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Naujienuos/Regionines_politikos_baltoji_knyga_20171215.pdf [žiūrėta 2018/09/03]
- UN Habitat (2018) The New Urban Agenda, habitat3.org/the-new-urban-agenda/ [žiūrėta 2018/09/03]
- World Commission on Environment and Development (1987) Our Common Future, un-documents.net/wced-ocf.htm [žiūrėta 2018/09/03]

Naudingos nuorodos

Kurk Lietuvai projektas

- [Visi dokumentai](#) (čia rasite ir rekomendacijų PDF, taip pat kitas priemones)
 - [Esama situacija](#)
 - [Geroji užsienio praktika](#)
 - [Viešosios konsultacijos rezultatų apžvalga](#)

AM darnus vystymasis

- [Pagrindinis puslapis](#)
- JT darbotvarkės 2030 įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita (angl. Voluntary national review, VNR)
 - [Lietuviška versija](#)
 - [Angliška versija](#)
 - [Pagrindinės žinutės](#) (anglų k.)

Kitos iniciatyvos Lietuvoje

- [Lietuvos statistikos departamentas – darnaus vystymosi portalas](#)
- KTU Atsakingai: info ir ataskaitos
 - ktu.edu/universitetas/ktu-atsakingai/
 - tvarus.ktu.edu/
 - [2015-2017 m. ataskaita \(anglų k.\)](#)

NVO, vystomasis bendradarbiavimas ir DVT

ŽINGSNIAI DARNAUS LIETUVOS MIESTŲ VYSTYMOSI LINK

- [Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas *OrangeProjects.lt*](#) (URM)
- [Nacionalinė nevyriausybių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma](#)
- Projektas savivaldybėse [Darnaus vystymosi tikslų lokalizavimas ir kompetencijų stiprinimas](#)

LR teisės aktai ir dokumentai

- [Nacionalinė pažangos programa 2020](#)
- [Lietuva 2030](#)
- [Nacionalinė darnaus vystymosi strategija](#)
- LRBP naujojo bendrojo plano svetainė [bendrasisplanas.lt](#)

Tarptautiniai susitarimai

- [JT Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.](#)
- [Globalgoals.org](#) (anglų k.)
- [JT Naujoji miestų darbotvarkė](#) (anglų k.)
- [Europos Sąjungos miestų darbotvarkė \(Amsterdamo paktas\)](#) (anglų k.)
- [Paryžiaus susitarimas dėl klimato kaitos](#)
- [Sendajaus susitarimas dėl grėsmių rizikos mažinimo](#) (anglų k.)

Kiti naudingi dokumentai – miestų ir teritorijų planavimas ir DVT

- [DVT įgyvendinimo ir stebėsenos lokalizavimo sub-nacionaliniame lygmenyje planas](#) (anglų k.)
- [Tarptautinių miestų ir teritorijų planavimo gairių naudojimo vadovas](#) (anglų k.)

PRIEDAS 1: DVT ĮGYVENDINIMO LENTELĖ

DVT integravimo į miestų ir gyvenviečių planavimo projektus įgyvendinimo lentelė

DVT taikymas vietos politikoje ir planavime turėtų būti esamus procesus palengvinanti priemonė, sutaupanti laiko ir suteikianti daugiau struktūros ir aiškumo. Tam turi būti paruošta ne tik aiški strategija, bet ir proceso žemėlapis aktualus municipaliniu lygiu su siekiamybėmis, paremtomis konkrečiais rodikliais, jų stebėsenos sistema ir rekomendacijomis proceso tobulinimui. Norint sėkmingai ir greitai įgyvendinti darnaus vystymosi priemones yra būtina suteikti reikiamą paramą suinteresuotoms vietos šalims jų gebėjimų vystymui. [DVT integravimo rekomendacijos bei išsamus vadovas \(metodinė medžiaga\)](#) taip pat siekia prisidėti prie šių pastangų.

Įgyvendinimo lentelė / kontrolinis sąrašas (angl. *checklist*) žemiau yra viena tokių priemonių: jis skirtas miesto ir gyvenviečių planavimu suinteresuotoms šalims pasitikrinti, kaip jų projektas dera su DVT,

1. Projekto (strateginiai) tikslai	2. DVT, kuriuos atliepia projektas	3. DVT 11 uždaviniai, kuriuos atliepia projektas	4. DVT ir DVT 11 uždaviniai, kuriuos projektas galėtų veikti neigiamai	5. Veiklos rodikliai (+siekiamybės 2030 m.)	6. Projekto įgyvendintojai	7. Suinteresuotos šalys (nuo projekto pradžios); priemonės jų įtraukimui	8. DVT įgyvendinimo priemonės projekto rėmuose	8. Prie kurių DVT/DVT 11 uždavinių projektas dar galėtų prisidėti ir kaip?	10. KITA
*kokie yra projekto tikslai (kokią problemą sprendžia), kaip jie siejami su darniu miestų ir gyvenviečių planavimu	*įvertinti visus galimus sąryšius su įvairiais DVT, net jeigu projekto tema tiesiogiai apima tik vieną ar kelis DVT	*įvertinti sąryšius su aktualiais DVT 11 uždaviniais ir atsižvelgti į jiems skirtus rodiklius (žr. Global Indicator Framework for SDGs, Sustainable Dvlp. in the EU ir LSD DVT)	*įvertinti galimą neigiamą projekto poveikį socialinėje, ekonominėje ir aplinkos dimensijose	žr. Global Indicator Framework for SDGs, Sustainable Dvlp. in the EU ir LSD DVT , taip pat nacionaliniai strateginiai dokumentai (LR Vyriausybės programa, Nacionalinė pažangos programa, Darnaus vystymosi strategija)	*už projekto įgyvendinimą atsakingos institucijos	*suinteresuotų šalių analizė, informacijos viešinimas ir skirtingų dalyvių įtraukimas į projekto planavimo ir sprendimų priėmimo procesus; skirtingos suinteresuotos šalys gali padėti atkreipti dėmesį į skirtingus DVT ir jų svarbą projekte	*žr. viršuje Situacijos įvertinimas → įvertinti projekto/priemonės poveikio vietas (kur labiausiai skauda ir kur reikėtų taikyti DVT) → Įgyvendinimas ir integravimas → Atsiskaitymas, įsivertinimas ir to pritaikymas → Komunikacija	*papildyti atsižvelgiant į atsakymus 2, 3 ir 4 stulpeliuose	*papildyti atsižvelgiant pagal poreikius. Galimi stulpeliai: biudžetas, įgyvendinimo laikotarpis, sąsajos su kitais projektais, „globalus-nacionalinis-vietos“ jungtys ir t.t.

kokius DVT 11 uždavinius atliepia, ar ir kokias partnerystes plėtoja, kokį turės poveikį – bei skatina, įsivertinus plano stiprybes ir silpnybes, jį atitinkamai papildyti siekiant visapusiško DVT integravimo.

Daugiau informacijos: kurkl.lt/projektai/darnus-teritoriju-planavimas/

1. Projekto (strateginiai) tikslai	2. DVT, kuriuos atliepia projektas	3. DVT 11 uždaviniai, kuriuos atliepia projektas	4. DVT ir DVT 11 uždaviniai, kuriuos projektas galėtų veikti neigiamai	5. Veiklos rodikliai (+siekiamybės 2030 m.)	6. Projekto įgyvendintojai	7. Suinteresuotos šalys (nuo projekto pradžios); priemonės jų įtraukimui	8. DVT įgyvendinimo priemonės projekto rėmuose	8. Prie kurių DVT/DVT 11 uždavinių projektas dar galėtų prisidėti ir kaip?	10. KITA